

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Факультет фінансів
Кафедра фінансів суб'єктів господарювання та страхування

ДАНИЛЬЧУК Софія Петрівна

Формування та розвиток страхового ринку України /
Formation and Development of the Insurance Market in
Ukraine

спеціальність: 8.03050801 - Фінанси і кредит
магістерська програма - Управління фінансами суб'єктів господарювання
Магістерська робота

Виконав студент групи ФСГм-21 С.
П. Данильчук

Науковий керівник: к.е.н..
доцент, О. О. Луцишин

Магістерську роботу
допущено до захисту:

" ___ " _____ 20 ___ р.

Завідувач кафедри **О. В.Кнейслер**

ТЕРНОПІЛЬ -2017

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах посилення конкуренції на міжнародних та національних ринках особливого значення набувають питання забезпечення господарюючих суб'єктів від потенційних загроз, створення системи захисту від негативних факторів. Для вирішення цих завдань потрібно забезпечити ефективне функціонування страхового ринку, який є однією з найважливіших складових фінансової безпеки. Без розвинутого страхового ринку неможливо забезпечити поступальний соціально-економічний розвиток держави, безпечне функціонування суб'єктів господарювання, підвищення добробуту населення, забезпечення різних сфер його життєдіяльності.

Сучасний стан національного страхового ринку не повною мірою відповідає тенденціям розвитку світового ринку. Формування ефективного страхового ринку потребує розробки ефективної політики щодо забезпечення страхової діяльності страхувальників, іноземних перестраховиків, створення розвинутої платоспроможної системи страхування.

Розвиток страхового ринку супроводжується численними проблемами економічного, нормативно-правового, організаційно-методологічного та кадрового характеру.

Аналіз стану страхового ринку України, вивчення стримуючих чинників, які обмежують його розвиток та розробка рекомендацій щодо подальшого розвитку є актуальним у сучасних умовах.

Вивченню теоретичних засад функціонування та розвитку страхового ринку присвячено наукові праці відомих зарубіжних вчених, таких як Дж. Батлер, Л. Бевере, Дж. Більхопт, Д. Бланд, К. Бурроу, Л. Гератеволь, В. Гейльман, Дж. Діксон, Т. Коупленда, Г. Леві, А. Манес, Р. Мер, Р. Меркін, А. Монті, Дж. Орїні, Х. Скіпер, Д. Фарні, Д. Хемптон. Питання формування страхового ринку досліджували такі вітчизняні вчені, як В. Базилевич, О. Барановський, Н. Внукова, Т. Говорушко, В. Грушко, О. Залетов, М. Клапків, О. Козьменко, В. Прокопенко, С. Осадець, Н. Ткаченко, В. Фурман, Я. Шумелда та інші.

Відаючи належне науковим розробкам вітчизняних і зарубіжних вчених, зауважимо, що деякі питання, пов'язані з обґрунтуванням науково-методичних засад та розробкою практичних рекомендацій щодо розвитку страхового ринку України потребують подальшого комплексного дослідження.

Актуальність зазначеної проблематики, її теоретична та практична значимість визначили вибір теми дослідження та обумовили його мету.

Мета дипломної роботи є розроблення теоретико-методологічних засад формування вітчизняного страхового ринку в умовах ринкової економіки й обґрунтування підходів до його стратегічного розвитку.

Для виконання поставленої мети в процесі написання роботи буде потрібно вирішити такі завдання:

- виявити сутність і функції страхування у ринковій економіці, обґрунтувати необхідність страхового захисту та визначити роль категорії страхування у системі економічних відносин;
- висвітлити особливості формування й розвитку страхового ринку України та проблеми його становлення;
- обґрунтувати напрями стратегічного розвитку вітчизняного страхового ринку.
- охарактеризувати сутність і особливості страхового ринку та його державного регулювання, узагальнити зарубіжну практику формування національних страхових ринків і виявити основні тенденції, закономірності й особливості у цій сфері;
- систематизувати структуру, оцінку сучасного стану і тенденції розвитку національного ринку страхування, визначити форми і напрями розвитку страхового ринку, що найбільш відповідають сучасному соціально-економічному стану, проблемам держави та усіх ринкових суб'єктів.

Об'єкт дослідження – процеси становлення і стратегічного розвитку українського страхового ринку.

Предмет дослідження – теоретичній практичні проблеми формування й функціонування страхового ринку в Україні.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у роботі завдань були використані різноманітні загальнонаукові і спеціальні методи дослідження. Робота ґрунтується на системному підході, що дало можливість розглянути страховий ринок комплексно і всебічно. Абстрактно-логічний метод використовується для теоретичних узагальнень, визначення основних категорій та понять, формування висновків досліджень. Методи аналізу та синтезу використовуються для визначення функцій, сутнісних ознак страхового ринку. Структурно-функціональний метод дав змогу дослідити діяльність учасників страхового ринку. Визначено етапи становлення та розвитку вітчизняного страхового ринку. Порівняльний аналіз надав змогу дослідити основні показники діяльності ринку у різні періодів його розвитку.

Джерелами інформації виступали спеціальна економічна література, законодавчі та нормативно-правові акти в галузі страхування відповідальності, матеріали Національної комісії, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг України, інформаційно-аналітичні і періодичні видання, матеріали Моторно (транспортного) страхового бюро України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних основ становлення й стратегічного розвитку страхового ринку в Україні, що дозволило одержати теоретичні і практичні результати, які містять наукову новизну, зокрема окреслено перспективи його розвитку в сучасних умовах.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що запропоновані висновки та рекомендації щодо вдосконалення розвитку страхового ринку України можуть бути використані у практичній страховій діяльності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та наукові результати дипломної роботи обговорювалися і отримали позитивні відгуки на: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Формування єдиного Європейського фінансового простору та розвиток світової фінансової думки» (м. Тернопіль, 25 травня 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конфе-

ренції студентів, аспірантів, молодих вчених «Актуальні проблеми корпоративних фінансів» (м. Тернопіль, 12 квітня 2016 р.).

Структура дипломної роботи: Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дипломної роботи становить 122 сторінки. Робота містить 14 таблиць, 11 рисунків. Список використаних джерел налічує 96 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

1.1. Сутність, структура та особливості функціонування страхового ринку

Страховання обумовлене соціально-економічними потребами людства. Економічну необхідність у страховому захисті можна пояснити необхідністю створення такого виду діяльності, який здійснює акумуляцію фінансових коштів для відшкодування збитків, які були заподіяні настанням шкідливих для здоров'я, життя та матеріального благополуччя подій. Сфера страхування є важливою частиною ринку фінансових послуг, вона потребує певного економічного та адміністративного забезпечення на довгострокову перспективу.

Страховання – це потужна фінансово-кредитна система, яка практично нічим не відрізняється від банківської. Страховання набуває все більшого значення в міру розвитку конкуренції і ринкових відносин. Значні інвестиційні ресурси та політика соціально-економічного захисту населення формуються саме через страхування.

Страховання є довгостроковим джерелом інвестицій. Еволюція страхового ринку це процес тривалий і поступовий, його стабільність залежить від динаміки розвитку суб'єктів господарювання зокрема та від змін в економіці загалом.

Підвищення соціально-економічного рівня розвитку держави, рівня добробуту населення, та безпечне функціонування суб'єктів господарювання неможливе без страхового ринку, оскільки він є важливою складовою фінансової безпеки країни.

В економічній літературі науковці трактують поняття «страховий ринок» по-різному. Однозначної думки щодо визначення цього поняття немає. В ньому міститься дві категорії: «ринок» та «страхування».

Категорію «ринок» розглядають як інститут, а також як механізм, який зводить покупців і продавців з метою купівлі чи продажу товарів, послуг та робіт, який через попит і пропозицію формує ціни на ринку [1].

Під ринком розуміють певну систему, де продавці і покупці можуть досягнути максимального результату та задовольнити свої інтереси [2].

В. Я. Олійник та І. І. Субачов під категорією «ринок» розуміють механізм, який дає можливість продавцям і покупцям визначати кількість товарів та послуг, встановлювати ціни на них, а це дозволяє суспільству досягти максимальних результатів [4, с. 12].

Категорію «страхування» розглядають як вид економічних відносин щодо страхового захисту майнових прав та інтересів юридичних та фізичних осіб, стабілізації економіки, інвестування в економіку тимчасово-вільних коштів, за рахунок страхового фонду та інших ресурсів страховика [3].

С.С. Осадець у своїх працях розкриває страховий ринок через призму простору, в якому взаємодіють страхові компанії, страхувальники, страхові посередники, а також організації страхової інфраструктури (об'єднання та асоціації, що діють на ринку) [17].

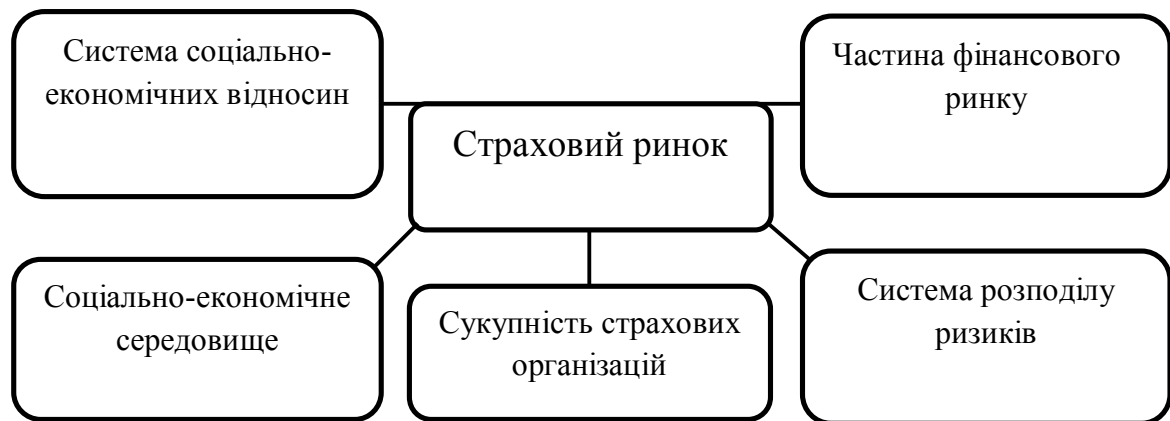
В.Д. Базилевич розглядає страховий ринок як частину фінансового ринку, де формується попит та пропозиція на страхові послуги, а об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист [14].

В економічній літературі існує думка, що поняття «страховий ринок» є підкатегорією поняття «страхове господарство», а страхове господарство: в свою чергу, – це економічні відносини, які виникають з виробництвом, розподілом, обміном і споживанням страхових послуг [5].

В загальному страховий ринок розглядають як особливу соціально-економічну структуру, систему економічних, суспільних, фінансово-економічних та грошових відносин, форму взаємозв'язку між учасниками страхових правовідносин, сукупність страхових компаній, окрему сферу

послуг, частину фінансового ринку, економічний простір, форму функціонування сукупного страхового фонду, економічне середовище функціонування страховиків [6].

Проаналізувавши праці українських і закордонних вчених щодо трактування поняття «страховий ринок» з'ясовано, що основні поняття можна згрупувати наступним чином(рис. 1.1).

Рис. 1.1 Індекативні точки поняття «страховий ринок»

Що стосується розвитку страхового ринку України їх можна характеризувати такими основними принципами:

1. Мотивація діяльності страховиків і страхувальників – держава створює такі умови, щоб страхові компанії були зацікавлені у наданні послуг, а юридичні та фізичні особи були зацікавлені в страхових послугах;

2. Довіра – принцип розвитку страхового ринку, заснований на матеріальній та моральній відповідальності страховика перед страхувальником, на надійному правовому захисті страхувальника;

3. Стабільність – створення державою зрозумілих і ефективних правил для сталого та ефективного функціонування страхового ринку;

4. Обмеження присутності держави на страховому ринку – держава втручається у діяльність страховиків у випадку формування статутних капіталів, контролю за платоспроможністю страховиків, встановлення правил формування та обліку страхових резервів, оподаткування;

5. Верховенство права – правове регулювання страхової діяльності;
6. Конкурентність – держава створює сприятливі умови для розвитку страхового ринку з метою забезпечення реалізації права на вільний вибір страховика та ефективний страховий захист. Держава гарантує страховикам і страхувальникам вільний вибір видів страхування.
7. Системність – узгодження планів щодо реформування страхового ринку з заходами і планами інших галузей економіки [15].

Страховий ринок на сучасному етапі виконує низку взаємопов'язаних функцій. Всі функції можна поділити на основні і додаткові. С. Л. Лондар та О. В. Тимощенко виділяють наступні основні функції страхового ринку:

1. Контрольна – здійснення контролю за проведенням страхових операцій;
2. Ризикова – пролягає у матеріальній відповідальності страхових компаній за наслідки ризику, обумовленого подією, яка вказана в договорі страхування;
3. Накопичувальна – проявляється лише деякими видами страхування (страхування життя, пенсії, ренти) з урахуванням інвестиційного доходу протягом дії договору;
4. Превентивна – полягає у фінансуванні заходів щодо зменшення страхового ризику, попередженні настання страхових випадків [7].

До основних функцій, як правило, додають ще низку додаткових, серед яких можна виокремити:

1. Інвестиційну – вкладання тимчасово вільних коштів страховика в інші види діяльності з метою отримання прибутку;
2. Компенсаційну – відшкодування збитків при настанні страхового випадку;
3. Соціальну – здійснення страхування через надання додаткових соціальних послуг;

4. Консалтингову – надання консалтингових послуг одними учасниками ринку іншим;
5. Організаційну – організація взаємовідносин між страхувальниками та страховиками [8].

Проаналізувавши страховий ринок більш глибоше можна виділити основні елементи, без яких страховий ринок не може функціонувати, до них, зокрема, відносять такі, як:

1. Суб'єкти страхових відносин: страховики, страхувальники, страхові посередники;
2. Об'єкти страхування, що мають споживчу вартість;
3. Потреба у страхових послугах та продуктах;
4. Можливість прийняття рішень про участь у страховій угоді;

Страховий ринок України має певну внутрішню структуру, яка представлена суб'єктами страхового ринку, та об'єктами – страховими продуктами, які реалізуються. Зовнішнє середовище страхового ринку представлене державними ланками фінансової системи та сферою міжнародних зв'язків, з якими він пов'язаний через грошові потоки [8].

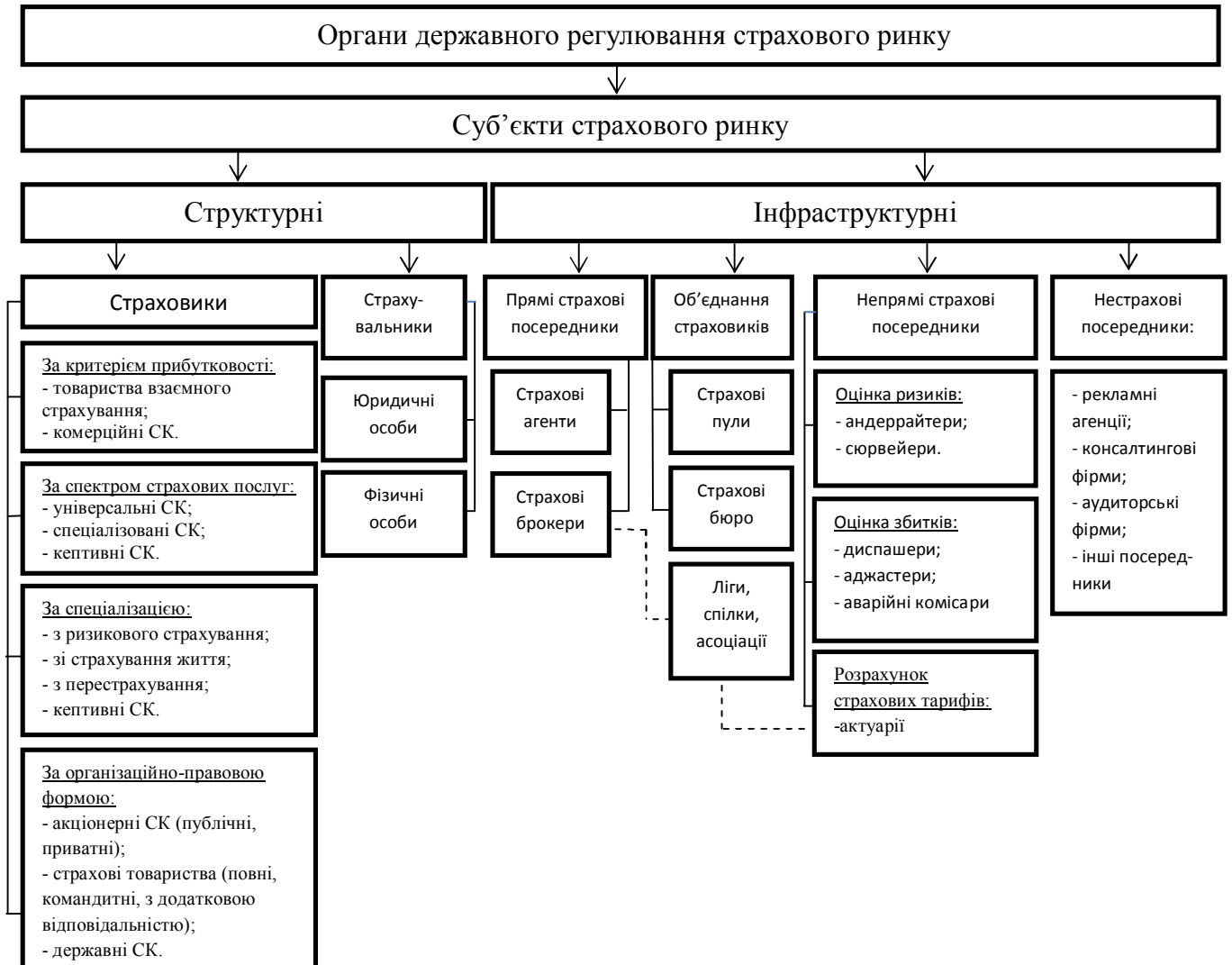
Структура страхового ринку – це співвідношення між суб'єктами і об'єктами страхового ринку, які виникають і відтворюються у зв'язку з процесом страхування [9].

Внутрішня структура страхового ринку за суб'єктами складається з наступних елементів див. (рис. 1.2):

1. Структурних елементів страхового ринку (страховики і страхувальники);
2. Інфраструктурних елементів (прямі та непрямі страхові посередники, не страхові посередники, об'єднання страховиків)
3. Уповноважені органи державного регулювання страхового ринку [8].

Об'єктами страхового ринку є страхові продукти (послуги), які є невід'ємною частиною його функціонування. Забезпечення страховим

захистом – їх споживча вартість. Ціна страхового продукту виражається у страховому тарифі. Її складають на конкурентній основі, зіставляючи попит та пропозицію на свої послуги [9].

Рис. 1.2. Класифікація учасників страхового ринку

Суб'єктами на страховому ринку виступають страхові компанії – основні фінансові інститути, які діють на страховому ринку. Вони створюються з метою отримання прибутку за рахунок розміщення страхових резервів і надання страхових, перестрахових послуг та послуг страхового посередництва як фізичним, так і юридичним особам [10].

Згідно з Законом України «Про страхування» страхові компанії можуть створюватися у формі акціонерних, командитних, повних товариств та товариств з додатковою відповідальністю згідно з Господарським Кодексом

України, при умові, якщо вони одержали ліцензію на здійснення страхової діяльності [11].

Близько 90 % страхових компаній створюються у вигляді акціонерних товариств. З них 20 % – публічні акціонерні товариства та 70% – приватні акціонерні товариства. 9% страхових компаній створених у формі товариств з додатковою відповідальністю. В Україні 1% – страхові компанії створені у формі повного товариства і лише 3 компаній – командитні товариства.

За спеціалізацією діяльності страхові компанії поділяються на чотири групи:

1. Страхові компанії, що займаються загальними (ризиковими) видами страхування;
2. Страхові компанії, що займаються страхуванням життя;
3. Страхові компанії, що займаються тільки перестраховальними операціями (професійні перестраховики);
4. Страхові компанії, що паралельно здійснюють як ризикове страхування, так і страхування життя.

За критерієм прибутковості страхові компанії можна поділити на:

1. Комерційні – метою яких є отримання прибутку;
2. Некомерційні – метою яких є надання високоякісних послуг застрахованим.

До некомерційних страхових компаній можна віднести товариства взаємного страхування (ТВС). Вони створюються у формі акціонерних товариств, де кожен учасник – застрахований. Особи, які не є учасниками ТВС страхуватися не можуть. Особливість ТВС є виплата високого страхового відшкодування, відсутність регулярної сплати страхових платежів. В Україні ТВС не функціонують.

За спектром страхових послуг страхові компанії поділяються на:

1. Універсальні – страховики, що надають послуги зі страхування та перестраховування;
2. Спеціалізовані – страховики, що надають окремі види послуг;

3. Кептивні – дочірня страхова компанія, яка створена комерційним або промисловим підприємством з метою покриття його власних ризиків.

Ще одною великою групою суб'єктів страхового ринку є страхувальники – це юридичні та фізичні особи, які уклали договір страхування зі страховиками, або є страхувальниками відповідно до законодавства України.

Нарозвинених страхових ринках домінують страхувальники – фізичні особи, а в Україні переважають страхувальники - юридичні особи, що пояснюється низькою страховою культурою населення та низьким рівнем доходів.

Перелік усіх видів страхування, якими може скористатися страхувальник, являє собою асортимент страхових продуктів. Всі види страхування відображенні в 6 та 7 статті Закону України «Про страхування».

За об'єктом виділяють три галузі страхування:

1. Страхування відповідальності;
2. Особисте страхування;
3. Майнове страхування.

Особисте страхування поєднує в собі заощаджувальну та ризикову функцію. В цьому виді страхування об'єктом виступають майнові інтереси, які пов'язані зі здоров'ям, життям, додатковою пенсією та працездатністю людини.

У майновому страхуванні об'єктом виступають майнові інтереси, які пов'язані з користуванням, володінням та розпорядженням майном. В цьому виді страхування страхувальниками виступають не лише власники майна, а й інші фізичні чи юридичні особи, які відповідають за збереження майна. Економічне призначення майнового страхування – відшкодування збитків у разі настання страхового випадку.

У страхуванні відповідальності об'єктом виступають майнові інтереси, які пов'язані із відшкодуванням шкоди заподіяної особі чи її майну, а також збитку нанесеному юридичній особі.

Особисте страхування поділяється на:

1. Страхування від нещасних випадків;
2. Медичне страхування;

3. Страхування життя.

Майнове страхування поділяється на види за соціальними групами населення та формою власності. За цими ознаками майно суб'єктів господарювання поділяють на: приватне, державне, орендне, громадян.

За групами ризику майнове страхування поділяють на:

1. Страхування сільськогосподарських культур від граду, посухи та інших стихійних лих;
2. Страхування майна від стихійного лиха та вогневих ризиків;
3. Страхування транспортних засобів від крадіжок, аварій та стихійних лих;
4. Страхування тварин від нещасних випадків та на випадок хвороби.

Страхування відповідальності включає такі види:

1. Страхування на випадок відшкодування заподіяної шкоди;
2. Страхування заборгованості [10].

Кожен із підвидів страхування можна класифікувати більш детально.

Наприклад, у майновому страхуванні підприємств виділяють: страхування фінансових ризиків, оборотних активів, основних засобів тощо. У майновому страхуванні громадян: страхування майна, яке належить до першої категорії (житло, тварини тощо) та страхування майна, яке належить до другої категорії (майно, втрата якого зачіпає особисті інтереси).

В особистому страхуванні від нещасних випадків виділяють: індивідуальне страхування, страхування працівників ризикових професій, обов'язкове страхування пасажирів тощо.

Специфіку взаємовідносин суб'єктів на страховому ринку визначає рівень розвитку його інфраструктури, яка надає можливість реалізації страхувальниками і страховиками своїх економічних інтересів, допомагає інтегруватися у світовий фінансовий простір, посилює захищеність усіх сфер економічного життя суспільства, активізує страхову діяльність, сприяє координації усіх суб'єктів страхового ринку [12].

«Інфраструктура страхового ринку – система відносин і взаємодії між професійними учасниками страхового ринку і фахівцями інших видів

діяльності, яка сприяє ефективному функціонуванню страхування та якісному наданню страхових (перестрахових) послуг» – професор Д. Е. Турбіна. До суб'єктів страхової інфраструктури вона відносить сюрвейерів, спеціалізованих консультантів, страхових аудиторів, актуаріїв, диспашерів, але виключає з цього списку страхових агентів та страхових брокерів [16].

Проте М. М. Александрова до суб'єктів інфраструктури відносить як прямих посередників (страхові агенти та брокери), так і непрямих (андерайтерів, диспашерів, аварійних комісарів та інших) [16].

Виділяють інституційну, посередницьку та ділову інфраструктуру страхового ринку.

Посередницька інфраструктура страхового ринку складається зі збутових структур: страхові брокери, страхові агенти та організації – нові канали просування страхових послуг.

На страховому ринку діють страхові посередники, до них відносять:(див. рис 1.2.)

1. Страхові агенти – юридичні та фізичні особи, які діють за дорученням страховика і виконують частину його діяльності.

2. Страхові брокери – юридичні та фізичні особи, які здійснюють посередницьку діяльність на страховому ринку від імені страховика або страхувальника. Страхові брокери повинні бути зареєстровані в установленому порядку як суб'єкт підприємницької діяльності [14].

На страховому ринку діють непрямі посередники (професійні оцінювачі ризику)(див. рис 1.2):

1. Андерайтери – має право від імені страховика брати на страхування запропоновані ризики, може визначити умови договору цих ризиків, визначити тарифні ставки.

2. Сюрвеєри – агент страховика або інспектор, який здійснює огляд та оцінку майна, що береться на страхування, а також визначає ймовірність настання страхового випадку.

3. Актуарій – спеціаліст, консультант, фінансовий аналітик зі страхування, який застосовує на практиці актуарну математику.

4. Диспашери – спеціаліст у галузі морського права, який здійснює розрахунки при настанні загальної аварії, роз приділяє збитки між вантажем, судном та фрахтом.

5. Аварійні комісари – встановлює причини, розмір збитку у випадку настання страхового випадку [13].

До елементів інфраструктури страхового ринку також відносять:

1. Організації, які надають консалтингові і рекламні послуги;
2. Наукові та освітні установи;
3. Організації, які займаються оцінкою майна і ризиків;
4. Організації по забезпеченні страхової та перестрахової діяльності;
5. Інвестиційні компанії;
6. Організації, що займають попередженням випадків страхового шахрайства і веденням відповідних баз даних [8].

Товариства по захисту прав та інтересів страхувальників та застрахованих осіб, гарантійні фонди та державні наглядові органи – органи, які слід відзначити серед інституційної інфраструктури страхового ринку, оскільки вони відіграють важливу роль у розвитку інфраструктури страхового ринку. Гарантійні фонди підвищують рівень довіри страхувальників до самого інструменту страхування, вони можуть створюватися як за рішенням державних органів, так бути результатом прояву саморегулювання страхового ринку, коли вони створюються за рішенням союзів або асоціацій страховиків [16].

Якщо розглянути інституційну побудову страхового ринку за рівнями, то найвищу ланку займає державний регулюючий орган нагляду за страховою діяльністю, який здійснює нагляд з боку держави за страховою діяльністю з метою дотримання учасниками страхового ринку законодавства України про страхування, захисту інтересів страхувальників, запобігання неплатоспроможності страховиків, ефективного розвитку страхових послуг [13]. Другу ланку займають страхові компанії, товариства взаємного страхування та компанії, що займаються перестрахованням.

Важливу роль в розвитку інфраструктури страхового ринку відіграють об'єднання страховиків, дослідників страхового ринку, страхових посередників, які також відносяться до інституційної інфраструктури.

До функцій інфраструктури страхового ринку можна віднести:

1. Формування умов для створення страхового бізнесу;
2. Створення умов для ефективної діяльності страхових компаній;
3. Надання інформаційно-посередницьких послуг для страховика та страхувальника;
4. Забезпечення збалансованості попиту та пропозиції на страховому ринку;
5. Створення наукового супроводу для розвитку страхового ринку [16].

Страховий ринок відіграє важливу роль у розвитку фінансового сектора національної економіки тому, що страхові компанії є посередниками між учасниками ринку фінансових послуг. Страховий ринок передбачає розвинену систему взаємозв'язків між суб'єктами ринкових відносин, їх самостійність і рівноправність.

Стійкі фінансові відносини існують між страховим ринком і банківською системою, ринком цінних паперів, державними фінансами, валютним ринком, де страхові компанії розміщують страхові резерви та інвестиційні ресурси.

Страховий ринок функціонує в умовах жорстокої конкуренції між фінансовими інститутами за вільні грошові ресурси суб'єктів господарювання та населення.

Отже, в умовах розвитку ринкової економіки України страхування посідає важливе місце. Від його ефективності значною мірою залежить фінансова стабільність на макро- і мікроекономічному рівні, економічна незалежність, соціальне забезпечення та фінансова безпека України [92].

1.2. Ретроспектива становлення та етапи розвитку страхового ринку України

Страховання розвивається відповідно з правовими, економічними та соціальними умовами, що існували відповідно за часів Київської Русі, царської Росії та у колишньому СРСР.

У Київській Русі появу страхування пов'язують з пам'яткою давньоруського права – «Руською правдою». У ній знаходять елементи договору страхування цивільної відповідальності, а також для тих хто вступив у таке неформальне страхове товариство страховою виплатою за ненавмисне вбивство є віра (грошовий штраф) [18].

Монополія державних страхових компаній існувала у всіх республіках СРСР – Держстраху та Індержстраху, діяльність яких мала регульований характер. Вони приносили значні надходження зі страхових платежів до державного бюджету, а у разі необхідності з нього виділялися кошти на виплату страхового відшкодування. Укрдержстрах виконував функції страховика на теперішній території України. В його склад входило 29 тис. страхових агентів та 14 тис. спеціалістів. Монополія Держстраху та Індержстраху існувала до 1988 року.

Розвиток страхового ринку в Україні можна поділити на такі етапи:

1. 1988 – 1991 рр. – демонополізація страхування у Радянському Союзі;
2. 1991 – 1993 рр. – формування страхового ринку України;
3. розвиток страхового ринку після:
  - ✓ прийняття Декрету «Про страхування» (1993 – 1996 рр.);
  - ✓ прийняття Закону України «Про страхування» (1996 – 2001 рр.);
  - ✓ прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» (2001 – 2003 рр.);
  - ✓ прийняття податкового кодексу (2015 р. – по сьогодні).

26 травня 1988 р. Верховною Радою СРСР був прийнятий Закон «Про кооперацію». З цього часу розпочалася демонополізація страхування [19], [14]. Почали появлятися страхові компанії різних організаційно-правових форм, союзні республіки отримали автономність щодо вирішення економічних та юридичних питань у страховій справі. Згідно з Законом України «Про

кооперацію» перші кооперативи, які утворилися у 1988 р. страхували майно в органах державного страхування, визначали умови і види страхування, створювали кооперативні страхові компанії.

19 червня 1990 р. Рада Міністрів СРСР затвердила Положення «Про акціонерні товариства і товариства з обмеженою відповідальністю», яке дало можливість створювати недержавні страхові компанії в СРСР. У 1991 р. після занепаду СРСР усі союзні республіки та Україна почали самостійно вирішувати питання щодо організації страхової діяльності на своїх територіях [20], [7].

16 жовтня 1991 р. був створений Укрдержстрах на базі Головного управління державного страхування України. За період його функціонування приріст договорів добровільного страхування зріс на 10-11%. У 1993 р. замість Укрдержстраху було створено ВАТ «Національна акціонерна страхова компанія «Оранта», яку заснував Фонд державного майна України.

Створення великої кількості страхових компаній не забезпечувало формування повноцінного страхового ринку в Україні. В першу чергу не було органу, який би контролював страхову діяльність, а це стало сферою в якій працювали аферисти та шахраї. Незахищеність інтересів та неупорядкована діяльність страхувальників сприяли створенню системи державного регламентування страхової діяльності. Основою цього став Декрет Кабінету Міністрів України «Про страхування» від 10 травня 1993 р. та постанова Кабінету Міністрів України «Про ліцензування страхової діяльності» від 1 липня 1993 р. [21].

Після прийняття Декрету «Про страхування» кількість страхових компаній збільшилася до 700, їм видано 1175 ліцензій на здійснення страхової діяльності, в тому числі 836 – з майнового страхування, 149 – зі страхування життя, 330 – зі страхування відповідальності, 97 – за обов'язковими видами страхування. Велика кількість страхових компаній опинилася на грані банкрутства, оскільки мали малий статутний капітал, а також погано сформовані страхові резерви [20], [7].

Починаючи з 1993 р. показники добровільного страхування значно перевищувало показники обов'язкового страхування. У 1993 р. страхові

організації зібрали 937,5 млрд. крб., у тому числі 883,1 млрд. крб. – за добровільними видами та 54,4 млрд. крб. – за обов'язковими видами страхування. Пояснюється це тим, що державні підприємства в даний період були у складному фінансовому становищі та не змогли сплачувати страхові платежі.

1994 – 1995 рр. характеризувалися високим рівнем інфляції. Значного поширення набуло особисте страхування, відповідно до нього страхові компанії розробили правила інфляційного страхування життя. Серед видів особистого страхування особливе місце належало «змішаному» страхуванню життя з урахуванням інфляції. В такому договорі страхувалися одночасно було страхування на дожиття, впроваджувалися збитки від нещасного випадку та збитки від інфляції. Значно знизилися обсяги майнового страхування в умовах інфляційних процесів [90]. 2 березня 1994 р. Наказом Укрдержстраху №12 було затверджене «Тимчасове положення про порядок формування та розміщення страхових резервів», що визначало сутність та призначення, джерела формування й категорії активів. Ними були представлені страхові резерви та обмеження щодо їх інвестування. Проте у 1995 р. рівень інфляції значно знизився і змішане страхування життя з урахуванням інфляції перестало існувати, оскільки не мало достатньої законодавчої бази. У свою чергу це призвело до падіння темпів зростання страхових послуг та банкрутства багатьох страхових компаній.

Не зважаючи на негативні наслідки страхування життя у попередній період відбулися позитивні зміни з цього виду страхування. У 1995 р. збільшилися надходжень з страхування життя на 30 млрд. крб., а страхові виплати у 1,5 рази. Страховики почали виконувати в повному обсязі свої зобов'язання і приймати на страхування збалансовані ризики.

Значного розвитку у 1995 р. набуло страхування відповідальності, зокрема цивільної відповідальності власників транспортних засобів і відповідальності юридичних осіб. 1995 р. характеризується розвитком перестрахового бізнесу. Якщо у 1994 р. частка надходжень від перестраховання не досягала навіть 1%, то у 1995 р. – 1,5%.

Таким чином першою спробою створення «цивілізаційного» страхового ринку був Декрет «Про страхування». Він мав свої протиріччя та недопрацювання, проте доволі сильно вплинув на страховий ринок України.

Найсуттєвішими недоліками Декрету «Про страхування» визнані:

1. недостатня обґрунтованість системи оцінки платоспроможності страхових компаній;
2. юридична невизначеність «технічних» і «математичних» резервів та обмеження величини резервів у структурі тарифної ставки;
3. нерозподіленість страхування життя і ризикових видів страхування;
4. низькі вимоги до реєстрації страхових компаній;
5. відсутність самого поняття механізму «зароблених» премій.

Відзначаючи недосконалість декрету слід відзначити заборону на здійснення діяльності іноземним страховим компаніям. Це призвело до негативних наслідків: зросла недовіра потенційних страхувальників до вітчизняних страховиків, до України не надійшли сучасні страхові технології.

Процес формування сучасного страхового ринку в Україні вимагав значних зусиль держави та самих страховиків, досконалої законодавчої та нормативної бази відповідно до умов соціально-економічного розвитку країни. Укрдержстрах нагляд починав роботу над проектом Закону України «Про страхування», оскільки страхове законодавство вже не могло ефективно регулювати діяльність учасників страхового ринку. В цьому законі вже відображалися потреби ринкової економіки, де функціонували недержавні страхові компанії.

7 березня 1996 р. був прийнятий Закон України «Про страхування», який вніс вагомі корективи у страхову діяльність в Україні. Основними з них є:

1. розмежування ліцензій між страхуванням життя і ризикових видів страхування;
2. встановлення мінімального розміру статутного капіталу страхової компанії – 100 тис. екю.;
3. встановлення мінімального розміру статутного капіталу для страхових компаній створених за участю іноземних осіб – 500 тис. екю. (декрет

передбачав створення статутного капіталу у розмірі 5 тис. екю., причому він формувався здебільшого не грошима, а майном);

4. впровадження поняття «технічних» і «математичних» резервів, вимог щодо відповідності їм обов'язків, взятих страховою компанією;

5. впровадження маржі платоспроможності на рівні 25-30% від суми премій та виплат за звітній період;

6. підвищення вимог до ліцензування;

7. збільшення частки можливої участі іноземних страхувальників у розмірі від 20% до 49%;

8. встановлення порядку «заробленої» премії, в основу якої покладено метод «одної четвертої» від отриманих премій [22].

Необхідно зазначити, що період з 1997 р. був переломним на страховому ринку: в результаті проведення перереєстрації страховиків він значно зменшився та піднявся на новий рівень. Перереєстрація страховиків згідно з новим положенням страхового законодавства щодо вимог до платоспроможності стала черговим етапом переходу вітчизняного ринку страхових послуг до загальноприйнятих у світі норм. За підсумками перереєстрації було відкликано ліцензії у 325 страховиків[23]. За станом на 1 січня 1998 р. в Україні діяли 224 страхові компанії, серед яких 96,4% – акціонерні страхові товариства.

На страховому ринку України в 1997 р. (після прийняття Закону України «Про страхування») намітилися як позитивні, так і негативні тенденції, зокрема:

1. відбувалася подальша демонополізація, поява нових організацій;

2. здійснювався розподіл страховиків на тих, що займаються страхуванням життя, й тих, що здійснюють інші види страхування;

3. збільшилися обсяги обов'язкового страхування, а саме цивільної відповідальності власників транспортних засобів та авіаційного страхування.

Проте цей закон, усунувши значні недоліки Декрету «Про страхування», мав і ряд власних прогалин. Однією з вад був занадто великий перелік

обовязкових видів страхування, серед яких реально працювали лише одиниці [24, 3].

Зважаючи на демократизацію суспільних відносин, таке втручання держави в розробку страхового продукту є надмірним. Нуйсуттєвішим недоліком страхового законодавства 1996 р. був підхід до вимог перевищення фактичного запасу платоспроможності над нормативним. Відсутність можливостей забезпечення платоспроможності значної кількості страхових компаній зумовлена вирахуванням при розрахунках фактичного запасу частини премій, що передаються в перестраховання. Відповідно, до кінця 1996 р. близько 15% суб'єктів страхового ринку працювали на межі виконання цих вимог. До вказаних недоліків Закону «Про страхування» варто віднести наступні:

1. Відсутність у Законі поняття «страхування життя», що ускладнює контроль органами держнагляду страхових компаній, які цей вид страхування здійснюють;

2. Відсутність у переліку видів страхування обов'язкового страхування майна державних (у тому числі сільськогосподарських) підприємств, незважаючи на запровадження його Указом Президента України ще в 1994 р.

Доповнення до Закону «Про страхування» в Україні були нормативні акти, впровадження яких спрямовано на вдосконалення вітчизняного ринку страхових послуг: Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок і умови проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів» (№1175 від 28.09.1996 р.); Постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок здійснення операцій з перестраховання», «Про впровадження діяльності страховими посередниками», «Про товариство взаємного страхування».

Закон України «Про страхування» та доповнення до нього наприкінці другого тисячоліття вичерпали себе, а це почало стримувати подальший розвиток страхового ринку в Україні, що спонукало до створення нових нормативно-правових актів.

Відповідно, Укрстрахнагляд розробив Програму розвитку страхового ринку на 1998 – 2000 рр., яка передбачала [25, 6]:

1. Здійснення законодавчих змін у проведенні обов'язкового страхування. Сутність нових підходів до системи такого страхування полягає, з одного боку, в створенні монополії страховою компанією у сфері обов'язкового страхування, що дасть змогу забезпечити страхове відшкодування в разі настання страхових подій навіть тим підприємствам та приватним особам, які за будь-яких обставин не встигли придбати страховий поліс. З іншого боку, стимулом для укладання страхових угод буде пеня або штраф для тих юридичних та фізичних осіб, які зобов'язані купити страхові поліси, проте їх не купили;

2. Збільшення мінімального розміру статутних капіталів страхових компаній до 500 тис. єкю до 2000 р.; а з 2003 р. – до 1 млн. євро. Це дасть змогу фінансово зміцнити позиції страховиків для серйозних страхових угод;

3. Вдосконалення механізму формування та системи розміщення страхових резервів.

У Програмі Український страховий нагляд розробив конкретні тенденції та шляхи розв'язання проблем розвитку страхової справи. На жаль, відповідні задуми не вдалося втілити в життя. Тому 2 лютого 2001 р. Постанова №98 затвердила Програму розвитку страхового ринку України на 2001-2004 рр. До основних завдань, які потрібно було виконати згідно з програмою 1998-2000 рр., додавалися такі [26, 3-5]:

- відновлення довіри до страхування;
- розширення ринку перестрахування;
- кадрове забезпечення страхової діяльності;
- вдосконалення системи державного регулювання страхової діяльності;
- сплата внесків до статутного капіталу страховика повинна

здійснюватися виключно у грошовій формі, в тому числі в іноземній валюті.

В основу Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» покладено принципи щодо правового регулювання діяльності

страхових компаній, нагляду за діяльністю страхових організацій та застосування заходів впливу на них.

4 жовтня 2001 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування», який вніс позитивні зміни, зокрема [27]:

1. Збільшення мінімального розміру статутних капіталів:

✓ для страховиків, які займаються страхуванням життя – до 750 тис. євро та 1,5 млн. євро;

✓ для страховиків, які займаються іншими, ніж страхування життя видами страхування, – до 500 тис. євро, від дня набрання чинності цим Законом, протягом трьох років від дня набрання чинності – 1 млн. євро;

2. Статутний капітал мав бути сплачений виключно в грошовій формі;

3. Розширення меж інвестування тимчасово вільних коштів, зокрема:

✓ у категоріях активів, якими повинні бути представлені кошти страхових резервів, з'явилися нові – банківські метали та інвестиції в економіку України за напрямками, визначеними Кабінетом Міністрів України;

✓ загальний розмір внесків страховика до статутного капіталу інших страхових компаній не повинен перевищувати 30% (в Законі старої редакції – 20%) його власного статутного капіталу, в тому числі розмір внеску до статутного капіталу окремого страховика не може бути більшим 10% (5% у старій редакції Закону);

✓ наближення страхового законодавства до національних стандартів бухгалтерського обліку та звітності.

За цим Законом страховики мають право здійснювати перестраховання як резидентів так і нерезидентів, але лише частини ризиків, щоб страхові компанії не перетворювалися в страхових брокерів. Щодо страхових або перестрахових брокерів – нерезидентів, то вони можуть надавати послуги через представництва в Україні, які включені до державного реєстру страхових або перестрахових брокерів та повинні бути зареєстровані платниками податку в Україні.

За Законом грошові зобов'язання, за згодою сторін можуть бути укладені у національній та у вільноконвертованій валюті. Це зроблено з метою стимулювання довгострокових видів страхування, тобто страхування життя.

Після реєстрації страховиків у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» в 2001 р. кількість страховиків на страховому ринку України зросла до 328.

11 грудня 2002 р. за Указом Президента України № 1153/2002 згідно з Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» була створена Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України.

5 лютого 2008 р. – Україна вступила до Світової організації торгівлі. З метою виконання Україною своїх обов'язків перед СОТ, вносяться зміни до Закону України «Про страхування». Скасували вимогу щодо надання послуг представництвами страхових та перестрахових брокерів-нерезидентів лише через постійні представництва в Україні, які були зареєстровані платниками податку і включені до державного реєстру страхових та перестрахових брокерів.

З 10 квітня 2008 р. страхові та перестрахові брокери – нерезиденти повинні у письмовій формі повідомляти Уповноважений орган про те, що мають намір здійснювати діяльність на території України [28].

Проте після двосторонніх переговорів іноземним страховим компаніям надано дозвіл відкривати свої філії в Україні лише через 5 років з дня вступу України в СОТ. При створенні такої страхової компанії зі страхування життя статутний капітал такого страховика повинен бути не менше 10 млн. євро.

З початком фінансової кризи, яка в Україні припала на IV квартал 2008 року, ліквідність страхового ринку різко знизилася. Як зазначає стаття 31 Закону України “Про страхування”, страховики повинні формувати страхові резерви з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування, цей же законодавчий акт визначає перелік інструментів, в яких можна розміщувати ці резерви, передусім це банківські вклади, цінні папери, нерухомість. Мораторій НБУ на дострокове вилучення банківських депозитів

призвів до неможливості повернення страховими компаніями своїх резервних коштів, на які приходиться до 40% усіх страхових резервів, або 8,6 млрд. грн. Падіння фондового ринку майже на 75 % призвело до зниження вартості тієї частини страхових резервів страхових компаній, які були вкладені в цінні папери.

Проте криза внесла не тільки нові корективи у функціонування страхового ринку України, але й загострила хронічні проблеми: перш за все, не впроваджено обов'язкове медичне страхування за участю страховиків, непрозорість фінансової звітності страхового сектора, відсутність якісної статистичної інформації, нерозвиненість ринку страхування життя, низький рівень страхової культури населення, недотримання законодавства з агрострахування, низька інституційна спроможність регулятора.

23 листопада 2011 р. було ліквідовано Держфінпослуг та створено Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринку фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), яка функціонує по сьогоднішній день.

Дослідження напрямів еволюції ринку страхування доводить, що його функціонування не може бути самодостатнім і відбуватися лише під впливом ринкових законів, а потребує активного втручання держави з метою стимулювання розвитку страхової діяльності, нейтралізації негативних явищ і усунення латентних зловживань при наданні страхових послуг. Ефективним інструментом державного регулювання страхової діяльності може стати виважена податкова політика [91].

Починаючи з 2015 р. у Податковому кодексі запроваджено нову систему оподаткування страхових компаній, яка характерна для багатьох країн Євросоюзу. Ця система оподаткування стала загрозою для страхового ринку України, оскільки планували перевести страховий ринок на загальну систему оподаткування, а в результаті отримали подвійний податок. За старою системою оподаткування страхових компаній передбачало відрахування до бюджету 3% від розміру доходу, отриманого від страхової діяльності. За новим законодавством, до цього податку додали ще й 18% податку з прибутку.

Великою перевагою старої системи оподаткування було те, що вона була повністю прозорою, а недоліком було те, що навіть якщо страхова компанія

працювала в збиток, вона все одно платила податок, а це ставило її в нерівні умови з фінансовими посередниками.

Одна із небагатьох переваг нової системи оподаткування є те, що у добровільному медичному страхуванні встановлена нульова ставка оподаткування страхових премій, але це лише у випадку, коли страхове відшкодування йде на користь закладів охорони здоров'я. Ставка 3 % – застосовується тоді, коли у договорі вказана норма відшкодування витрат у вигляді компенсації застрахованій особі[36].

З новою системою оподаткування споживачі страхових продуктів можуть зіткнутися з банкрутством страхових компаній, збільшенням вартості страхових послуг, що, як наслідок, збільшить недовіру підприємств і населення до страхового ринку України. Отже, ми отримаємо незадоволеного споживача і негативне ставлення до страхування, а податкові надходження до бюджету не збільшаться [29].

Якщо уряд справді має бажання провести реформування оподаткування страхових компаній, то для того, щоб зберегти страховий ринок України від занепаду потрібно перевести страховиків на загальну систему оподаткування. Тобто, стягнення податку безпосередньо з корпоративного прибутку страхової компанії. Така система дозволить не тільки встановити єдиний підхід до оподаткування прибутку страховиків та інших суб'єктів господарювання, але й забезпечити ліквідацію фінансових схем із залученням страховиків. Це буде сприяти очищенню вітчизняного ринку від «псевдострахування», розвитку в Україні ринку класичного страхування і відповідатиме міжнародній практиці [30].

Переглянувши історію страхового ринку можна виділити такі періоди його розвитку:

1. За діяльністю Уповноваженого органу, який діяв у різні періоди часу (Укрстрахнагляд, Держфінпослуг, Нацкомфінпослуг);
2. За економічною ситуацією в країні (вчені виділяють докризовий, кризовий і посткризовий періоди розвитку страхового ринку) [31].

1.3. Державне регулювання страхового ринку України – вплив на функціонування та розвиток

У вітчизняній літературі не розглядається питання державного регулювання страхового ринку, оскільки у період існування державної страхової монополії потреби в цьому не було. Державне регулювання страховим ринком підмінялося прямим державним управлінням галуззю.

Страховий ринок України є найбільшим і найпотужнішим сектором ринку небанківських фінансових послуг. Даний сектор постійно розвивається та нарощує не тільки економічні, комерційні та інвестиційні можливості, але й впливає на соціальний розвиток держави. Необхідність державного регулювання страхового ринку України зумовлена пріоритетом інтересів страховиків, що як наслідок, відображає дисбаланс з інтересами страхувальників, недостатнім розвитком страхової інфраструктури, монополізмом, недобросовісною конкуренцією, переносами щодо виконання зобов'язань та інше.

На думку Філонюка О.Ф. державне регулювання страхового ринку – сукупність різноманітних інструментів, методів за допомогою яких держава впливає на економічну діяльність суб'єктів страхових правовідносин [44].

Якщо правильно побудувати систему державного регулювання страхових відносин можна досягнути збалансованості інтересів суб'єктів страхування і регулюючих органів захисту страхувальників, забезпечення інтересів страховиків та отримання певної макроекономічної вигоди.

У сфері страхування держава виступає:

1. Страховиком (власником акціонерних державних страхових компаній);
2. Страхувальником (по страхуванні, що здійснюється на користь та/або від імені державних підприємств);
3. Гарантом (емітент державних гарантійних зобов'язань);
4. Держателем національних страхових резервних фондів;

5. Розпорядником та організатором коштів позабюджетних фондів соціального страхування та забезпечення;
6. Суб'єктом регулювання страхового ринку;
7. Контролером страхових компаній [33].

Державне регулювання страхового ринку – сукупність організаційно-правових, економічних, організаційно-технологічних відносин, між державою та суб'єктами страхового ринку під час цілеспрямованого впливу держави на страховий ринок як єдину систему [32].

Питання державного регулювання страхового ринку потрібно розглядати у трьох аспектах:

1. Забезпечення ефективної стратегії розвитку страхового ринку;
2. Прийняття державою страхового законодавства;
3. Здійснення нагляду за розвитком страхування відповідно до загальнодержавних програм та інтересів громадян, формуванням страховими компаніями системи управління ризиками.

Держава впливає на страховий ринок через формування нормативно-правової бази діяльності учасників страхового ринку та передбачає вибір моделі державного регулювання страхового ринку.

Зарубіжні та відчизняні дослідники віділяють такі моделі державного регулювання страхової діяльності [33], [34], [35].

Таблиця 1.1

Особливості моделей державного регулювання страхового ринку

МОДЕЛІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ			
Ліберальна		Континентальна	Змішана
Централізована	Децентралізована		
Велика Британія	США	Німеччина, Японія, Швеція	Франція
Єдина система регулювання, страхові компанії додержуються загальних правил і нормативів	Створюються різні умови, в яких працюють страховики	Заснована на суворій фінансовій регламентації і деталізації суб'єктів страхового ринку. Основні джерела регулювання – закони та кодекси.	Регламентація діяльності страховиків поєднує як нормативні так і гнучкі підходи, які забезпечують належний рівень конкуренції

Система континентального права існує в Італії, Франції, Німеччині, Іспанії, Швеції, Японії та в інших країнах. Вона базується на суворій регламентації діяльності, жорсткому регулюванні страхової справи, що полягає в контролі за дотриманням законодавства при здійсненні страхової діяльності (нагляд за поточними операціями, регулярній поведінці страхових компаній), детальній регламентації всіх учасників страхового ринку (затвердження форм договорів страхування, затвердження органами страхового нагляду тарифів, перевірка виконання бізнес-планів).

Основною ознакою ліберальної моделі регулювання страхування, що існує в США, Англії є те, що закон не є єдиним джерелом права, а поряд з ним важливу роль відіграє судовий прецедент. Більшість сторін господарського життя залишається не кодифікованим. Законодавство визначає найбільш загальні умови діяльності, без детальної регламентації. В цій моделі відсутня жорстока регламентація страхових тарифів, акцент робиться на контроль та аналіз звітності страхових компаній. Залежно від державного устрою країни ліберальна модель поділяється на централізовану та децентралізовану.

У ЄС система регулювання страхування поєднує державне регулювання і саморегулювання. Державне регулювання базується на прийнятті та виконанні Директив. Вони видаються окремо на кожен вид страхування. Директиви – це інструмент прямого регулювання, а непряме регулювання повністю здійснюється на рівні національних систем. Національні органи страхового нагляду мають право нагляду за національними та іноземними страховиками. В країнах ЄС страхові премії визнаються суспільно-необхідними витратами і включаються до складу витрат страхувальників-юридичних осіб [33].

У Франції серед західноєвропейських країн найбільш розвинена система державного нагляду. Державне регулювання здійснюється за допомогою податкової системи, цін, контролю за оплатою праці, кредиту та інших регуляторів.

Модель державного регулювання страхового ринку України можна розмістити між змішаною та континентальною, про це свідчить неодноразова зміна центрального органу нагляду за страховою діяльністю, чіткі вимоги до

платоспроможності страховиків, отримання ліцензій на кожен вид страхування, захист державою інтересів страхових компаній, вільна конкуренція під час страхової діяльності.

Входження України до глобальної фінансової системи потребує переходу до державного регулювання та нагляду за міжнародними стандартами, які визначаються відповідними директивами ЄС, стандартами міжнародних асоціацій та організацій.

З 2010 року у Європі ввели проект SolvencyII–система, яка складається з трьох складових:

1. Кількісні вимоги до фінансових ресурсів (вимоги до мінімально необхідного капіталу, страхових резервів, правила інвестування, нормативної маржі платоспроможності);
2. Якісні вимоги (вимоги до внутрішніх систем контролю та управління ризиками, принципи пруденційного нагляду);
3. Ринкова дисципліна (вимоги до публічного розкриття інформації та її прозорості).

Пруденційний нагляд є невід’ємним у системі пруденційного регулювання. В більшості країн Європейського Союзу наглядовий процес базується на оцінці ризику, в інших – на розмірі певного параметру. Проаналізувавши останні нормативні документи міжнародних організацій та публікації можна зробити висновок, що за останні роки зросла тенденція до нагляду на основі ризику та надання регуляторами більшої свободи дій страховим компаніям.

Нагляд на основі ризику – це регулюючий процес, де регуляторні ресурси спрямовуються саме на ті компанії, напрямки діяльності та процедури, яких є джерелом ризику для стабільності страхового ринку. Наглядові органи приділяють більше уваги великим страховим компаніям, а контроль діяльності невеликих страховиків залежить від характеристики компанії та прагнень наглядового органу.

За результатами досліджень органів страхового нагляду – прямими причинами неплатоспроможності страховиків були необґрунтовані рішення в

умовах ризику, несприятливі фінансові результати та зовнішня критична подія. Практика та наука свідчить, що всі ризики пов'язані причинно-наслідковими зв'язками. Аналіз довів, що причинні ланцюжки починалися з внутрішніх проблем: в управлінні, з акціонерами, з зовнішніми службами контролю. Ці проблеми включали некомпетентність чи роботу поза своєю компетенцією, конфліктні причини, недостатню інтегрованість процесів та колективів, слабкість компанії перед неправильними рішеннями групи, в якій вона працює. Вплив зовнішніх критичних подій на такі компанії ставали причинами несприятливих фінансових результатів.

Європейські органи нагляду за страховою діяльністю дійшли до висновку, що діагностичні, оздоровчі та превентивні інструменти регулювання будуть ефективними лише тоді, якщо правильно досліджений ланцюг причин виникнення неплатоспроможності. Наглядові органи під час перевірки повинні мати інструменти індикації системи управління ризиками та системи менеджменту.

Наглядові органи в різних країнах використовують широке коло інструментів: від електронного використання звітів компаній та їх аналізу з метою виявлення проблем на місцях, включаючи кооперацію з компаніями та неформальне спілкування з ними. Велику цінність для регулятора також має зовнішня інформація, наприклад ринкові чутки про агресивні ціни, новини в електронних джерелах та пресі.

Удосконалювати державну систему регулювання потрібно для того, щоб підвищити надійність вітчизняних страховиків та наблизити національний страховий ринок до світового рівня. Актуальним є завдання формування пруденційного нагляду, який передбачає облік у страховиків таких показників, як відповідна фінансова звітність та бухгалтерський облік, адекватна оцінка страховиком рівня ризику, якісна внутрішня система контролю та управління за ризиками, на ранніх стадіях розвитку виявлення недоліків у діяльності страховиків [37], [38].

В Україні до сьогоднішнього дня відсутнє завершене перспективне бачення стратегічних напрямів та концептуальних засад подальшого розвитку

системи нагляду та регулювання, як за окремими сегментами фінансового сектору так і за ним в цілому. Недосконала фінансова система відбивається на вирішенні соціальних, економічних проблем, забезпеченні національних фінансових інтересів.

Для створення якісної системи нагляду в Україні потрібно розробити змістовні ризик-орієнтовані підходи для нагляду за страховою діяльністю, виходячи з позиції впливу потенційних загроз на фінансову стійкість страхових компаній, з реальної оцінки ризиків діяльності страховиків.

Для впровадження системи пруденційного нагляду за страховою діяльністю в Україні потрібна вжити такі заходи:

1. Врахувати світовий досвід та удосконалити тести раннього попередження ризиків;
2. На основі міжнародного досвіду розробити загальні принципи ідентифікації, оцінки ризиків діяльності страхових компаній;
3. Удосконалення нормативно-правових актів з питань пруденційного регулювання, приведення їх у відповідність з міжнародними стандартами та принципами;
4. Корегування форм звітності страховиків, які вони подають до Нацкомфінпослуг, для швидшого та якісного моніторингу ризиків страхових компаній, для відстеження стану страхового ринку в цілому.

Сформована система пруденційного нагляду буде сприяти вирішенню завдань, пов'язаних з ефективним захистом інтересів споживачів, підвищенням конкурентоспроможності страховиків та буде забезпечувати загальну стабільність і цілісність ринку.

В Україні недосконала система державного регулювання вітчизняного страхового ринку характеризується незначним проміжком часу для її формування та функціонування.

Етапи розвитку системи державного регулювання в Україні зображено на рис.1.2.

В радянські часи існувала лише одна страхова компанія, тому проблем з державним надглядом за нею не існувало. Після проголошення незалежності

України та початку формування ринкових відносин в Україні починається становлення страхового ринку. На ринку починають з'являтися комерційні страхові компанії, за якими встановлюється державний нагляд.

Страховий ринок можна поділити на такі етапи розвитку:

1. Перший етап розвитку страхового ринку (1991-1993 рр.) – характеризується відсутністю державного контролю за страховими компаніями та законодавчої бази, яка б регламентувала страхові відносини. На ринку впродовж цього часу діяло 800 страхових компаній. Вони регулювалися законами «Про господарські товариства» та «Про підприємництво». На ринку не існувало вимоги щодо ліцензування діяльності, рівня платоспроможності, статутного капіталу та активів страховиків. 16 жовтня 1991 р. на базі Головного управління державного страхування України при Міністерстві фінансів України утворили наглядовий орган Українську державну страхову комерційну організацію (Укрдержстрах).

Рис. 1.2. Розвиток системи страхового нагляду в Україні [41].

2. Другий етап (1993-1996 рр.) – у травні 1993 р. був прийнятий Декрет Кабінету Міністрів України «Про страхування». В ньому зазначалися умови надання страхових послуг, вимоги щодо необхідності ліцензування та статутного капіталу. Даний документ став основою для розвитку страхування в Україні. У цей період створено орган, що здійснював нагляд за страховою діяльністю – Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю (Укрстрахнагляд), що підкорювався Кабінету Міністрів України.

3. Третій етап (1996-2003 рр.) – у березні 1996 р. був прийнятий Закон України «Про страхування». Згідно з цим законом встановлювалися такі вимоги:

- ✓ збільшення повноважень органу державного нагляду за страховими компаніями;
- ✓ поділ страхових компаній на страхування життя та страхування ризиків;
- ✓ величина статутного капіталу для резидентів не менше 100 000 ЕКЮ і для нерезидентів – 500 000 ЕКЮ.
- ✓ доцільність актуарних розрахунків для тарифних ставок;
- ✓ складання вимог стосовно договору страхування;
- ✓ складання нових вимог до формування резервів та платоспроможності страхових компаній [39].

Незважаючи на те, що повноваження Укрстрахнагляду перейшли до Міністерства фінансів України згідно з Указом Президента України «Про зміни в структурі центральних органів виконавчої влади» від 15 грудня 1999 р. державний нагляд за страховою діяльністю в Україні залишався неефективним. Тому у 2003 р. створюється Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг (Держфінпослуг). До її складу входить самостійний підрозділ комісії – Департамент страхового нагляду. На даному етапі розвитку регулювання страхового ринку здійснюється органами законодавчої, виконавчої та судової влади.

Верховна Рада України здійснює розробку законів та нормативно-правових актів, які регламентують діяльність страхового ринку.

Президент України видає розпорядження та укази, які є обов'язковими до виконання і мають підзаконний характер.

Кабінет Міністрів України через свої міністерства і відомства організовує роботу у сфері страхування.

Кабінет Міністрів України через свої міністерства і відомства організовує роботу у сфері страхування.

Національний банк України здійснює валютне регулювання, видає та відкликає ліцензії на здійснення операцій з валютними цінностями, проводить дисконтну політику.

Контролює управління частками державного майна, в яких держава є співвласником з страховими компаніями Фонд державного майна.

Місцеві органи влади здійснюють регулювання діяльності страхових компаній у межах чинного законодавства.

При цьому основним органом була Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг. До її основних завдань відносять:

1. Розробка та реалізація стратегії для розвитку ринку фінансових послуг;
2. Забезпечення проведення політики у сфері страхової діяльності;
3. Забезпечення державного нагляду за дотриманням законодавства та наданням послуг у сфері страхування;
4. Захист прав споживачів страхових послуг з метою запобігання порушення законодавства страховиками, перестраховиками та страховими брокерами;
5. Розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у страховій сфері.

Основні функції системи страхового нагляду:

1. Контроль за платоспроможністю страхових компаній;
2. Ведення державного реєстру страхових і пере страхових брокерів;
3. Контроль за достовірністю інформації, як надається страховиками та страховими посередниками;
4. Здійснення виїзних і безвиїзних перевірок страховиків та страхових посередників;
5. Встановлення кваліфікованих вимог для осіб, які займаються актуарними розрахунками;
6. Сприяння в межах своїх повноважень до інтеграції вітчизняного страхового ринку в світовий простір;
7. Встановлення нормативів щодо ліквідності, платоспроможності та капіталу, прибутковості, ризиковості операцій страховиків, якості активів, якості систем управління та управлінського персоналу [40,41].

4. Четвертий етап (2003 р. – до сьогодні) – на сьогоднішній день державне регулювання страхового ринку здійснює Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), яка створена 23 липня 2011 р. За Указом Президента України вона є колегіальним органом, який підпорядковується Президенту та підзвітним Верховній Раді України.

До основних завдань Нацкомфінпослуг відносять:

1. Формування та реалізація політики державного регулювання ринків фінансових послуг, крім ринків цінних паперів та похідних цінних паперів, ринку банківських послуг;
2. Розроблення та координація державної політики щодо накопичувальної системи пенсійного страхування;
3. Розробка та реалізація стратегії розвитку для ринків фінансових послуг;
4. Захист прав споживачів страхових послуг з метою запобігання порушень законодавства;
5. Здійснення державного регулювання та нагляду за дотриманням законодавства та наданням страхових послуг;
6. Розроблення та затвердження нормативно-правових актів з питань, які належать до компетенції Нацкомфінпослуг;
7. Координація діяльності з іншими державними органами;
8. Запровадження в Україні міжнародних правил розвитку ринку фінансових послуг [42].

Нацкомфінпослуг затверджує за поданням Моторно (транспортного) страхового бюро України:

1. Особливості щодо укладання договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів;
2. Зразки, організація постачання, технічний опис, порядок замовлення, обліку полісів та зразки договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів;

3. Технічний опис та зразок спеціального знака, який видається страхувальнику, коли він укладає договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів;

4. Реєстр страхових агентів у Моторно (транспортному) бюро України, які здійснюють посередницьку діяльність з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів;

5. Розміри страхової виплати за ОСЦПВ ВНТЗ за шкоду, яка заподіяна майну, у разі оформлення документів про ДТП без участі працівників Національної поліції України [42].

У разі отримання на страхову компанію скарги, Нацкомфінпослуг просить установу надати пакет документів стосовно скарги. За результатами розгляду документів, якщо вбачається порушення страховика – складається акт і Нацкомфінпослуг накладає адміністративні стягнення та застосовує заходи впливу відповідно до закону.

Страховий нагляд в Україні здійснюється за такими напрямками:

1. Ліцензування страховиків;
2. Аналіз звітності страховиків;
3. Проведення перевірок.

Першим напрямком є ліцензування – це процес видачі страховикам дозволів на право проведення певних видів страхування.

Нацкомфінпослуг видає ліцензії на провадження страхової діяльності, затверджує умови цих ліцензій, встановлює оплату за видачу ліцензій та реєстрацію документів.

Для отримання ліцензії страховик має подати до Нацкомфінпослуг:

1. Заяву;
2. Роздруковану сторінку з інформацією про заявника з веб-сайту з Єдиного державного реєстру юридичних та фізичних осіб;
3. Копії установчих документів;
4. Довідки з банків, аудиторські висновки, щодо підтвердження розміру статутного капіталу;

5. Довідку про фінансовий стан засновників страхової компанії, яка підтверджена аудитором;
6. Правила страхування;
7. Інформацію про учасників страхової компанії, голову та його заступників, копію дипломів про вищу освіту, інформацію про наявність відповідних сертифікатів;
8. Економічне обґрунтування страхової діяльності;

Ліцензія не може передаватися третім особам лише у випадках злиття, перетворення, приєднання та поділу юридичної особи. Контроль за дотриманням ліцензійних вимог проводить Нацкомфінпослуг [42].

Другий напрямок – це аналіз звітності. Звітність страховики подають раз на квартал. Особливу увагу приділяють заборгованості, платоспроможності, а також розміщенню страхових резервів на умовах, які встановленні наглядовим органом.

Аналізуючи звітність впродовж останніх років, можна зробити висновок, що більшість порушень страхового законодавства стосується укладання договорів страхування, формування страхових резервів, заповнення звітності.

Третій напрямок – проведення перевірок на місці, де вивчається відповідність договорів страхування вимогам законодавства, аналізуються первинна бухгалтерська та фінансова документація, вивчаються банківські документи.

Координацію роботи страховиків у сфері обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ ВНТЗ) здійснює Моторно (транспортне) страхове бюро України (МТСБУ). МТСБУ єдине об'єднання страховиків, яке несе відповідальність за шкоду, заподіяну третім особам.

Страхові компанії, які здійснюють діяльність у сфері ОСЦПВ ВНТЗ обов'язково мають бути членами Моторно (транспортного) бюро України.

МТСБУ діє на підставі законодавства України, свого статуту, Закону України «Про страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів».

До основних завдань МТБУ відносять:

1. Гарантоване відшкодування шкоди, яка заподіяна третім особам при використанні наземних транспортних засобів, відповідно до законодавства України та угод, які були укладені між Бюро та іноземними організаціями зі страхування цивільно-правової організації;
2. Забезпечення членства України у системі страхування «Зелена карта» та виконання зобов'язань перед організаціями з інших країн-членів цієї системи;
3. Координація роботи страховиків;
4. Управління централізованими страховими резервними фондами, які створені при Бюро для забезпечення виконання функцій, які на нього покладені – Фонд страхових гарантій, Фонд захисту потерпілих;
5. Виконання страхових зобов'язань за страховиків-членів Бюро у разі недостатності майна та коштів цих старховиків, які ліквідовані та/або визнанні банкрутом;
6. Співробітництво з Міністерством внутрішніх справ України та органами державної влади з питань обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності.

На сьогоднішній день членами МТСБУ є 56 страхових компаній [43].

Аналізуючи сучасний стан державного регулювання страхового ринку можна виділити такі проблеми:

1. Страхове законодавство – фрагментоване, не має системного характеру. У Законі «Про страхування» відсутні чіткі визначення основних понять. Деякі питання страхування регулюються іншими законами.
2. Деякі положення нормативно-правових актів не відповідають вимогам ЄС, що негативно впливає на євроінтеграцію України;
3. Недосконалість системи захисту прав споживачів страхових послуг;
4. Недостатність надійних фінансових інструментів для інвестування;
5. Велика кількість страхових компаній з низьким рівнем капіталізації;
6. Система страхування залежить від загальної соціально-економічної ситуації в країні.

Таким чином, на сучасному етапі державна політика щодо розвитку страхового ринку має бути комплексною та реалізовуватися не тільки тактичними цілями, але й стратегічними.

Контроль з боку держави має носити постійний характер, починаючи від реєстрації страхової компанії і закінчуючи припиненням її діяльності. Страховий нагляд повинен охоплювати не лише застосування санкцій до страховиків, але й вжиття заходів з усунення порушень, створення механізмів на попередження невиконання учасниками ринку своїх зобов'язань, вжиття заходів для попередження порушення законодавства.

Для підвищення ефективного страхового нагляду потрібно ввести в дію «систему раннього попередження», яка прийнята у багатьох країнах. Суть її у застосуванні індексів співвідношень між зростанням капіталу та вільних активів страховика, зростання надходжень страхових премій, коефіцієнтом витрат, страховими резервами, тощо. За допомогою індексів можна виявити страховиків, що наближаються до критичної точки [33,91].

Вагоме місце має бути відведене процедурі банкрутства страховиків. В країнах ЄС розроблені рекомендації щодо ліквідації страховика. Вони створюються з метою відновлення чи збереження платоспроможності компанії, щоб вона могла уникнути банкрутства.

Оптимальна побудова державного регулювання страхового ринку передбачає досягнення збалансованості інтересів між регулюючими органами та страховиками, забезпечення інтересів страховиків, отримання макроекономічної вигоди. Отже, страхове регулювання має певну вартість і ефективність. Якщо страхове регулювання жорстке – великі втрати клієнтів і компаній тому, що обмеження які накладаються на страховиків спричиняють підвищення вартості їх послуг.

Тому для України є пріоритетним дослідження світових систем державного регулювання страхового ринку, для визначення пріоритетів розвитку, оптимальної моделі та механізмів їх державного забезпечення.

Висновки до розділу I

В результаті проведеного аналізу під страховим ринком розуміють сферу економічних відносин, де об'єктом купівлі-продажу є страховий захист; середовище, в якому функціонують страхові компанії; сукупність страхувальників, страховиків, посередників, що приймають участь у реалізації страхових послуг, шляхом укладання страхових договорів для задоволення суспільних потреб у страховому захисті.

Розглянуто внутрішню структуру страхового ринку, яка складається з структурних елементів (страховики та страхувальники), інфраструктурних елементів (прямі та непрямі посередники, не страхові посередники, об'єднання страховиків), та органів державного регулювання страхового ринку. Обґрунтовано необхідність розвитку суб'єктів страхового ринку. Систематизовано функції страхового ринку: контрольна, ризикова, накопичувальна, превентивна, інвестиційна, компенсаційна, соціальна, консалтингова, організаційна. Проведено аналіз принципів розвитку та класифікаційних ознак страхового ринку.

Проаналізовано етапи розвитку страхового ринку від демонополізації страхування у Радянському Союзі і до сьогодні. Обґрунтовано Декрет «Про страхування», Закон України «Про страхування», Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування». Розглянуто Програму розвитку страхового ринку на 1998 – 2000 рр., яка була розроблена Укрстрахнаглядом. В ній було розроблено шляхи розв'язання проблем страхової справи, проте ці задуми не вдалося втілити в життя. Обґрунтовано стан страхового ринку України під час фінансової кризи в 2008 р. , а також його стан під час внесення змін до Податкового кодексу України у 2015 р.

В результаті дослідження державного регулювання страхового ринку в зарубіжних країнах, зокрема в Японії, США, країнах ЄС (Швеції, Франції, Англії) визначено можливість використання досвіду цих країн для вдосконалення державного регулювання страхового ринку України. Вхідження України до глобальної фінансової системи потребує переходу до державного

регулювання та нагляду за міжнародними стандартами, які визначаються відповідними директивами ЄС, стандартами міжнародних асоціацій та організацій.

Розглянуто інструменти, якими користуються наглядові органи під час управління ризиками, а саме від електронного використання звітів компаній та їх аналізу з метою виявлення проблем на місцях й включаючи кооперацію з компаніями та неформальне спілкування з ними. Велику цінність для регулятора також має зовнішня інформація, наприклад ринкові чутки про агресивні ціни, новини в електронних джерелах та пресі.

Проаналізовано етапи розвитку системи державного регулювання в Україні. Детально описано діяльність основних органів регулювання та нагляду за страховою діяльністю, а саме Держфінпослуг, Нацкомфінпослуг, Моторно (транспортного) страхового бюро України.

У результаті проведеного аналізу обґрунтовано, що державна політика щодо розвитку страхового ринку України має бути комплексною та реалізовуватися на основі стратегічних цілей, орієнтованих на розробку заходів щодо поживлення інвестиційної діяльності страхових компаній, зміцнення фінансової безпеки страхового ринку, удосконалення податкового регулювання.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН, ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

2.1. Системні дитермінанти функціонування страхового ринку України.

Зі страхуванням пов'язані всі складові життєдіяльності людини та економіки. Розвиток страхового ринку є похідною соціально-економічного розвитку країни. Держава зацікавлена у розвитку страхового ринку, оскільки все зумовлюється тим, що завдяки страхуванню підвищується соціальний захист населення, зменшується навантаження на державний бюджет при відшкодуванні збитків природно-техногенного характеру, переносяться державні виплати з коштів бюджету на страхові виплати. Від того, на скільки ефективно функціонує страховий ринок залежить розв'язання багатьох проблем, які стоять перед економікою держави.

Хоча страховий ринок України і пройшов стадію формування, але досі знаходиться на етапі свого розвитку. За оцінками експертів, покриття страхового поля в Україні становить 3–5%, тоді як у країнах Західної Європи – понад 90%. Це свідчить про наявність в Україні великих невикористаних резервів розвитку страхового ринку, реалізація яких значною мірою залежить від ефективності функціонування національної економіки [68, с. 31].

Основними індикаторами розвитку страхового ринку є показники:

1. Показник «щільності страхування» - розрахунок страхової премії на душу населення;
2. Показник «проникнення страхування» - відношення страхової премії до ВВП;
3. Обсяг страхової премії;
4. Співвідношення страхової виплати і суми страхової премії.

Показники, які характеризують стан розвитку страхового ринку:

1. Кількість страхових компаній;
2. Кількість укладених страхових договорів;
3. Обсяг страхових платежів;
4. Кількість видів страхування;
5. Обсяг страхових виплат;
6. Розмір статутного фонду;
7. Рівень капіталізації ринку;
8. Структура страхових платежів;
9. Концентрованість ринку;
10. Місткість страхового та пере страхового сегмента ринку.

Показник глибини ринку чи показник проникнення страхування є важливим індикатором функціонування страхового ринку, показником оцінки впливу страхування на соціально-економічний розвиток країни. Даний показник розраховується як частка страхової премії у ВВП, що дає можливість оцінити стан страхового ринку в країні (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Частка страхових премій у ВВП, %

Роки	Співвідношення страхових премій до ВВП, %	
	Валові страхові премії	Чисті страхові премії
2012	1,5	1,4
2013	2,0	1,5
2014	1,7	1,2
2015	1,5	1,2

Рівень проникнення у розвинених країнах світу значно вищий чим в Україні. Для прикладу у США цей показник 10%, Великобританії – 15%. Аналізуючи дані у таблиці 2.1 в Україні рівень проникнення невисокий, у період з 2012 по 2015 р. в середньому становить 1,7 %. Починаючи з 2013 р. рівень проникнення поступово знижується. У практиці безпечним для розвитку страхового ринку вважається показник на рівні 7-8%.

Проаналізуємо співвідношення суми страхової виплати і отриманої страхової премії. В Україні рівень страхових виплат коливається у межах 17-31% (табл. 2.2), а в розвинутих країнах світу – 60-90%. Можна зробити висновок, що в Україні розвинене «схемне страхування», а чим вища його частка, тим нижчий рівень фінансової безпеки країни [45]. Позитивним є те, що починаючи з 2013 р. рівень страхових виплат зростає, а вже 2015 р. складає 27,2%. За 9 місяців 2016 р. рівень страхових виплат становив 25,2%.

Таблиця 2.2

Динаміка рівня страхових виплат на страховому ринку України.

Роки	Валові страхові премії, млн. грн.	Валові страхові виплати, млн. грн.	Рівень страхових виплат, %
2012	21508,2	4864,0	22,6
2013	28661,9	4651,8	16,2
2014	26767,3	5065,4	18,9
2015	29736,0	8100,5	27,2
9 міс. 2016	24844,2	6271,3	25,2

Перейдемо до аналізу основних показників розвитку страхового ринку. Як свідчать дані з таблиці 2.3, кількість страхових компаній з кожним роком зменшується, вже у 2015 році на страховому ринку існує 361 страхова компанія, з них 312 страхових компаній з ризикових видів страхування, та 49 – з страхування життя. Страховий ринок України на 86% складається із страхових компаній «non-life» [46]. Станом на 30.09.2016 р. загальна кількість страхових компаній – 323, з них СК «life» - 43, СК «non-life»- 280 страхових компаній.

Динаміка сум страхових виплат та премій є нестабільною і дуже чутливою до економічної кон'юнктури України. Оскільки основна частина фінансових ресурсів учасників страхування знаходиться на депозитних рахунках у банках, відтак страхова галузь дуже залежить від ситуації в банківському секторі країни.

Валові страхові премії, отримані страховиками при страхуванні та перестрахованні ризиків станом на 2015 р. становили 29736,0 млн. грн., що на 8227,8 млн. грн. більше ніж у 2012 р. За 9 місяців 2016 р. валові страхові премії становили 24844,2 млн. грн.

Таблиця 2.3

Динаміка показників розвитку страхового ринку України, млн. грн.

Показники	Роки				Темп		
	2012	2013	2014	2015	2013/ 2012	2014/ 2013	2015/ 2014
1. Кількість страхових компаній, у т. ч.:	414	407	382	361	-1,7	-6,1	-5,5
-СК "non-Life"	352	345	325	312	-2,0	-5,8	-4,0
-СК "Life"	62	62	57	49	0,0	-8,1	-14,0
2. Активи по балансу	56224,7	66387,5	70261,2	60729,1	18,1	5,8	-13,6
3. Статутний капітал	14579,0	15232,5	15120,9	14474,8	4,5	-0,7	-4,3
4. Страхові резерви	12577,6	14435,7	15828,0	18376,3	14,8	9,6	16,1
5. Валові страхові премії	21508,2	28661,9	26767,3	29736,0	33,3	-6,6	11,1
6. Чисті страхові премії	20277,5	21551,4	18592,8	22354,9	6,3	-13,7	20,2
7. Валові страхові виплати	4864,0	4651,8	5065,4	8100,5	-4,4	8,9	59,9
8. Рівень валових виплат, %	23,9	16,2	18,9	27,2	-	-	-
9. Чисті страхові виплати	4970,0	4566,6	4893,0	7602,8	-8,1	7,1	55,4
10. Рівень чистих виплат, %	24,5%	21,2%	26,3%	34,0%	-	-	-

Збільшення валових страхових премій відбулося практично по всіх видах страхування:

1. Автострахування (ОСЦПВ, КАСКО, «Зелена карта») – валові страхові платежі зросли на 19,0% або на 1085,6 млн. грн.
2. Страхування життя – валові страхові платежі зросли на 32,2% або на 483,9 млн. грн.
3. Медичне страхування – валові страхові платежі зросли на 21,5% або на 317,3 млн. грн.
4. Страхування відповідальності перед треїми особами – валові страхові платежі зросли на 26,6% або на 267,0 млн. грн.

5. Страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ – валові страхові платежі зросли на 18,4% або на 263,2 млн. грн.
6. Страхування майна – валові страхові платежі зросли на 9,5% або на 243,0 млн. грн.
7. Страхування від нещасних випадків – валові страхові платежі зросли на 59,0 % або на 221,3 млн. грн.
8. Страхування вантажів та багажу – валові страхові платежі зросли на 4,6% або на 123,3 млн. грн.
9. Страхування медичних витрат – валові страхові платежі зросли на 58,7% або на 209,5 млн. грн.
10. Страхування кредитів – валові страхові платежі зросли на 26,6% або на 267,0 млн. грн.

Загалом валові страхові премії за 9 місяців 2016 р. порівняно з аналогічним періодом 2015 р. зросли на 14,4%.

Чисті страхові премії починаючи з 2013 р. поступово зростають і станом на 2015 р. становили 22354,9 млн. грн., що складають 75,2% від валових страхових премій. За 9 місяців 2016 р. чисті страхові премії становили 19588,3 млн. грн., що становить 78,8% від валових страхових премій.

Чисті страхові премії за 9 місяців 2016 р. порівняно з аналогічним періодом 2015 р. зросли на 17,0 %. Аналізуючи структуру чистих страхових премій за 9 місяців 2015 р. та 9 місяців 2016 р., можна зробити висновок, що:

1. Платежі з автострахування (КАСКО, «Зелена карта», ОСЦПВ ВНТЗ) зросли на 18,6%;
2. Платежі зі страхування життя зросли на 32,1%;
3. Платежі з медичного страхування зросли на 22,0%;
4. Платежі з страхування майна зросли на 17,4%;
5. Платежі зі страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ зросли на 27,5%;
6. Платежі зі страхування кредитів зросли на 113,9%;
7. Платежі зі страхування від нещасних випадків зросли на 76,1%;
8. Страхування від медичних витрат зросли на 49,0%;

9. Платежі зі страхування вантажів та багажу зменшилися на 21,4%;
10. Платежі зі страхування фінансових ризиків зменшилися на 13,2% (Додаток В)

Структуру чистих страхових премій станом на 30.09.2016 р. зображено у Додатку Г. Найбільшу часту з них займає автострахування (КАСКО, «Зелена карта», ОСЦПВ ВНТЗ). Перерозподіл у цій структурі станом на 30.09.16 р. порівняно з аналогічним періодом 2015 р. відбувся на користь:

1. Страхування кредитів з 1,3% до 2,3%.
2. Страхування життя з 9,0% до 10,1%.
3. Страхування медичних витрат з 2,1% до 2,7%.

Валові страхові виплати в Україні постійно зростають, починаючи з 2012 р. зросли до 8100,5 млн.грн., а чисті страхові виплати зросли на 7602,8 млн. грн. Обсяг валових страхових відшкодувань за 9 місяців 2016 р. у порівнянні з аналогічним періодом 2015 р. збільшився на 32,1% (1468,4 млн. грн.). Таке зростання валових страхових виплат відбулося з основних системоутворюючих видів страхування:

1. Страхування фінансових ризиків (валові страхові виплати зросли на 89,7% або на 306 млн. грн.).
2. Страхування кредитів (валові страхові виплати зросли на 606,9 млн. грн.).
3. Автострахування (валові страхові виплати зросли на 19,6% або на 456,1 млн. грн.).
4. Страхування життя (валові страхові виплати зменшилися на 20,4% або 76,5 млн. грн.).
5. Страхування майна (валові страхові виплати зменшилися на 69,5% або 213,7 млн. грн.).

Чисті страхові виплати починаючи з 2012 р. поступово зростають. Станом на 30.09.2016 р. обсяг чистих страхових виплат становив 6046,3 млн. грн., що на 1468,4 млн. грн. більше ніж за аналогічний період 2015 р.

Страхові резерви станом на 2015 зросли на 2548,3 млн. грн.. у порівнянні з аналогічною датою 2014 року. Технічні резерви станом на 2015 р. становили 11437,0 млн. грн., що на 995 млн. грн. більше ніж за аналогічний період 2014 р.,

а резерви зі страхування життя станом зросли на 1583,3 млн. грн. За 9 місяців 2016 р. страхові резерв зросли на 12,9%, технічні резерви – 8,5%, резерви зі страхування життя – на 20,9%.

Зростання страхових резервів обумовлюється обсягами діяльності страхової компанії. Динаміка цього показника відбиває процеси, які відбуваються на страховому ринку, бо джерелом формування страхових резервів виступають страхові премії, тобто кошти страхувальників. Щоб підтвердити цю тезу, проаналізуємо динаміку страхових резервів та валових страхових премій (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Співвідношення динаміки страхових премій і страхових резервів

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	9 місяців 2016 р.
Страхові резерви, млн. грн.	12577,6	14435,7	15828,0	18376,3	19477,1
Валові страхові премії, млн. грн.	21508,2	28661,9	26767,3	29736,0	24844,2
Співвідношення страхових резервів і валових страхових премій, %	58,5	50,4	59,1	61,8	67,5

Аналізуючи таблицю 2.4 темпи зростання страхових резервів та валових страхових премій і схожими та близькими. Взаємозв'язок між цими показниками підтверджується сталим співвідношенням між ними, яке протягом вказаного періоду коливається від 58,5% до 67,5%.

Аналізуючи стан страхового ринку потрібно розглянути його галузеву структуру, яка характеризується співвідношенням обов'язкових та добровільних видів страхування, обсягом страхових премій та виплат по окремих видах страхування, часткою перестраховання від загального обсягу страхових платежів.

Структура премій по видах страхування свідчить про розвиток та стан страхового ринку. Основними видами страхування у країнах Європи є страхування життя, медичне страхування, автострахування, то на страховому

ринку України перше місце посідає добровільне особисте страхування та добровільне майнове страхування.

Динаміка та структура валових страхових премій за окремими видами страхування представлена у Додатку А.

«Схемне страхування» – важливий чинник, який впливає на фінансову безпеку на страховому ринку. Варто зазначити, що страховий ринок використовують для зменшення розміру сплати податків у інших галузях економіки. Позитивним є те, що на протязі досліджуваного періоду частка страхування фінансових ризиків поступово зменшується. Страхування фінансових ризиків набуває ознак класичного страхового продукту. Реальне страхування фінансових ризиків займає не більше 10%, з яких велика частка припадає на страхування банківських ризиків [45].

Розвиток цього виду страхування гальмується через:

1. Законодавство, яке не дає чіткого визначення фінансових ризиків;
2. Страхування фінансових ризиків – дороге, крім того застосовується висока франшиза;
3. Страхування фінансових ризиків не використовується підприємствами через небажання відкривати фінансову звітність;
4. Банки вдаються до страхування лише деяких кредитів (найчастіше не більше 20% кредитного портфелю). Варто зазначити, що вітчизняні страховики не спроможні застрахувати кредитний портфель системоутворюючого банку.

Страховий ринок характеризується співвідношенням між добровільним та обов'язковим страхуванням. Обов'язкові види страхування визначені Законом України «Про страхування» №2745-III від 04.10.2001 р. Щодо здійснення добровільного страхування, то страховики встановлюють самостійно загальні умови та порядок його здійснення. На вітчизняному страховому ринку частка недержавного обов'язкового страхування мала тенденцію до зростання з 12,8% у 2013 р. до 17,5% станом на 30.09.2016 р. Відповідно, частка добровільних видів страхування у 2013 р. – 87,2%, станом на 30.09.2016 р. – 82,5%. Отже, на страховому ринку переважають добровільні види страхування. Серед обов'язкових видів страхування високу часту займає ОСЦПВ ВНТЗ. Його

частка в загальному обсязі валових страхових премій поступово зростає та станом на 30.09.2016 р. займає 14,3%.

Аналізуючи структуру валових страхових платежів можна зробити висновок, що протягом 2012-2015 р. відбулося збільшення надходжень від добровільного страхування відповідальності, добровільного особистого страхування та страхування життя. Незважаючи на це, страховий ринок ще не виконує функцію – захист інтересів громадян, бо страхування життя станом на 30.09.2016 р. зайняло лише 8,0%, а добровільне особисте страхування – 12,8%.

В Україні страхування життя досі залишається на стадії розвитку і в майбутньому слугуватиме ефективним інструментом соціального захисту населення та інвестиційного поступу держави. Тому перспективним напрямком подальших досліджень є вивчення технологій просування продуктів зі страхування життя задля їх практичного використання у вітчизняній практиці [94].

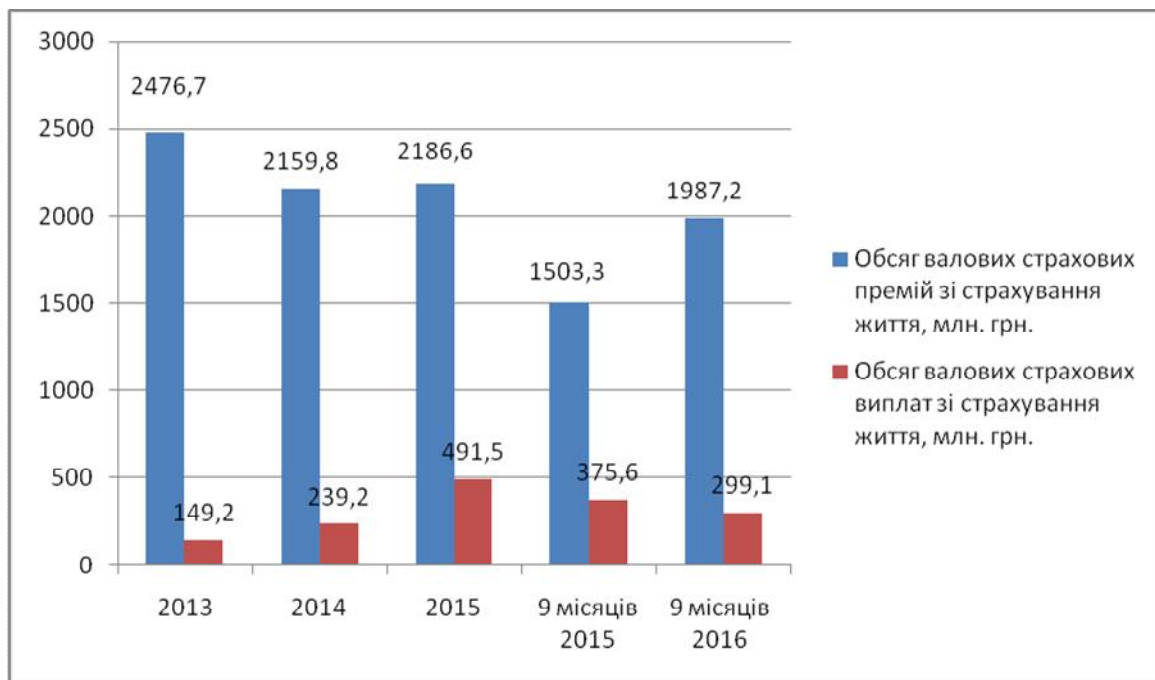
Частка премій по цьому виду страхування залишається низькою. Окрім того найвищим показник був у 2013 р – 8,6%, в наступні роки відбувається його падіння та станом на 30.09.2016 р. досягає 8%.

Структура валових страхових платежів станом на 30.09.2016 р. має такий вигляд:

1. 1894,8 млн. грн. – надійшли від фізичних осіб;
2. 92,4 млн. грн. – надійшли від юридичних осіб;

Станом на 30.09.2016 р. було застраховано 1236917 фізичних осіб, що на 223 793 особи або на 22,1% більше проти відповідного періоду 2015 р.

Обсяги надходжень валових страхових премій та виплат за 2013 – 2015 рр., та станом на 30.09.2016 р. зображено на рисунку 2.1

Рис. 2.1. Динаміка страхових премій та виплат зі страхування життя за 2013-2015 р., та станом на 30.09.2016 р. (млн. грн.)

Аналізуючи динаміку валових страхових премій та виплат із страхування життя можна зробити висновок, що страхові премії постійно коливалися. Найбільше страхових премій за аналізований період було ще в 2013 р. Станом на 30.09.2016 р валові страхові премії з цього виду страхування становили 1987,2 млн. грн., що на 32,2% більше, ніж за аналогічний період 2015 р.

Щодо страхових виплат із страхування життя, то станом на 30.09.2016 р. вони становили 299,1 млн. грн., що на 20,4% менше ніж за аналогічний період 2015 р.

Структуру валових страхових премій зі страхування життя станом на 30.09.2015 р. та 30.09.2016 р. продемонстровано у Додатку Б.

Аналізуючи структуру валових страхових премій зі страхування життя станом на 30.09.2016 р. найбільша частка припадає на договори накопичувального страхування життя – 88,9%. На договори страхування, якими передбачено досягнення застрахованою особою пенсійного віку припадає 1,9%. Має розвиток і страхування життя на випадок смерті, частка якого всього 1,2%. Інші види страхування життя представлені часткою 8,0%.

В Україні недостатньо розвинуті параметри для того, щоб страхування життя стало одним з довгострокових фінансових інвестицій в страховий ринок

України та в її економіку. Отже заощаджувальна та інвестиційна функції страхового ринку, які проявляються в сегменті страхування життя, повністю не реалізовані.

Обсяг та частка страхування фізичних осіб свідчить про рівень затребуваності страхування громадян. Станом на 30.09.2016 р. від страхувальників – фізичних осіб надійшло валових страхових премій на суму 9469, 6 млн. грн., що на 30,3% більше ніж за аналогічний період 2015 року.

Структура валових страхових премій від фізичних осіб станом на 30.09.2016 рік:

1. 1894,8 млн. грн. – за страхуванням життя, що на 35,1% більше, ніж за аналогічний період 2015 року.

2. 7574,8 млн. грн. – за іншими видами страхування, відмінними від страхування життя, що на 29,1 % більше, ніж за аналогічний період 2015 року.

Страхові виплати фізичним особам станом на 30.09.2016 р. становили 28,8 %, що на 3 в.п. менше, ніж за аналогічний період 2015 року (рис. 2.2)

Рис.2.2. Динаміка страхових платежів, виплат у секторі страхування фізичних осіб за 2013-2015 рр., станом на 30.09.2016 р. (млн. грн.)

Станом на 30.09.2016 р. структура страхових премій при страхуванні фізичних осіб має такий вигляд:

- Від страхування ОСЦПВ ВНТЗ надійшло 2153,6 млн. грн. або 22,7% від всіх страхових премій фізичних осіб.
- Від страхування життя – 1894,8 млн. грн. або 20,0% від всіх страхових премій фізичних осіб.
- Від КАСКО – 1742,2 млн. грн. або 18,4% від всіх страхових премій фізичних осіб.
- Від медичного страхування – 722,4 млн. грн. або 7,6% від всіх страхових премій фізичних осіб.
- Від страхування від нещасних випадків – 501,8 млн. грн. або 5,3% від всіх страхових премій фізичних осіб.

Станом на 30.09.2016 р. структура страхових виплат при страхуванні фізичних осіб має такий вигляд:

- Виплати за договорами ОСЦПВ ВНТЗ – 827,3 млн. грн.
- Виплати за договорами КАСКО – 822,8 млн. грн.
- Виплати за договорами медичного страхування – 430,8 млн. грн.

Динаміка основних показників автострахування – ОСЦПВ ВНТЗ, КАСКО та «Зелена карта» наведені у Додатку Д. Станом на 30.09.2016 р. обсяг страхових премій з автострахування зріс на 19,0%, а валових страхових виплат збільшився 19,6%. По КАСКО обсяг валових страхових премій збільшився на 19,1% та по ОСЦПВ ВНТЗ обсяг валових страхових премій зріс на 26,2% в порівнянні з аналогічним періодом 2015 року.

Обсяг загальних активів страховиків станом на 30.09.2016 р. зріс на 8,6% в порівнянні з аналогічним періодом 2015 р. і становив 55377,2 млн. грн. Активи, які визначені в статті 31 Закону України «Про страхування», зменшилися на 3380,5 млн. грн. або на 9,0% та становили 34302,2 млн. грн. (рис. 2.3).

Причини, які вплинули на збільшення страхових резервів та зменшення загальних активів та активів, які визначні законодавством:

1. Проведення переоцінки активів за справедливою вартістю, що призвело до росту страхових резервів;

2. Анексія Автономної Республіки Крим та бойові дії на сході України призвели до втрати активів.

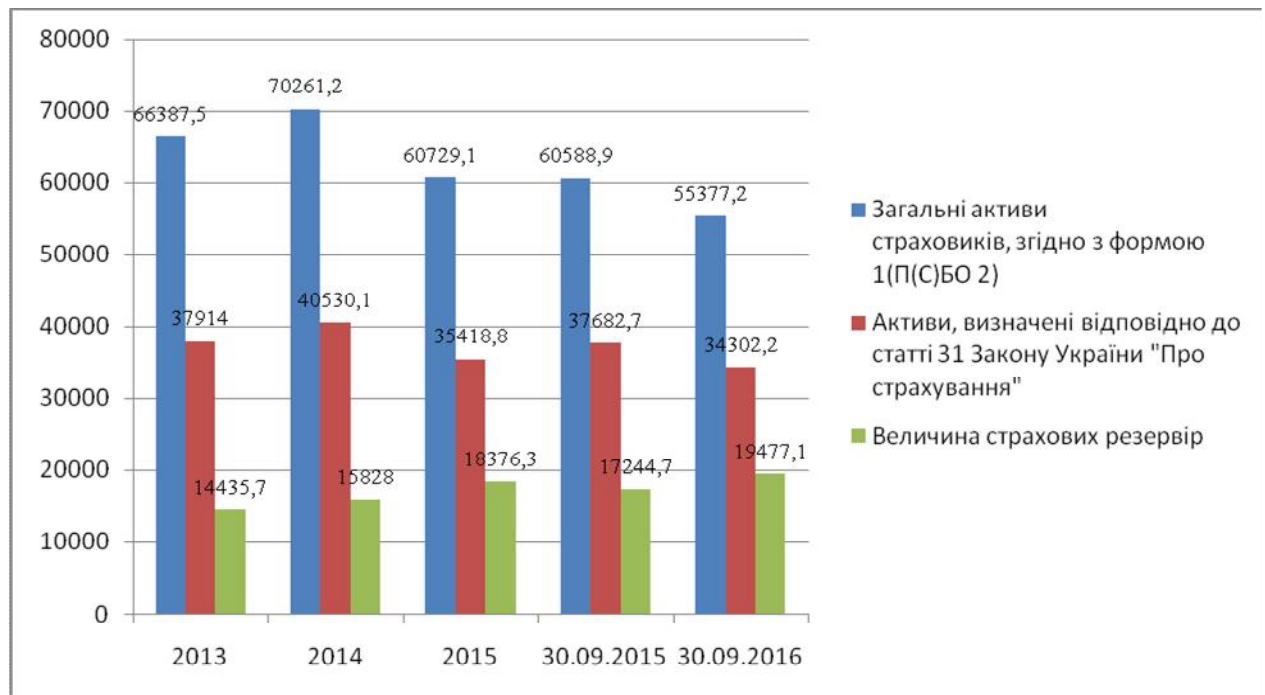

Рис. 2.3. Динаміка обсягів страхових резервів та активів страховиків за 2013-2015 рр.

Структура активів страховиків, які визначені статтею 31 Закону України «Про страхування» для представлення страхових резервів (Додаток Е) станом на 30.09.2015 р. у порівнянні з інформацією станом на 30.09.2016 р.:

- Обсяг активів, які дозволені для представлення банківськими вкладками збільшився на 1,0% і становив 11518,2 млн. грн. Обсяг активів, які дозволені для представлення банківськими вкладками в іноземній валюті зменшився на 10,6 млн. грн. і становив 2437,8 млн. грн. у порівнянні з інформацією станом на 30.09.2015 р.
- Обсяг активів, які дозволені для представлення акціями зменшився на 39,4% і становив 8603,9 млн. грн. у порівнянні з інформацією станом на 30.09.2015 р.
- Обсяг активів, які дозволені для представлення цінними паперами, які емітуються державою збільшився на 112,7% і становив 5016,4 млн. грн. у порівнянні з інформацією станом на 30.09.2015 р.

- Обсяг активів, які дозволені для представлення грошовими коштами на поточних рахунках зменшився на 4,5% і склав 2868,3 млн. грн. у порівнянні з інформацією станом на 30.09.2015 р.

У структурі активів, якими представлені резерви зі страхування життя та технічні резерви (див. Додаток Є) відбулися зміни, а саме:

- Обсяг активів, які дозволені для представлення банківськими вкладками збільшилися на 2,6% і становили 8503,2 млн. грн.
- Обсяг активів, дозволених для представлення правами вимог до пере страховиків зменшився на 9,4% і становили 2544,8 млн. грн.
- Обсяг активів, які дозволені для представлення цінними паперами збільшилися на 119,0% і становили 2672,9 млн. грн.

Таким чином, аналіз сучасного страхового ринку свідчить про певні здобутки та численні недоліки. 2016 рік виявився суперечливим для українського страхового ринку. З одного боку, військовий конфлікт, який то спалахував, то вщухав в східних регіонах протягом року, сприяв девальвації гривні і посилив кризові явища в економіці країни, що зародилися ще в 2013 році. З іншого боку, більш явною стала необхідність реформування економіки, що спричинило за собою значні зміни на ринку.

Отже, страховий ринок України необхідно реформувати, враховуючи при цьому його теперішній стан, соціальне значення, а також притаманний цій галузі потужний інвестиційний потенціал. Саме тому, для подолання проблем страхового ринку України необхідно:

1. Впроваджувати європейські принципи регулювання страхової діяльності. Підписання угод з ЄС означає, що Україна зобов'язується впровадити в найближчій перспективі велику кількість документів, які стосуються нових стандартів платоспроможності.

2. Забезпечити правову основу для введення постійного контролю за фінансовою діяльністю і станом страхових компаній;

3. Підвищити рівень прозорості страхового ринку та страхових компаній, створити одну базу даних страховиків і реєстри незалежних посередників.

4. Оприлюднювати аудиторські висновки та фінансову інформацію страховиків, що стимулюватиме їх до отримання рейтингів фінансової стійкості.

5. Розвивати сучасну інфраструктуру страхового ринку, виробити єдині методичні принципи організації і здійснення страхового посередництва; визначити повний перелік вимог до страхових брокерів, страхових агентів.

6. Встановити вимоги до платоспроможності страхових компаній на основі оцінки ризиків та якості активів страховика.

7. Виробити механізми протидії порушенням термінів виплат страхового відшкодування та врегулювання ситуацій відмов від виплат, що підвищуватиме довіру населення до страхових компаній.

8. Продовжити реформування системи оподаткування страховиків з метою мінімізації шахрайських операцій з фінансовими ресурсами.

9. Створити систему гарантій виконання зобов'язань за договорами страхування, укладеними неплатоспроможними та збанкрутілими страховими організаціями.

Наведені заходи сприятимуть подоланню кризових тенденцій на страховому ринку України, значно поліпшать фінансовий стан страхових компаній, позитивно вплинуть на розвиток фінансового ринку в цілому [67].

2.2. Моніторинг діяльності страхових повередників на вітчизняному страховому ринку

Страхові посередники є невід'ємною частиною розвиненого страхового ринку. В Україні страховики роблять акцент на прями продажі, що є менш ефективним, чим робота страхових посередників. У зарубіжних країнах все навпаки – страхові посередники займаються продажами, а страхова компанія виконує функції маркетингу, менеджменту, андерайтингу з ІТ-технологіями.

Робота за допомогою страхових посередників є більш ефективна, ніж прямі продажі страховими компаніями страхових продуктів.

Недовіра населення до страхового посередництва спричинила низький рівень посередництва в Україні. Тому перед державою повинне стояти завдання створити ефективну, надійну систему страхового посередництва, що сприятиме поширенню приватного страхування, яке буде викликати довіру.

З кінця 80-х років 20 ст. на страховому ринку України існують страхові посередники. В цей час існували лише страхові агенти – юридичні особи, які займалися лише страховим посередництвом (Ощадбанк, туристичні фірми) та фізичні особи, які укладали котракт чи трудову угоду з страховою компанією.

У 90-х рр. почали з'являтися страхові брокери, які здійснювали операції перестраховання на світовому та українському страховому ринку та працюють лише в інтересах страховиків. З часом брокери починають захищати інтереси страхувальників на страховому ринку.

У 1997 р. була створена Асоціація професійних страхових посередників України (АПСПУ), яка розпочала свою діяльність зі створення на ринку посередницьких послуг. Початком створення цивілізаційного страхового посередницького ринку в Україні вважалося введення державного реєстру страхових брокерів, який запровадила АПСПУ у 2000 р.

У 2001 році був прийнятий Закон України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг». Страхові брокери стали повноцінними членами страхового ринку та отримали статус фінансових організацій. Проте в Україні значно менше ніж в країнах ЄС залучаються страхові посередники для розповсюдження страхових продуктів. В ЄС 70-90% страхових премій, які були зібрані страховиком припадає на страхових посередників.

У статті 15 Закону України «Про страхування» посередницьку діяльність можуть здійснювати страхові агенти, страхові та перестрахові брокери. Функції страхових посередників на страховому ринку можуть виконувати: агенти, персонал страхової компанії, брокери, а також нестрахові посередники (банки, туристичні фірми, агенції нерухомості, автосалони) та інші. На рисунку 2.4 зображена класифікація страхових посередників [54].

Рис. 2.4. Класифікація страхових посередників

На страховому ринку діють непрямі посередники (професійні оцінювачі ризику):

1. Диспашери – спеціаліст у галузі морського права, який здійснює розрахунки при настанні загальної аварії, роз приділяє збитки між вантажем, судном та фрахтом.

2. Сюрвеєри – агент страховика або інспектор, який здійснює огляд та оцінку майна, що береться на страхування, а також визначає ймовірність настання страхового випадку.

3. Андерайтери – має право від імені страховика брати на страхування запропоновані ризики, може визначити умови договору цих ризиків, визначати тарифні ставки.

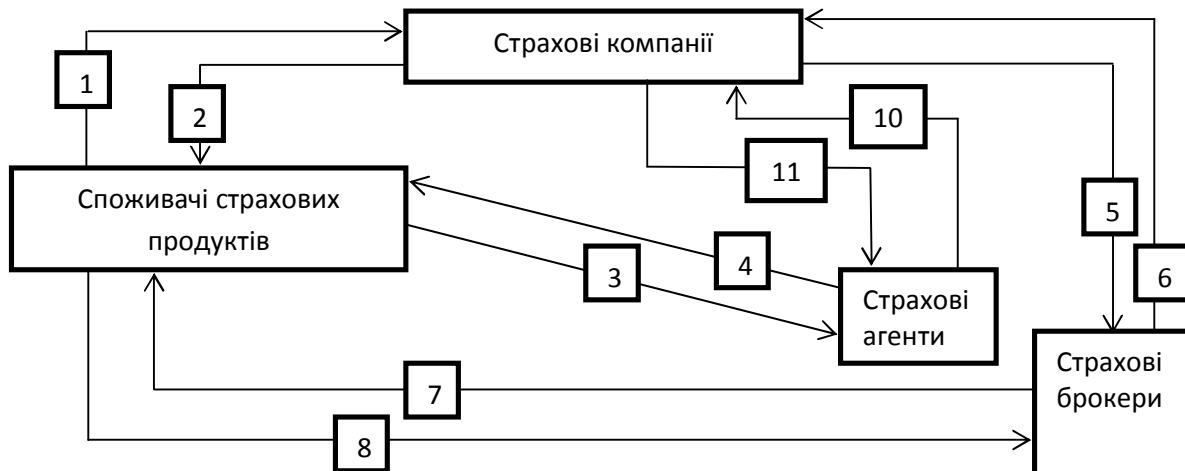
4. Актуарій – спеціаліст, консультант, фінансовий аналітик зі страхування, який застосовує на практиці актуарну математику.

5. Аварійні комісари – встановлює причини, розмір збитку у випадку настання страхового випадку [13].

Страхові агенти – це фізичні чи юридичні особи, які виконують частину діяльності страховика, діють за дорученням та в інтересах страховика, але за комісійну винагороду [47].

Страхові (перестрахові) брокери – фізичні та юридичні особи, які зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності, що здійснюють посередницьку діяльність від свого імені на підставі брокерської угоди за певну винагороду.

На рисунку 2.5 зображено взаємодію страхових посередників зі

страховиками та страхувальниками.

Рис. 2.5. Модель взаємодії між суб'єктами на страховому ринку

Аналізуючи рисунок 2.5 можна коротко описати сутність відносин між посередниками страхувальниками та страховиками:

1. Споживачі, які купують страхові продукти, сплачують страхові внески чим формують обсяг фінансових ресурсів страхової компанії.

2. У разі настання страхового випадку страхова компанія виплачує страхові відшкодування.

3. Страхувальник купує у страхового агента страховий продукт.
4. На підставі договору-доручення страховий агент здійснює страхові виплати страхувальнику у разі настання страхового випадку.
5. Страхова компанія виплачує винагороду страховому брокеру за посередницьку діяльність.
6. Страховий брокер укладає угоди від імені страхувальника, взаємодіє зі страховими компаніями.
7. За послуги страхувальник виплачує комісійну винагороду страховому брокеру.
8. Страховий брокер надає інформацію, консультацію, надає допомогу щодо врегулювання збитків та виплати страхових відшкодувань, які передбаченні відповідною угодою.
9. Страхова компанія виплачує винагороду страховому агенту відповідно до договору співпраці між ними.
10. Страховий агент діє в інтересах страховика, на підставі договору-доручення, здійснює продаж страхових продуктів чим і залучає клієнтів до страхової компанії.

На території України страховим посередникам не дозволяється укладати договора страхування з іноземними страховиками, окрім договорів страхування ризиків, які пов'язані з комерційною авіацією, морським перевезенням, запуском космічних ракет, у тому разі, коли страхують майнові інтереси, які пов'язані з транспортуванням товарів.

Між агентами та брокерами є сукупність подібних ознак, а саме: продаж страхових продуктів, взаємодія з клієнтами страхових компаній, надання консультацій клієнтам, врегулювання збитків у випадку настання страхових випадків.

Діяльність страхових брокерів та агентів відрізняється за такими ознаками:

1. Мета агента – продати свій страховий поліс, брокера – запропонувати клієнту вигідні умови страхування та представляти його інтереси протягом терміну дії полісу.

2. Страховий агент пропонує лише страхові продукти однієї компанії, брокер – декількох.

3. Агент – не гарантує страхових виплат, брокер – забезпечує страховим захистом у разі настання страхового випадку, відстоює інтереси страховика.

4. Агент - пропонує страхові продукти за сталими розцінками, брокер – пропонує страхові продукти за оптимальними розцінками.

Згідно законодавства страховими агентами є:

- Юридичні особи, які займаються виключно страховою діяльністю;
- Юридичні особи, які займаються не лише страховою діяльністю (консалтингові фірми, туристичні агентства, юридичні контори, транспортні організації).

- Фізичні особи, які працюють зі страховою компанією на основі агентської угоди;

- Страхові компанії – резиденти, які продають послуги іноземних страховиків на умовах агентської угоди;

- Об'єднання страховиків із правом реалізації страхових послуг;

- Представництва іноземних страхових агентів, а саме юридичні особи, які зареєстровані як платники податку в Україні;

- Представники іноземних страхових агентів [48].

У Європейській практиці страхових агентів в залежності від їх ефективності і повноважень поділяють на:

1. Прямі страхові агенти – продають поліси лише страхової компанії в штаті якої вони перебувають, отримують постійну оплату праці та комісійну винагороду.

2. Страхові агенти – фізичні особи, які працюють на умовах контракту з однією, або кількома страховими компаніями, мають постійний зв'язок зі своїми агентами та спеціалізуються на кількох видах страхування.

3. Генеральні агентства - фізичні особи, які працюють з однією чи кількома страховими компаніями за договором призначення на посаду. В цьому договорі обумовлюється вид страхування, територіальні обмеження, виплату

страхових відшкодувань та страхових сум, розмір комісійної винагороди, максимальний ліміт ризику. Робота агента контролюється працівниками страхової компанії чи інспектором [49].

Генеральному агентству, страхова компанія фінансує діяльність, а саме орендує приміщення, фінансує рекламні заходи, оплачує роботу працівників. Агентство приймає на роботу агентів, якому виділяє певну територію, де організовується продаж страхових продуктів. З часом, агент має право залучати для себе субагентів, яким він передає частину своїх функцій. Перевагою генеральних агентств є те, що вони мобільні та гнучкі.

У зарубіжній практиці існують основні моделі побудови агентських мереж:

1. Горизонтальна модель – страхова компанія контролює діяльність усіх своїх страхових агентів, організовує для них постійне консультування та навчання.

2. Пірамідна модель – страхова компанія контролює генерального агента, а він в свою чергу своїх субагентів.

3. Багаторівнева модель – страхувальник купляє страхову послугу стає агентом та отримує право продавати страховий продукт іншим споживачам [50].

Існує можливість продажу страхових продуктів через нотаріуси, банки, відділення зв'язку, туристичні компанії, які окрім своєї основної діяльності продають страхові продукти [51].

Оплата за послуги страхових агентів здійснюється у вигляді комісійної винагороди, в більшості випадків це відсоток від страхової премії, який обумовлюється в агентській угоді. Агенти продають вже повністю готовий страховий продукт, на який вони не мають впливу.

Контроль за діяльністю страхових посередників регулюється «Положенням про порядок провадження діяльності страховими посередниками», який був затверджений 18 грудня 1996 р. постановою Кабінету Міністрів України. Згідно нього неналежний контроль страхової компанії за діяльністю посередників кваліфікується як порушення страхового законодавства.

Згідно положення страховий агент зобов'язаний:

1. Оформляти договір страхування за один робочий день з моменту отримання страхової премії;
2. Перерахувати страховику отримані страхові премії протягом 2-х робочих днів;
3. Подекадно надавати страховику звіти про укладені договори та отримані страхові премії [52].

Якщо агент порушує ці вимоги, то страхова компанія зобов'язана припинити угоду з ним строком 3 і більше місяців.

На страховому ринку України переважають страхові агенти – фізичні особи, які працюють на основі горизонтальної моделі побудови агентської мережі. Існують також агенти – юридичні особи. Щодо їх кількості, то назвати її, практично неможливо, оскільки діяльність страхових агентів не впорядкована на рівні держави. страхова компанія самостійно готує і навчає страхових агентів. А у зарубіжних країнах існують певні системи підготовки сертифікації, реєстрації та підготовки страхових агентів.

Страховий брокер – це ланка, яка об'єднує страхову компанію та клієнта. Брокер має певні знання про «страховий ринок», знає всі можливості і недоліки страхових компаній.

Страховими брокерами можуть бути:

- Фізичні особи – підприємці, які офіційно зареєстровані у державному реєстрі страхових брокерів України;
- Юридичні особи, які офіційно зареєстровані у державному реєстрі страхових брокерів України;
- Представництва іноземних страхових брокерів, які зареєстровані у державному реєстрі страхових брокерів України та є платниками податку.

Діяльність брокера передбачає:

- Надання експертно-інформаційних послуг та консультування;
- Пошук страховиків, які відповідають вимогам страхувальника;
- Допомога у розробленні договорів страхування;

- Укладання договорів страхування чи перестраховання за дорученням страхувальника;
- Підготовка документів для врегулювання питань про збитки якщо настає страховий випадок;
- Розроблення розрахунків для договорів страхування.

Обмеження у роботі страхового брокера обумовлюються «Положенням про порядок провадження діяльності страховими посередниками» від 18 грудня 1996 р. №1523, а саме:

- Брокерові забороняється будь-яка посередницька діяльність крім страхової та будь-яка інша підприємницька діяльність;
- Брокер за квартал не має права одержувати суму страхових премій більшу ніж його статутний капітал;
- З одним страховиком брокер має право укласти договори страхування на суму страхових премій, яка не перевищує 35% від всіх страхових премій укладених протягом 1 року;
- Брокер не обслуговує іноземних страховиків, якщо інше не вказано у міжнародних договорах [53].

Державна комісія з регулювання ринку фінансових послуг здійснює реєстрацію страхових та перестрахових брокерів в Україні.

З метою активізації розвитку посередництва на ринку перестраховання є підвищення ефективності державного регулювання діяльності брокерів шляхом впровадження у діючу вітчизняну практику ліцензування їх діяльності, що сприятиме формуванню професійного перестрахового ринку [96].

Співвідношення між кількості агентів та брокерів у різних країнах світу значно відрізняється. На одних ринках переважають брокери, на інших – агенти. Для прикладу у Великобританії 70% припадає на брокерів, у Канаді і США – до 90%, Італії – 92%. У Німеччині 65% - життя та транспорт страхують агенти, а 50% ризиків у промисловості страхується у брокерів. У Франції через банки продається 42 % страхових продуктів.

Щодо страхових брокерів в Україні, то їх кількість постійно зменшується, а саме у 2003 році – зареєстрований 101 брокер, у 2005 році – 75 брокерів, 2007 – 64, 2013 – 56, 2015 – 52 брокера.

В європейських країнах маємо наступні показники: Нідерланди – 12 000 брокерів, Великобританії – 10 000 брокерів, Бельгії – 8 000, Німеччині – 6 000, Франції – 3 000 брокерів. Частка ринку страхових брокерів в Україні складає 3%, а в Нідерландах – 68%, Великобританії – 70%, Бельгії – 65,2%, Німеччині – 15%.

В зарубіжних країнах кількість страхових брокерів значно перевищує кількість страхових компаній. В Європі таке співвідношення становить 10-18:1, у Канаді 80:1, у США 230:1. Україні таке співвідношення становить 1:7, а саме на одного брокера припадає 7 страхових компаній.

З досвіду зарубіжних країн кількість посередників на ринку має бути значно вища від кількості страхових компаній. В цих країнах на одного страховика припадає 10 брокерів.

У світовій практиці брокер узгоджує страхову винагороду зі страховиком. У більшості випадків це відрахування від суми страхового платежу. В Україні брокер отримує винагороду від страхувальника на основі умов, які вказані в брокерській угоді [53].

Таблиця 2.5

Відомості про надання посередницьких послуг у страхуванні, тис. грн.

Показники	Роки			
	2012	2013	2014	2015
1. ПОСЕРЕДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ З УКЛАДАННЯ ДОГОВОРІВ СТРАХУВАННЯ ЗІ СТРАХОВИКАМИ-РЕЗИДЕНТАМИ				
Страхові платежі (премії, внески), отримані страховиками-резидентами за договорами страхування, укладеними із страхувальниками, тис. грн.	28 773,5	77 079,2	66 706,5	99 405,5
Страхові виплати (відшкодування), здійснені страховиками-резидентами за договорами страхування, укладеними із страхувальниками, тис. грн.	1 137,4	1 532,8	0,0	0,0
Сума винагороди за надання посередницьких послуг за договорами страхування, укладеними із страховиками-резидентами на користь страхувальників, тис. грн.	2 144,4	4 378,4	3 546,6	4 808,5
Кількість договорів страхування, укладених брокером із страховиками-резидентами на користь страхувальників, шт.	2 766	3 150	2 527,0	2 116,0
2. ПОСЕРЕДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ З УКЛАДАННЯ ДОГОВОРІВ СТРАХУВАННЯ ЗІ СТРАХОВИКАМИ-НЕРЕЗИДЕНТАМИ				
Страхові платежі (премії, внески), отримані страховиками-нерезидентами за договорами страхування, укладеними із страхувальниками, тис. грн.	1 373,2	7 302,2	906,6	2 269,0
Страхові виплати (відшкодування), здійснені страховиками-нерезидентами за договорами страхування, укладеними із страхувальниками, тис. грн.	0,0	7 941,0	0,0	0,0
Сума винагороди за надання посередницьких послуг за договорами страхування, укладеними із страховиками-нерезидентами на користь страхувальників, тис. грн.	165,0	413,5	125,8	349,4
Кількість договорів страхування, укладених брокером із страховиками-нерезидентами на користь страхувальників, шт.	5	15	12	22

Проаналізувавши наведені в таблиці 2.5 дані можна зробити наступні висновки:

- Страхові платежі отримані страховиками-резидентами поступово зростають, у 2015 р. становили 99405,5 тис. грн. А страхові платежі отримані

страховиками-нерезидентами за договорами страхування значно нижчі, а саме у 2015 р. – 2269 тис. грн.

- Страхових виплат здійснених страховиками-резидентами та страховиками-нерезидентами у 2014 та 2015 р. не було;
- Сума винагороди за надання посередницьким послуг за договорами, укладеними страховиками-резидентами у 2015 р. – 4808,5 тис. грн., а страховиками-нерезидентами в цьому ж році – 349,4 тис. грн.
- Брокером у 2015 р. було укладено 2116 договорів страхування зі страховиками-резидентами, а зі страховиками-нерезидентами лише 22 договора.

Аналізуючи структуру страхових премій, отриманих страховиками-резидентами можна зробити висновок, що найбільшу часту займає особисте страхування 60,8% та майнове страхування 30,7%, а найменшу часту займає страхування життя 1,2% (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Структура страхових премій, отриманих страховиками-резидентами за договорами страхування, укладеними із страхувальниками у 2015 р.

Показник	Страхові премії, тис. грн.	Структура, %
Страхування життя	1183,2	1,2
Особисте страхування	60465,5	60,8
Майнове страхування	30485,8	30,7
Страхування відповідальності	3375,8	3,4
Обов'язкове страхування	3895,2	3,9
Загальний обсяг страхових премій	99405,5	100

Аналізуючи структуру страхових премій отриманих страховиками за договорами зі страховиками-нерезидентами можна зробити висновок, що протягом 2015 р. вони уклалися лише у таких сегментах страхування, як майнове страхування – 53,3% та страхування відповідальності 46,7% (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Структура страхових премій, отриманих страховиками-резидентами за договорами страхування, укладеними із страхувальниками у 2015 р.

Показник	Страхові премії, тис. грн.	Структура, %
Страхування життя	0	0
Особисте страхування	0	0
Майнове страхування	1208,7	53,3
Страхування відповідальності	1060,3	46,7
Обов'язкове страхування	0	0
Загальний обсяг страхових премій	2269,0	100

Потрібно приділити увагу посередницькій діяльності з укладання договорів перестрахування (див. табл. 2.7). Перестрахові премії отримані перестраховиками-резидентами за договорами перестрахування, які укладені брокером на користь перестраховальників станом на 2015 р. становили 5574,1 тис. грн, а отримані перестраховиками-резидентами – 826 442,9 тис. грн.

Аналізуючи структуру перестрахових премій, отриманих перестраховиками-нерезидентами за договорами перестрахування, які уклалися брокером на користь перестраховальників, можна зробити висновок, що 56,7% – займає майнове страхування, 33,1% – обов'язкове страхування, найменшу частку займає особисте страхування 0,1%. А з усіх перестрахових премій, отриманих перестраховиками-резидентами 44,7% – майнове страхування, 31,8% – обов'язкове страхування [46].

Для збільшення ролі страхових посередників та забезпечення поступального розвитку страхового ринку, необхідно перевести вітчизняне страхове законодавство у найбільш схоже до вимог Європейського Союзу, а також створити умови для роботи посередників через закон «Про страхове посередництво».

Таблиця 2.7

Відомості про надання посередницьких послуг у перестрахованні, тис. грн.

Показники	Роки			
	2012	2013	2014	2015
1. ПОСЕРЕДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ З УКЛАДАННЯ ДОГОВОРІВ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ ЗІ СТРАХОВИКАМИ-РЕЗИДЕНТАМИ				
Перестрахові платежі (премії, внески), отримані перестраховиками-резидентами за договорами перестраховання, укладеними брокером на користь перестраховальників, тис. грн.	4859,7	5593,9	8957,8	5574,1
Страхові виплати (відшкодування), компенсовані перестраховиками-резидентами за договорами перестраховання, укладеними брокером на користь перестраховальників, тис. грн.	0,0	15 959,2	276,5	0,0
Сума винагороди за надання посередницьких послуг у перестрахованні, отриманих брокером від перестраховальників, тис. грн.	989,3	598,4	747,2	1 117,4
Кількість договорів перестраховання, укладених брокером із перестраховиками-резидентами на користь перестраховальників, шт.	122	88	76	138
4. ПОСЕРЕДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ З УКЛАДАННЯ ДОГОВОРІВ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ ЗІ СТРАХОВИКАМИ-НЕРЕЗИДЕНТАМИ				
Перестрахові платежі (премії, внески), отримані перестраховиками-нерезидентами за договорами перестраховання, укладеними брокером на користь перестраховальників, тис. грн.	364046,2	422518,2	345271,5	826442,9
Страхові виплати (відшкодування), компенсовані перестраховиками-нерезидентами за договорами перестраховання, укладеними брокером на користь перестраховальників, тис. грн.	27 288,6	20 391,3	47 180,7	213390,7
Сума винагороди за надання посередницьких послуг у перестрахованні, отримана брокером від перестраховальників, тис. грн.	14 624,3	16 560,0	15 996,4	22 941,9
Кількість договорів перестраховання, укладених брокером із перестраховиками-нерезидентами на користь перестраховальників, шт.	348	408	325	307

У 2002 р. була затверджена Директива «Про страхове посередництво» Радою міністрів Європейського Союзу, яка значно покращила умови регулювання страхових агентів та брокерів, були усуненні бар'єри для здійснення страхового посередництва у ЄС. Вони спрямовані на гарантування

рівного підходу щодо регулювання усіх фізичних та юридичних осіб, які розповсюджують страхові продукти та покращення захисту прав споживачів. Директиви містять певні кваліфікаційні вимоги, які повинні виконати страхові посередники до подачі заяви на свою реєстрацію, спеціальні вимоги до усіх посередників на ринку, вимоги щодо наданні інформації посередниками своїм клієнтам. Україні потрібно використати європейський досвід у сфері нагляду та регулювання за страховим посередництвом.

Особливістю Директиви «Про страхове посередництво» є те, там відсутній поділ на брокерів та агентів, але всі посередники обов'язково мають пройти реєстрацію. Як брокерів, так і агентів необхідно контролювати по однакових правилах без будь-яких преференцій.

Повинен існувати механізм ліцензування та сертифікації діяльності страхових посередників. Необхідно встановити загальні вимоги щодо рівня підготовки страхових посередників, створити заходи, які будуть спрямовані на отримання загальних, професійних, кваліфікаційних навичок і знань.

У резолюції від 7.10.1992 р. Міжнародне бюро страховиків та пере страховиків пропонує програму навчання з обсягом в 300 годин за 18 місяців, зі складанням іспитів після курсу навчання.

В Україні потрібно створити централізований реєстр страхових посередників, це вирішить такі завдання:

- Дозволить перевірити наскільки страховий посередник відповідає визначеним критеріям;
- Дозволить контрольним службам і клієнтам перевіряти ділові зв'язки посередників.

У країнах ЄС застосовуються санкції до страховиків, які користуються послугами незареєстрованих посередників.

В Україні потрібно запровадити вимоги до страхових посередників, щодо надання інформації їх клієнтам. У країнах ЄС страховий посередник перш ніж укласти будь-який страховий договір повинен повідомити клієнта про те, що він працює незалежно. Також посередник укладає письмову раду клієнту

щодо об'єкта страхування. Така форма дає можливість захистити права клієнтів, а також полегшує вирішення спірних питань у судді.

В Європейському Союзі обов'язковим є страхування професійної відповідальності брокерів. В тому випадку, коли клієнти зазнають фінансових втрат від незадовільного виконання посередниками своїх обов'язків, перший має право на фінансову компенсацію. В Україні нема механізму фінансового гарантування з боку страхових посередників.

2.3 Оцінка впливу іноземного капіталу на структуру страхового ринку України

Економічне зростання країни в умовах глобалізації неможливе без розвиненої страхової системи. Ефективна страхова система може розв'язати багато проблем, які стоять перед українською економікою, - збільшення інвестицій, забезпечення економічного зростання.

Глобалізація світової економіки ХХ та початку ХХІ ст. не оминула і страхові відносини. У 1874 р. у Берліні був створений страховий кортель, який об'єднав 16 страхових компаній у Швеції, Росії, Австрії та Намеччині. Сучасний процес глобалізації страхового ринку передбачає ліквідацію економічних та законодавчих бар'єрів між страховими ринками та виявляється у:

- Концентрації страхових посередників на ринку, яке здійснюється шляхом формування міжнародної системи страхових брокерів;
- Концентрація страхових капіталів, яка відбувається через злиття страхових компаній на страховому ринку та формуванні транснаціональних страхових компаній;
- Зміні традиційних форм страхових послуг, що приводить до альтернативного страхування, захисту, заснованого на управлінні активами страховиків та страхувальників;

- Злитті страхового, позичкового та банківського капіталів, що приводить до формування транснаціональних фінансових груп;
- Зміні ринкового середовища завдяки використанню мережі Internet та комп'ютизації суспільства для продажу страхових продуктів у режимі транскордонної торгівлі [5], [55].

Глобалізаційні процесу зумовлюють збільшення присутності іноземного капіталу на страховому ринку України. Така ситуація обговорюється в наукових колах, але у дослідників значно різні думки на рахунок наслідків збільшення іноземного капіталу. Як свідчить досвід країн Східної та Центральної Європи присутність іноземного капіталу на страховому ринку призводить до позитивних змін лише на початковому етапі, а після насичення ринку ним – викликає наслідування інтересів країн-походження капіталу.

Також експерти вважають, що збільшення іноземних інвестицій в український страховий ринок буде продовжуватися, хоча великих обсягів з купівлі українських страхових продуктів не слід очікувати.

Згідно з Законом України «Про страхування» , який був прийнятий у 1996 р., присутність іноземного капіталу на страховому ринку України може бути лише як участь у спільних підприємствах (частка у статутному фонді 49%) зарубіжних компаній. У рамках ратифікації міжнародних договорів страхових компаній 17 червня 1999 р. страхові компанії країн ЄС отримали можливість створювати в Україні свої дочірні страхові компанії зі 100% іноземним капіталом, а страхові компанії з інших країн мали право на придбання 49 % акції вітчизняних страхових компаній [56].

Згідно з Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» №2745- III лібералізувалося вітчизняне законодавство та дозволило створювати 100 % іноземні дочірні компанії в Україні .

У 2006 р. розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг були затвердженні Порядок реєстрації та ліквідації філій страховиків-нерезидентів, Положення про здійснення нагляду за діяльністю страховиків-нерезидентів, Умови провадження страхової діяльності філіями

страховиків-нерезидентів, які наберуть чинності після вступу України в СОТ. Протягом цих 5-ти років вітчизняні страхові компанії зможуть підвищити свою конкурентоспроможність та наростити свій капітал [5].

Проте у 2008 р. багато іноземних інвесторів відтермінували вихід на Український страховий ринок. У 2009 р. була закрита одна операція з придбання активів НАСК «Оранта», інші операції, які були навіть оголошеними в пресі (страхова група «ТАС») не була закрита. На міжнародних ринках була така ж ситуація. У 2009 р. за інформацією Ernst&Young була зафіксована найнижча активність на страховому ринку за останні 10 років [63].

Фінансова криза значно вплинула на страховий ринок. У 2009 р. приріст страхових платежів значно зменшився. Рівень збитковості деяких страхових компаній перетнув критичну межу, особливо тих, що мали у своєму портфелі значну часту банківського страхування.

Отже, в цей період іноземні інвестори не виявляли інтересу до вітчизняного страхового ринку. Основними причинами став низький рівень прибутковості страховиків, скорочення об'ємів ринку і його непрозорість.

Ситуація на ринку змінилася після фінансової кризи, страховий ринок стає відкритим для іноземних інвесторів. Поки ринок буде привабливим як сфера застосування капіталу, дивіденти, які одержують акціонери, будуть реінвестуватися в Україні та не виводитимуться за кордон. Прикладом є Польща, ринок якої став ефективнішим, характеризувався підвищенням капіталізації ринку, зростанням конкуренції, з'явилися нові можливості для національних страховиків.

Вхід іноземних інвесторів на вітчизняний страховий ринок супроводжується співпрацею у співстрахуванні та перестрахуванні, наданні консультацій з організації страхування. Іноземні страхові представники (MunichRe, PZU, PolishRe, Reso, INGO та інші) залучають українських страховиків за допомогою курсів та семінарів щодо підвищення кваліфікації, які влаштовують як в Україні, так і за кордоном.

Іноземні інвестори цікавляться лише центровими страховими компаніями, які мають розгалужену мережу філіалів і широкі канали продаж.

Іноземні інвестори звертають увагу перш за все на: наявність страхового портфеля як для корпоративних так і приватних клієнтів, робота широкої мережі філіалів, робота в страховому бізнесі, наявність кваліфікованого персоналу [59].

Страховий ринок для іноземних інвесторів має такі привабливі сторони:

- Страховий бізнес не обтяжений боргами перед західними фінансовими інститутами, на відміну від інших галузей економіки;
- В Україні застраховано близько 10% ризиків, а зі страхування життя – лише 1%. У країнах Європи застраховано близько 90% ризиків, а проникнення на ринки інших країн стає необхідністю;
- Можливість створення прибуткової та працездатної моделі взаємодії технологій та капіталів українських та західних страховиків. За останні 7 років багато страхових компаній викуплено іноземцями;
- Низький рівень збитковості страхового ринку, порівняно з західними страховими ринками [57],[58].

Існують як позитивні так і негативні наслідки від входу іноземців на страховий ринок України. Іноземний капітал сприяє зміцненню фінансової стійкості страхових компаній та підвищенню капіталомісткості страхового ринку. Світовий страховий ринок перетворюється в єдину систему, тому занепад одної з ланок відчутно позначиться на інших.

Аналіз тенденцій та форм глобалізації страхової системи допоможе оптимально сформулювати напрям розвитку страхового ринку України, який стає привабливим для іноземних інвесторів.

На страховий ринок України прийшли іноземні страхові компанії шляхом придбання значної частки існуючих вітчизняних або створення нових страховиків. Останніми роками на український страховий ринок увійшли такі компанії: « AXA», «ING», « AIG», «SEB», «UNIQA», «Generali», «SEB», «BNPParibas», «Allianz». Вони є міжнародними фінансовими конгломератами, працюють у банківському, страховому та інвестиційному секторі економіки. В більшості ці конгломерати мають 100% акцій у своїй власності. Отже, власність

базується на мажоритарному контролі, що дозволяє контролювати діяльність дочірніх фінансових посередників.

За рейтингами журналу Forbs на першому місці страхова компанія «Княжа Vienna Insurance Group», 89,9% акцій якої контролює Vienna Insurance Group AG Wiener Versicherung Gruppe. Страхова компанія «Уніка» знаходиться на другому місці, 92,2% акцій належить UNIQA internationale Beteiligungs-Verwaltungs GmbH (Відень). На третьому місці «Українська страхова група», 92% акцій якої належить ТВІН Financial Services Group N.V (Нідерланди), кінцевим бенефіціаром якої є Vienna Insurance Group [60].

На початку листопада 2015 р. American Life Insurance Company покинула український страховий ринок, передавши 99,9% акцій страхової компанії MetLife, яка є лідером зі страхування життя на страховому ринку України, швейцарської Swiss MetLife Global Holding Company II GmbH.

В цей час в російського «Росгосстрах» контрольний пакет акцій СК «ПРОВІДНА» придбав International Insurance Consortium BV (Нідерланди). За підсумками операцій у власність голландців перейшли 99 % акцій.

У жовтні 2015 р. "QBE Україна" була повністю продана канадському холдингу Fairfax Eastern Europe [70].

Банківський сектор є більш капіталізованим, безпечним та стабільним, порівняно з страховим. Активи українських страхових компанії у 1300 раз менші ніж активи міжнародних фінансових конгломератів, які володіють страховими компаніями в Україні. Це можна пояснити невеликим розміром страхового ринку України в 2015 р. Активи страхових компаній станом на 31.12.2015 р. склали 60729,1 млн. грн., або 3,08 % від ВВП. Також, мінімальний розмір статутного фонду страхової компанії, яка займається страхуванням життя – 1,5 млн. євро., а страховика, який займається іншими видами страхування, ніж страхування життя – 1 млн. євро. Тому, на даний час, потужність і розмір міжнародних фінансових конгломератів може становити небезпеку для українського страхового ринку, а нерівномірність розподілу сегментів ринку та недостатні обсяги капіталізації є основними причинами такої ситуації [5].

Цілями злиття та поглинання іноземними інвесторами ринку є:

1. Поліпшення конкуренції;
2. Вихід на ринки інших країн;
3. Інвестиційна;
4. Стійка перевага на ринку.

Присутність страхових компаній з іноземним капіталом на ринку дає можливість виділити такі особливості:

1. Страхові активи, які контролюються іноземними страховиками постійно зростає;
2. Найбільший інтерес іноземні страхові компанії виділяють до страхування життя;
3. Вхід іноземного капіталу на страховий ринок позитивно впливає на конкурентоспроможність національної страхової системи;
4. Своєю діяльністю страхові компанії з іноземним капіталом концентрують на роботі зі страхувальниками – фізичними особами [61].

Іноземні інвестори на території України відкривають дочірні компанії або купують вітчизняну страхову компанію, інвестують в неї значну кількість фінансових ресурсів. Інвестори звертають увагу на такі моменти: ризики регіону та об'єм ринку, чистота та прозорість бізнесу, аналіз ризиків страхової компанії.

При купівлі дрібних страхових компаній інвестор змінює назву, запозичує стратегію роботи материнської компанії. Для нього важливою є якість (наскільки компанія може розвивати свій бізнес), аудит, структура власності, якість мережі, портфель компанії (по концентрації та по продуктах) [62].

Передумовою для поглинання та злиття страхових компаній стало велика кількість страховиків та високі темпи зростання ринку. В Україні ТОП – 20 страхових компаній контролюють 50 % страхового ринку. В перспективі дрібні страхові компанії будуть витиснені з ринку або поглинуті іноземними інвесторами.

Критерії відбору страхових компаній іноземними інвесторами представлені в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Критерії відбору страхових компаній іноземними інвесторами

Критерій/м ета	Вихід на ринок	Посилення позицій	Інвестиційний дохід
Позиція на ринку	Провідна позиція на ринку країни в цілому	Провідна позиція в регіоні, у страхуванні галузевих ризиків, у виді страхування	
Наявність ліцензій	Наявність ліцензії на основні види діяльності	Наявність ліцензії на основні види діяльності	Наявність ліцензій на основні види діяльності
Впізнаність бренду	Висока		
Регіональне охоплення	Широка мережа		
Обсяг прав	Контрольний	Контрольний	Блокуючий
Зростання			Високий потенціал

Отже, портфельні та стратегічні інвестори звертають увагу на такі критерії:

1. Наявність філіальної мережі;
2. Робота в реальному страховому бізнесі;
3. Наявність кваліфікованого персоналу;
4. Наявність портфелю страхових продуктів [64].

У таблиці 2.9 систематизовано очікування вітчизняних компаній та іноземних інвесторів.

Таблиця 2.9

Очікування вітчизняних компаній та іноземних інвесторів

Очікування вітчизняних компаній	Очікування іноземних інвесторів
1	2
Надходження інвестицій для розвитку компанії	Набуття страховою компанією статусу публічної
Брендова підтримка, ноу-хау, технології	Здоровий фінансовий стан
Кваліфіковане перестраховання	Якість клієнтської бази
Широка клієнтська база та нові партнери	Розширення існуючої мережі філій та збільшення об'єму продажу страхових продуктів

Продовження табл. 2.9

1	2
Наявність серед власників страхової компанії міжнародного акціонера з гарною репутацією, що надає компанії доступ до дешевих кредитних ресурсів.	Підбір кваліфікованих та високо мотивованих працівників
	Високі стандарти управління та звітності
	Внесення поправок у стратегічні плани компанії та зменшення прямих витрат компанії
	Ріст, що перевищує середній показник по ринку
	Якість інвестиційного портфеля

Присутність іноземних інвесторів на страховому ринку підвищить рівень конкуренції, що витіснить з ринку невеликі та слабкі компанії, які не можуть конкурувати з іноземними за рівнем інновацій, сервісу та технологій. Страхові компанії очікують від іноземних інвесторів якісні кадри, нові страхові продукти, які впровадять передові стратегії розвитку, методики продаж, ефективні прийоми ризик-менеджменту, грамотне управління інвестиційним портфелем.

Для держави наявність іноземних інвесторів свідчить про підвищення авторитету на світовому ринку, підвищення капіталізації страхового ринку, ефективного розвитку страхування, розвиток ринкової інфраструктури.

Отже, присутність іноземного капіталу на страховому ринку має як позитивні, так і негативні наслідки, які спливають на споживачів, продавців страхових послуг та на державу.

До негативних наслідків концентрації іноземного капіталу слід віднести:

1. Посилення іноземного впливу на страхову систему України, що може негативно вплинути на рівень економічної безпеки країни;
2. Віддік коштів за кордон;
3. Ускладнення нагляду за операціями страховиків;
4. Недовговічність відносин;
5. Перевага над інтересами вітчизняного страхового ринку інтересів країни, з якої походить капітал [65].

Великою проблемою є оцінка якості іноземних інвестицій на національному страховому ринку, непрозорість каналів іноземного інвестування,

відсутність даних про реальну стратегію транснаціональних корпорацій, надійність малих та середніх інвесторів [66].

На думку українських дослідників прихід на страховий ринок України іноземних страховиків буде зростати. До вітчизняного ринку зростає інтерес таких міжнародних груп, як «ERGO» (Німеччина), «Aviva» (Великобританія), «Groupama» (Франція), а також азіатських інвесторів (ОАЕ, Китай, Індія).

Починаючи з 2009 – 2010 рр. група лідерів на страховому ринку України почала змінюватися внаслідок об'єднання компаній: «Український страховий альянс» та СК «ВЕСКО» під один бренд АХА. Це призвело до загострення конкуренції між НАСК «Оранта» та АХА. Ймовірно об'єднання компаній, які контролює «ViennaInsuranceGroup». Під її контролем СК «Глобус», СК «Княжа», «Українська страхова група», «VAB Страхування».

Існує загроза витіснення іноземними страховиками українських із традиційних секторів страхового ринку та поступового зростання іноземного капіталу на страховому ринку України.

В Україні потрібно виробити нові підходи щодо регулювання страхового ринку, систему інструментів, які б швидко реагували на зміни в страховій системі, сформувавши моделі управління страховими відносинами.

Страховим компаніям потрібно удосконалювати операції і послуги, впроваджувати нові технології, нарощувати рівень капіталізації і консолідації страхової системи [5].

Отже, стратегічною метою для страхового ринку є забезпечення стабільності і створення умов для розвитку страхових послуг на засадах добросовісної конкуренції.

Висновки до розділу 2

За результатами оцінки страхового ринку України за період 2013-2015 рр., та станом на 30.09.2016 р. можна зробити висновок, що незважаючи на поступове зростання показників страхового ринку, є проблеми, які заважають його розвитку, а саме:

- нестабільна політична ситуація в Україні;
- недовіра населення до страхових компаній;
- нестійкість національної валюти;
- високий рівень інфляції унаслідок чого здійснення довгострокових видів страхування у національній валюті є неможливим;
- відсутність надійних інвестиційних інструментів;
- відсутність вільних коштів у фізичних та юридичних осіб;
- низька страхова культура населення, страхових посередників і деяких страховиків;
- низький рівень капіталізації страхових компаній;
- відсутність гарантій збереження вкладених коштів;
- суперечливе страхове та податкове законодавство;
- відсутність економічної стабільності, сталого зростання виробництва, неплатоспроможність населення та дефіцит фінансових ресурсів [67].

В Україні, на відміну від страхового ринку Європи, переважають прямі методи продажу страхових продуктів, тобто посередники на ринку відіграють незначну роль. В нашій країні не набула розвитку система генеральних агентів, які існують у ЄС. Головною причиною цього є недовіра населення до страхового посередництва. Тому перед державою повинне стояти завдання створити ефективну, надійну систему, що сприятиме поширенню приватного страхування, яке буде викликати довіру.

Досліджено, що концентрація іноземного капіталу на страховому ринку має як позитивні, так і негативні наслідки, що впливає на діяльність

страхувальників, страховиків та на державу в цілому. З погляду страховиків очікується впровадження передових стратегій розвитку ринку, нових страхових продуктів, сучасних технологій страхування, ефективної системи ризик-менеджменту. Крім того присутність іноземних інвесторів підвищить рівень конкуренції на ринку, що витіснить слабкі страхові компанії та вплине на зростання капіталізації вітчизняних страхових компаній. З погляду споживачів страхових продуктів присутність іноземного капіталу призведе до збільшення кількості якісних, нових продуктів, а також до поступового зниження ціни на них. Для держави наявність іноземних інвесторів свідчить про підвищення авторитету на світовому ринку, підвищення капіталізації страхового ринку, ефективного розвитку страхування, розвиток ринкової інфраструктури.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

3.1. Світовий досвід функціонування страхового ринку та шляхи його імплементації в Україні

Страховий ринок стрімко розвивається як у багатьох країнах світу, так і в Україні. Протягом останніх років спостерігається динамічний розвиток страхового ринку: зростають страхові премії, показник їх відношення до ВВП також зростає. Проте у порівнянні з іншими країнами, вітчизняний страховий ринок характеризується нестабільністю фінансового стану страхових компаній, що призводить до несвоєчасного виконання зобов'язань перед страхувальниками, недостатньою розвиненістю, недосконалою структурою, слабким розвитком інституту перестраховання. Разом з тим існує недовіра населення до страхових компаній, нерозвиненість ринкових механізмів формування та розвитку попиту на страхові послуги, низька якість задоволення потреб страхувальників страховими послугами, низький рівень платоспроможного попиту.

Страхова справа в більшості країн світу розглядається як галузь економічної діяльності, до якої входять страхові компанії – різноманітні за формами власності. Співвідношення між приватними та державними формами власності залежить від економічної політики та суспільного устрою держави. У багатьох країнах світу існують товариства взаємного страхування (ТВС), які формують страховий фонд за рахунок постійних та непостійних страхових внесків, їх розмір завжди має границю для того, щоб забезпечити повне покриття зобов'язань перед страхувальниками.

ТВС мають свої особливості покриття збитку. В територіальному об'єднанні вони покривають збиток лише у визначених географічних територіях, у професійному об'єднанні – страхуються особи лише визначеної професії.

У світовій практиці страхування поділяють на «Lifeinsurance» та «Non-lifeinsurance». Домінуючим виступає особисте страхування, яке поділяється на страхування життя, страхування від нещасних випадків, страхування пенсій та страхування ануїтетів (ренти).

Особливою популярністю в більшості розвинених країнах користується медичне страхування, яке надається як в обов'язковій так і в добровільній формі.

Запровадження добровільного медичного страхування в Україні, що є доповненням до системи обов'язкового медичного страхування, передбачає можливість отримання громадянами країни необхідної, своєчасної та високоякісної медичної допомоги, що є додатковою до визначеної в програмах обов'язкового медичного страхування або гарантованих у межах державної бюджетної медицини [93].

В країнах з розвинутою економікою пенсійне страхування здійснюється за рахунок державних систем, недержавних пенсійних фондів, страхових компаній. Велика частка населення надає перевагу страховим компаніям.

В законодавстві розвинених країн світу передбачено обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів. Приєднання України до системи страхування «Зелена карта» дозволяє забезпечити умови для реалізації програми Європейського Союзу для створення спільної системи обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів.

У розвинених країнах страховий ринок є одним із стратегічних секторів економіки та є каталізатором її економічного розвитку. Це зумовлено тим, що:

- страхування впливає на підвищення рівня життя населення, оскільки забезпечує його надійним страховим захистом;
- страхування підвищує інвестиційний потенціал, що сприяє зростанню багатства країни.

Впровадити міжнародні стандарти страхування в нашій країні – одне з важливих завдань держави, що дозволить увійти Україні у міжнародне страхове співтовариство. Важлива роль покладається на державу, яка за допомогою

різноманітних стимулів та важелів (законодавства, податків, пільг) може впливати на формування та розвиток конкурентоспроможного страхового ринку.

Вітчизняна система державного регулювання страхової діяльності займає проміжне положення між німецькою та французькою. В Україні на кожен вид діяльності страхова компанія повинна отримати ліцензію. Нормативні та законодавчі акти встановлюють вимоги до платоспроможності страхових компаній. Держава також надає гарантії в захисті інтересів страховиків та забезпечує умови вільної конкуренції на ринку. В Україні не дозволяється централізоване регулювання страхових тарифів, сум, виплат та інших умов страхування, якщо вони не суперечать закону.

Державний нагляд має бути спрямований на контроль в напрямках здійснення псевдострахування з метою відмивання коштів, запобігання банкрутству страхових компаній, порушення зобов'язань страховиків перед страхувальниками.

На міжнародному страховому ринку домінують індустріально розвинені регіони Європи, Північної Америки, Японія, які складають 90% від загальної суми страхових платежів за всіма видами страхування. Високих темпів зростання за страховими преміями досягли Франція та Швейцарія – 31% та 39% відповідно [84, с.40-42].

Страхування у зарубіжних країнах відіграє значну роль у фінансово-кредитній системі та у сфері виробництва.

Наприклад, страховий ринок Польщі відрізняється від страхового ринку України кількістю страхових компаній, наявністю на ринку філій зарубіжних страховиків, а не лише страхових компаній з іноземним капіталом, рівнем монополізації ринку, наявності товариств взаємного страхування, співвідношенням компаній загального страхування та зі страхування життя.

Розглянемо учасників інфраструктури, які діють на страховому ринку Польщі:

- Речник застрахованих – діє на підставі закону «Про страховий нагляд та про Речника застрахованих». Він розглядає скарги та заяви застрахованих

осіб стосовно дії недержавних пенсійних фондів та страхових компаній, проводить експертизу проектів правових документів, які пов'язані з діяльністю на страховому ринку. Речник фінансується за рахунок внесків з недержавних пенсійних фондів та страхових компаній. Для недержавних пенсійних фондів внесок – 0,01% від суми сплачених внесків, для страховиків – 0,01% від суми зібраних платежів-брутто.

- Страховий гарантійний фонд, який виконує два основних завдання. Першим є виплата збитків у разі банкрутства страхової компанії. Другим є виплата відшкодувань згідно з договорами обов'язкового страхування відповідальності фермерів та обов'язкового страхування цивільної відповідальності. Учасниками фонду стають страхові компанії, які укладають договори з вище згаданих видів страхування. Компанії за страхування життя можуть стати учасниками фонду лише після внесення певного внесу або за умов банкрутства.

- Фондація (Фонд) страхової освіти існує з 1998 р. Має кілька проектів, а саме конкурси бакалаврських робіт, магістерських робіт, дисертацій зі страхової тематики та з друком на сторінках «Страхової газети» [81 С. 168].

В Україні відсутні схожі інституції на Фондація страхової освіти та Речника застрахованих. Їх наявність для вітчизняного страхового ринку була б досить доречною.

У США кожен штат має своє страхове законодавство, тобто не існує єдиної системи страхування. При такій ситуації страхові компанії мають широкі повноваження при розробці власної страхової політики, визначення розміру страхових премій, способів відрахування та відшкодування збитків.

Діяльність усіх страхових компаній аналізується консалтинговими організаціями A.m.best, MoodyS, Standard&poors, які раз в квартал видають каталоги про їх роботу. В них вони публікують рейтинг страхових компаній, дані про їх платоспроможність. Основними критеріями ефективності роботи страхових компаній вважаються: рівень дебіторської заборгованості, рівень доходу та витрат, коефіцієнт прибутку по інвестиціях.

Розглянемо страховий ринок Великобританії, який до цього часу за деякими показниками не має рівних у світі. Страхові товариства Англії оперують у 43 країнах. Десята частка страхових премій з усього світу знаходиться на рахунках британських страхових товариств.

Структура страхового ринку Англії представлена суспільствами взаємного страхування, акціонерними суспільствами, представництвами і відділеннями іноземних страхових компаній. Страхові організації відповідно до директив ЄС не мають права займатися іншим видом бізнесу окрім страхового.

Страховий фонд Англії формується за рахунок страхових організацій. Рівень відрахувань до компенсаційного фонду заснований на страховій нетто-премії, яка збирається страховими компаніями за договорами страхування. Якщо страхова компанія банкрутує кошти компенсаційного фонду будуть використані на компенсацію втрат за договорами страхування.

У Німеччині страховий ринок має ряд особливостей. По-перше, держава тримає страховий ринок під суворим контролем. По-друге, банкострахування (банкоссюренс) – особливість страхового ринку Німеччини, коли страхова компанія надає не лише страхові, а й банківські послуги. Німеччина – світовий центр перестраховання, його послугами користуються страхові компанії багатьох країн світу. По-третє, існує тісний зв'язок між крупним промисловим капіталом та страховим бізнесом, поширена взаємна участь в управлінні та в капіталі[82, С. 23-25].

Найбільшу частку у структурі національного страхового ринку Німеччину майнове страхування – 51%, особисте страхування – 37%, медичне страхування – 12%. Страховий ринок Німеччини регулюється з боку держави. За усіма страховими компаніями країни наглядає Федеральне відомство нагляду за діяльністю страхових компаній [85].

Щодо розвитку перестраховання в Україні, то воно пов'язано з страховими посередниками, їх розвитком, створенням їх центральних та регіональних об'єднань. Проблемами на шляху створення таких інститутів є: відсутність державного регулювання та програми створення таких інститутів, ігнорування ролі страхових посередників для підвищення якості страхових послуг, негативне

ставлення суспільства до посередників та до страхування безпосередньо, недовіра населення до страхування. В основі створення інфраструктури страхового посередництва повинні лежати такі принципи: професіоналізм, самофінансування, порядність, толерантність, демократичність.

Розганемо страховий ринок Швейцарії, для якого характерним є тісне переплетення іноземного та національного капіталу. Часто зустрічаються страхові компанії, які є транснаціональними корпораціями з широко представленими зарубіжними інтересами. Страхові компанії Швейцарії беруть активну участь на ринку капіталів, на якому представлені більше 50% всіх активів страхових компаній у вигляді інвестиційних облігацій та позик [83, С.925].

На підставі вищесказаного можна зробити висновок, що в різних країнах світу, страхові відносини впорядковуються шляхом установлених державою правил поведінки для учасників страхового ринку. Наприклад, у Німеччині – це «Закон про страховий договір», у Франції – Страховий кодекс, у США та Англії – страхове законодавство регулюється вбільшості на судовому рівні. Проте, незважаючи на різноманіття таких систем регулювання, всі страхові компанії мають спількі ознаки. Вони прагнуть функціонувати на загальноприйнятих законах. Інтеграція страхової діяльності та зрощування капіталу призвела до утворення страхових конгломератів та корпорацій, які мають свої банки та інвестують кошти у всі галузі народного господарства. Стосовно законодавства Європейських країн, варто зазначити, що страхові системи різних країн не функціонують ізольовано одна від одної, а знаходяться у постійній взаємодії та взаємозв'язку.

Розвиток вітчизняного страхового ринку має здійснюватися за рахунок проникнення національних страхових компаній на ринку іноземних країн. Такі країни як Ірландія, Швейцарія, Мальта, ОАЕ, Люксембург та інші заробляють на експорті страхових та перестрахових послуг більше, ніж на національному страховому ринку.

Експортний потенціал страхового ринку України недостатньо використовується. Загальний обсяг експорту станом на 2015 р. становив 46,1 млн. дол. США (імпорту – 74 млн. дол. США), що становить 0,47% усього експорту послуг

(імпорту – 1,34%). Українськими страховими послугами користується 67 країн світу, з 82 країн, які є торговими партнерами по страхових послугах [87].

Найбільшевітчизнянимистраховимипослугамикористується Росія, ОЕА, Фінляндія, Бельгія, Німеччина, Швейцарія, якізабезпечили 68,22% експорту в 2015 р. Такийрівеньекспортустраховихпслугзначнонищийніжвбільшостікраїнсвіту.

Низький рейтинг України, недостатній рівень капіталізації, низький рівень експорту страхових та перестрахових послуг не служить опорою для захисту українських страхових послуг за кордоном [88].

Потрібно звернути увагу, щодо кількості діяльності страхових брокерів на страховому ринку України. Спостерігається стійка динаміка зменшення кількості страхових брокерів, а саме якщо в 2003 р. було зареєстровано 101 брокер, в 2007 – 64, а в 2013 – 56, 2015 – 52 брокера. Причинами цього можуть бути: погіршення економічної ситуації в країні; законодавство не дозволяє повноцінно функціонувати брокеру, так як, наприклад, у Нідерландах чи Великобританії; недовіра населення до посередників.

У європейських країнах маємо показники: Нідерланди – 12 000 страхових брокерів, Великобританія – 10 000, Бельгія – 8 000, Німеччина – 6 000, Франція – 3 000 брокерів.

Співвідношення між кількістю страхових компаній та страхових брокерів також свідчить про показник розвитку інституту страхових брокерів в Україні. Так, у Чехії на 600 брокерів припадає 44 страхових компанії, у Німеччині на 6 000 брокерів – 450 страховиків. Співвідношення цих показників 1:14, а в Україні 1:7, тобто на 1 брокера припадає понад 7 страхових компаній.

Як показує досвід європейських країн, кількість страхових посередників має бути набагато вища від кількості страхових компаній. У розвинутих країнах на одну страхову компанію припадає більше 10 брокерів.

Отже, Україна має найнижчі показники щодо страхових брокерів серед розглянутих вище країн Європи.

В розвинутих країнах світу давно функціонують інститути, які контролюють та обслуговують страховий бізнес. Для України це залишається

актуальними питанням, оскільки потрібні кваліфіковані менеджера, консультанти з питань ризиків, сюрвейери, інспектори за позовами, які можуть якісно надавати свої послуги. Експертні служби повинні відповідати сучасним вимогам за якістю підготовки персоналу та рівнем технічного оснащення служб.

Підготовкою страховиків повинна займатися вища школа, яка повинна спеціалізуватися саме в цій галузі. Для прикладу, У Франції – Ecole de assurance (Париж), в Англії – The Chartered Insurance Institute (Лондон), у США – це Нью-Йоркський страховий коледж, які займають важливе місце у системі світової вищої освіти. У Нью-Йоркському коледжі 4-5 річне навчання, де готують бакалаврів і магістрів в галузі фінансів і управління бізнесом зі спеціалізацією страхування або бакалавра в галузі актуарних наук.

Вища освіта потребує об'єднання державних органів, страховиків та вищих навчальних закладів. Також страховим компаніям потрібні кадри різних спеціальностей: юристи, менеджера, фінансисти та актуарії та інші. Тому підготовка таких спеціалістів в межах одного вузу неможлива. Отже, потрібно вводити відповідні спеціальності в різних вузах. Також важливим залишається питання визнання українських дипломів за кордоном.

За даними PriceWaterhouseCooper (PwC), інтернет-комерція забезпечує 16% прибутків страхових компаній світу. Однією з причин розвитку Інтернет-страхування можна назвати зростання попиту на системи самообслуговування, що дає можливість виконувати операції в тому місці і в той час, де людині зручно та позбавитися від черг. Більшість страхових компаній мають власні інтернет-представництва.

Більше третини договорів автострахування укладаються через Інтернет в Великій Британії. Більше ніж 85% операцій клієнти можуть виконувати без допомоги співробітника страхової компанії, що звільняє їх від таких занять, як пошук документів та доказів у страхових справах.

На електронний документообіг також переходять регуляторні органи. Департамент транспорту проводить перехід на електронні носії та утилізує паперові поліси. Створена централізована база, яка дає можливість перевірити законність та дійсність страхового поліса, що дає можливість протидіяти шахрайству.

На сьогодні у США більше 4800 страхових компаній мають своє Інтернет представництво. За останніми даними річний Інтернет-оборот світового страхового ринку – 800 млн. дол. США, що становить 8-10 % від загального обсягу Інтернет-продаж. На сьогодні 7% доходів страхових компаній йдуть на інтернет комерцію. За прогнозами PwСця цифра до 2020 р. зросте до 20%.

В США існують спеціалізовані страхові портали, де є вся інформація про найбільших учасників страхового ринку. Тут користувач може зіставити інформацію на одні і ті ж види послуг різних страхових компаній. Можна ознайомитися із їх рейтингами.

Інтернет страхування розвивається і в сусідніх з Україною державах. У Росії наразі лише 4 страхові компанії, такі як: «АВІКОС», «РОСНО», «Інгострах» та «Ренесанс-Страхування» продають страхові продукти через Інтернет мережу. Але за російським законодавством передача поліса клієнту через мережу Інтернет заборонена, тому він відправляється кур'єрською службою, поштою чи клієнт самостійно забирає його в офісі страхової компанії.

Найпоширенішими послугами в режимі он-лайн стали ОСЦПВ ВНТЗ, особисте страхування від нещасних випадків, страхування вантажів, страхування транспорту та інші.

В Україні сьогодні ще не використовувалася практика оформлення договорів страхування через Інтернет, але це те, що потрібно запозичити з-за кордону. Можливість використання Інтернет страхування сприятиме прискоренню процесів глобалізації ринку, вихід страхових компаній на нові сегменти фінансового ринку, застосуванню прогресивних бізнес-моделей обслуговування [89].

Варто звернути увагу на проникнення у вітчизняний страховий ринок іноземних страхових компаній. Наприклад, у 2001 р. питома вага страхових компаній з іноземним капіталом становила 6,1%, в 2009 р. – 18,2%, в 2012 р. – 27,1%, а 2013 р. – 23,1% [88].

Станом на сьогодні на страховому ринку України найбільшими страховими компаніями з іноземним капіталом є:

1. Страхова компанія «Княжа Vienna Insurance Group», 89,9% акцій якої контролює Vienna Insurance Group AG Wiener Versicherung Gruppe;
2. Страхова компанія «Уніка» знаходиться на другому місці, 92,2% акцій належить UNIQA internationale Beteiligungs-Verwaltungs GmbH (Відень);
3. «Українська страхова група», 92% акцій якої належить ТВІН Financial Services Group N.V (Нідерланди), кінцевим бенефіціаром якої є Vienna Insurance Group [60].

Наслідки присутності іноземного капіталу на страховому ринку України можуть бути як позитивними так і негативними:

1. Позитивні: залучення іноземних інвестицій в країну, посилення конкуренції на вітчизняному ринку, використання нових технологій, підвищення якості страхових послуг;
2. Негативні: втрата контролю над страховими резервами, відтік капіталу за кордон, загострення конкуренції, витіснення з ринку слабких вітчизняних страховиків та інші.

Україні потрібно запозичити в розвинених країн світу такі види страхування: страхування професійної відповідальності, страхування відповідальності виробника за якість продукції, страхування відповідальності виробника за шкоду, заподіяну життю та здоров'ю працівників.

Перед Україною стоїть завдання розвитку страхового захисту, як напрямку державного регулювання, розвитку підприємництва і бізнесу в різних галузях економіки. Узагальнення зарубіжного досвіду дає можливість виявити, що досягнення збалансованого функціонування страхового ринку можливе як за умов саморегулювання страхового ринку (США), так і за умов державного регулювання, зокрема у більшості країн ЄС.

Інтеграція України у європейський страховий простір передбачає адаптацію національного законодавства до стандартів і норм ЄС, що потребує розширення правової бази, застосування регулюючих методів з боку держави на ринок, формування розвинутого ринку страхування.

3.2. Напрями та перспективи стратегічного розвитку страхового ринку України

В умовах глобалізації страховий ринок є соціально значимою сферою у фінансовій системі країни. Мета страхування – задовольняти потреби споживачів у страховому захисті за допомогою страхових компаній, які акумулюють та використовують фінансові ресурси. Ці кошти виступають важливим механізмом за допомогою якого залучаються інвестиції у економіку країни. У розвинутих країнах світу до цього відносяться досить таки серйозно. Тому для подальшого ефективного розвитку українського страхового ринку потрібно вирішити актуальні проблеми його функціонування.

Сучасний страховий ринок розвивається досить таки нестабільно. Високі темпи його розвитку, значні потенційні можливості ринку, зростання іноземного капіталу на ньому, необхідність в більшому страховому забезпеченні потреб держави вимагають від вітчизняних страхових компаній обґрунтованих, ефективних, виважених дій щодо врахування специфіки, особливостей та характеристик страхового ринку.

На світовій арені страховий ринок України займає далеко не перші місця. Навіть враховуючи кризові явища та тенденції до економічного спаду в світі, Україна залишається країною з малорозвиненим страховим ринком.

Інститут страхової інформації, використовуючи безліч різних джерел, проводить дослідження та надає стандартизовану інформацію про 90 країн світу [71]. За розміром валових страхових премій Україна знаходиться приблизно на рівні з Перу, Мальтою, Угорщиною (табл. 3.1). Навіть Аргентина, Південна Африка, Індія мають більший обсяг зібраних страхових премій.

Таблиця 3.1

Обсяг зібраних страхових премій в різних країнах світу, млн. дол. США

№	Країна	Загальні види страхування	Страхування життя	Валові зібрані премії	
				Всього	Частка у світі, %
1	Україна	3276	310	3586	0,08
2	Аргентина	13957	3,359	17,317	0,37
3	Польща	9,729	8,355	18,084	0,39

4	Фінляндія	5,243	22,363	27,606	0,59
5	Південна Африка	9,565	44,556	54,121	1,17
6	Австралія	32,667	45,641	78,309	1,69
7	Нідерланди	75,135	26,005	101,14	2,18
8	Канада	52,334	73,010	125,344	2,70
9	Південна Корея	91,204	54,223	145,427	3,13
10	Німеччина	132,813	114,349	247,162	5,33
11	Франція	94,598	160,158	254,754	5,49
12	Китай	125,844	152,121	277,965	5,99
13	Великобританія	106,75	222,893	329,643	7,10
14	Японія	108,773	442,733	531,506	11,45
15	США	726,397	532,858	1259,26	27,13
	Всього у світі	2032850	2608091	4640941	100

Проте необхідно відзначити той факт, що різні країни світу мають різну кількість ВВП на душу населення та різну кількість самого населення (табл. 3.2)

Таблиця 3.2

Характеристика кількості населення, обсягу ВВП та ВВП на душу населення в різних країнах світу.

№	Країна	Несе- лення, млн.	Рейтинг за рівнем населення у світі	Валовий внутрішній продукт млрд. дол. США	Рейтинг за рівнем ВВП у світі	ВВП на душу населення, тис. дол. США
1	Україна	44	31	131,8	41	3,00
2	Аргентина	43	32	771	22	17,93
3	Польща	38,3	34	814	21	21,25
4	Фінляндія	5,3	118	195,5	57	36,89
5	Південна Африка	48,3	27	595,7	25	12,33
6	Австралія	22,5	55	998,3	17	44,37
7	Нідерланди	16,8	65	696,3	23	41,45
8	Канада	34,8	37	15,18	13	43,62
9	Південна Корея	49,1	26	16,66	12	33,93
10	Німеччина	80,9	17	32,27	5	39,89
11	Франція	66,2	21	22,73	9	34,34
12	Китай	1355,6	1	133,70	2	9,86
13	Великобританія	63,7	22	23,78	8	37,33
14	Японія	127,1	10	47,29	4	37,21
15	США	318,8	3	167,20	1	52,45

Дані розраховані станом на кінець 2014 рік. З таблиці видно, що серед розвинених країн світу, Україна – країна з найнижчим рівнем ВВП та ВВП на душу населення. Станом на кінець 2015 р. стан країни погіршився, але обсяг

ВВП на душу населення скоротився на 1,5 рази. Така ситуація виводить країну на ряд з такими африканськими країнами, як Гвінея, Бугунді, Лівія [72].

У європейських країнах прослідковується тенденція до підвищення конкуренції, незважаючи на зміни, які відбуваються на страховому ринку країни. Починаючи з 2016 р. вступили в дію нові вимоги щодо підвищення вимог платоспроможності страховиків, вдосконалення систем фінансової звітності, створення докладних актуарних моделей. Перехід на нові методи, потребує використання страховиками нових технологій. Багато великих страхових компаній починаючи ще з 2015 р. інвестували в покращення технологічних рішень, а саме в інтерфейсні програми, цифрові платформи [73].

Регулятори європейських країн вимагають від страховиків контролювати свої сфери діяльності. Вони демонструють своє програмне забезпечення, яке дозволяє забезпечити виконання ринкової дисципліни та якісне управління ризиками. Використання таких систем надає великі переваги перед іншими страховиками. Інвестування в технології дає можливість економити час, збільшити прибуток, демонструвати платоспроможність та рівень капіталу.

Нові регуляторні вимоги змусять приділити увагу внутрішньому аудиту, дотримання вимог якості активів та достатності капіталу, що з одного боку, поліпшує управління операційним ризиком, а з іншого – підвищує витрати на ведення справи. Наприклад, щоб купити і налаштувати Own Risk and Solvency Assessment (ORSA) під конкретного страховика – потрібні значні витрати, але модель стимулює страхові компанії до ефективного використання капіталу та поліпшення управління ризиками.

Якщо говорити про вітчизняний страховий ринок, як частину світового ринку, то потрібно вказати на рівень його розвитку. Рівень проникнення страхування відображає частку зібраних страхових премій у ВВП країни (рис.3.1)

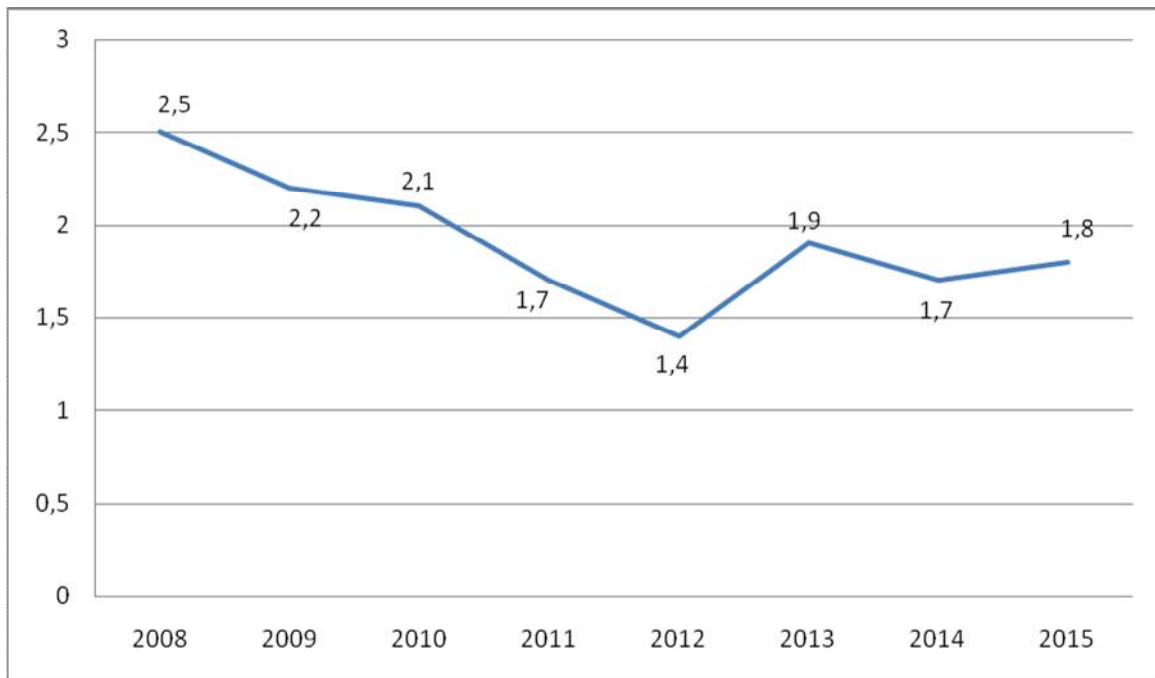

Рис. 3.1. Рівень проникнення страхування 2008 – 2015 рр., %

Починаючи з 2008 р. цей показник показує низьку динаміку, у 2015 р. він підвищився до 1,8 %. Можна зробити висновок, що рівень проникнення страхування знаходиться на низькому рівні. Наприклад, у США цей показник склав 8,06 %, Китаї – 3 %, Великобританії – 11,53 %, Німеччині – 6,84 %. Відповідно до Комплексної програми розвитку фінансового сектору України планується піднесення даного показника до 7 % на кінець 2020 року [74].

Страховий ринок України характеризується великою кількістю страхових компаній компаній. У 2015 р. на ринку частка СК «non-life» становила 86,4 %, а СК «Life» 13,6 %. Можна зробити висновок, що в Україні низький рівень розвитку довгострокового страхування. Як свідчить світовий досвід саме страхування життя мобілізує значну частину коштів та спрямовує їх у інвестиції.

При цьому, якщо розглядати концентрацію на страховому ринку, виявилось, що лише 200 з 318 страхових компаній акумулюють 99,9 % зібраних страхових премій (табл. 3.1.3), а це 62,9 % від всіх страхових компаній «non-life». Якщо говорити про СК «Life», то 98,9 % валових страхових премій акумулюють лише 20 СК «Life» (табл. 3.3).

Частка ринку основних страхових компаній України

Перші (Тор)	страхування "Life"		страхування "non-Life"		
	Надходження премій (млнгрн)	Частка на ринку, %	Надходження премій (млнгрн)	Частка на ринку, %	Кількість СК, які більше 50% страхових премій отримали від перестраховальників
Тор3	676,5	45,0	2708,3	13,4	3
Тор10	1323,4	88,0	7615,9	37,7	4
Тор20	1487,5	98,9	12287,6	60,8	4
Тор50	1503,3	100,0	17271,3	85,4	8
Тор100	х	х	19473,9	96,3	9
Тор200	х	х	20189,5	99,9	12
Всього поринку	1503,3	100,0	20215,4	100,0	19

Можна зробити висновок, що в Україні присутнє «псевдострахування», тому, що 118 СК «non-life», які залишилися – збирають лише 0,01 % страхових премій. Це свідчить про низький рівень соціальної захищеності населення, тому, що надходження премій СК «Life» та кількість страховиків цього виду страхування є малою, щоб забезпечити сталий розвиток [67].

На даному етапі розвитку рівень страхування все ще перебуває на етапі становлення та поступового розвитку. Проте страховий ринок є найбільш капіталізованим серед небанківських фінансових ринків. У розвинених країнах рівень страхового покриття складає 80 %, при рівні виплат 50 %. В Україні рівень страхового покриття станом на 2015 р. склав 17,1 %, а рівень страхових виплат починаючи з 2007 р. до 2015 р. коливається в межах 25 %. Отже, низький рівень страхового покриття в Україні свідчить, що страхування не використовується у якості механізму страхового захисту та інструменту фінансування ризиків.

Ще одним прикладом низької соціальної захищеності населення України порівняно з провідними країнами світу є показник щільності страхування, який показує яку суму витрачає одна особа на страховий захист (рис. 3.2).

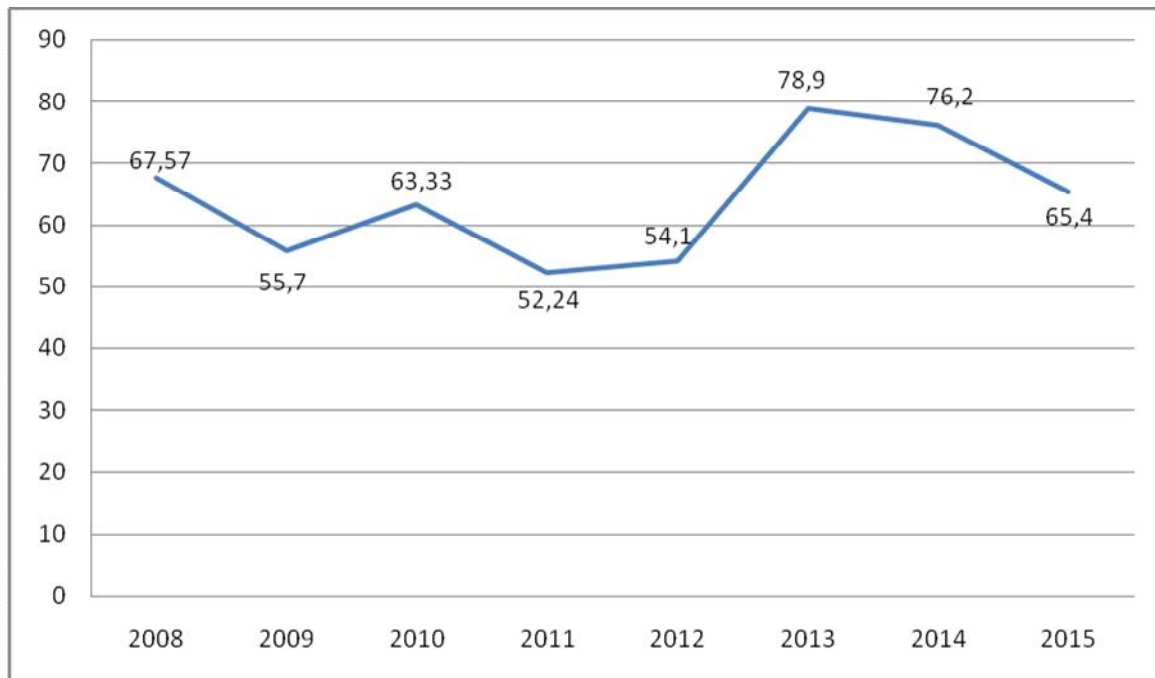

Рис. 3.2. Щільність страхування за 2008-2015 рр., дол. США

Одна особа в середньому в Україні витрачає на страховий захист 65,4 дол. США, в Німеччині – 1482 дол. США, в Польщі – 140 дол. США, в Японії – 5-6 тис. дол. США. Причиною цього є низька довіра населення до страховиків та низька платоспроможність страхових компаній.

Вважається, що страхова галузь країни розвинена тоді, коли показник щільності страхування становить 140 дол. США., якщо менше ніж 140 дол. США – то страхування не використовується в повному обсязі. Саме така ситуація в Україні, значення щільності менше приблизно в 2 рази.

Ще одним показником, який характеризує нерозвиненість страхування є частка доходів населення, які витрачаються на страхування (рис. 3.3).

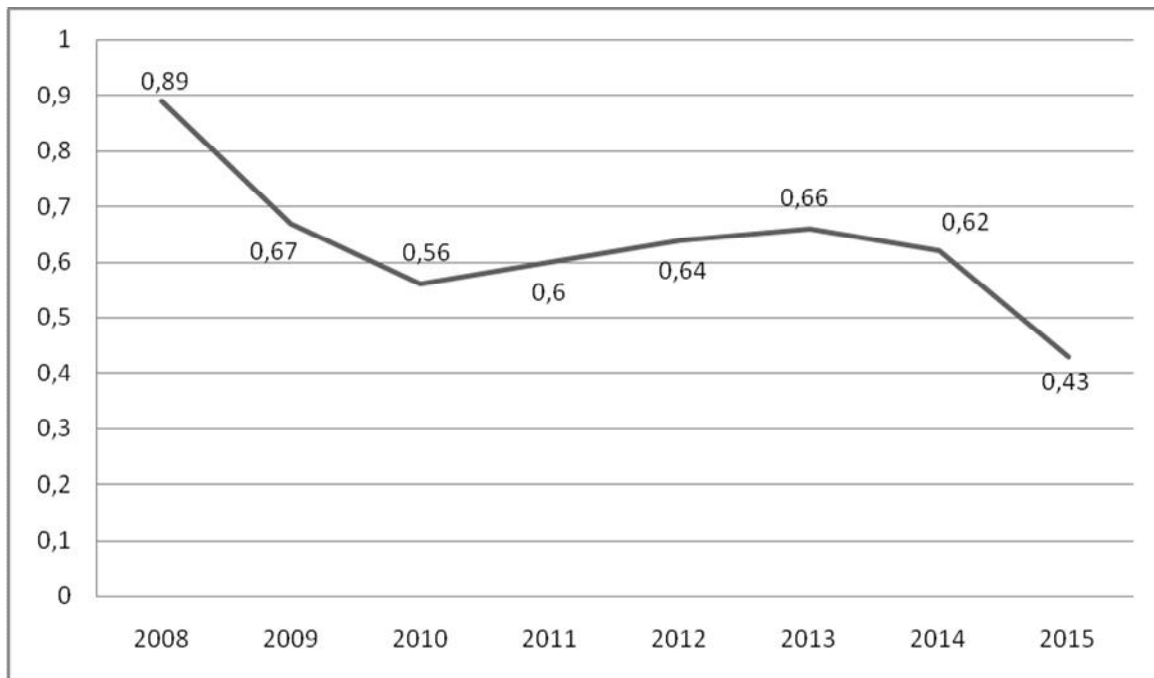

Рис. 3.3. Частка доходів населення, витрачених на страхування у 2008-2015 рр.

Доходи населення, які витрачені на страхування в Україні з кожним роком знижуються, знову таки через низький рівень платоспроможності.

Варто відмітити, що розвиток вітчизняного страхового ринку супроводжується кризами, які характеризуються знеціненням доходів населення, падінням курсу національної валюти, стагнацією фінансових ринків. Водночас в економіці зростає безробіття та рівень цін, відбувається спад виробництва при дефіциті державного бюджету, має місце стагфляція [80, с. 172].

Значний вплив на український страховий ринок здійснюють ринки країн Євросоюзу. Це дає змогу стверджувати, що взаємодія страхових ринків цих країн повинна сприяти розкриттю потенційних можливостей ефективної участі України у світогосподарських фінансових процесах, орієнтованих на його норми та правила, які забезпечуватимуть формування відкритого страхового ринку [75, с. 21–24].

Важливо зазначити, що нагляд за діяльністю страхових компаній з метою захисту прав страхувальників та страховиків здійснюється в усіх країнах світу. В Україні страховий нагляд розвивається з 1993 р. З 2011 р. контролюючим органом є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

В умовах інтеграції України у світовий фінансовий простір, потрібно впроваджувати міжнародний досвід та використання форм і методів державного регулювання страхової діяльності. Це зумовлює необхідність змін у нормативно-правовій базі, удосконалення моніторингу діяльності страховиків та посилення контролю за дотриманням ними вимог щодо забезпечення платоспроможності і фінансової стійкості, запровадження європейських стандартів щодо класифікації ризиків у страхуванні, удосконалення порядку ліцензування, підвищення вимог до рівня капіталізації, зокрема, до формування статутного капіталу та розміру регулятивного капіталу, підвищення рівня захисту споживачів страхових послуг тощо.

Реалізація Стратегії розвитку страхового ринку України в 2012-2020 роках створить умови для сталого зростання страхового ринку України, його конкурентоспроможності в умовах інтеграції у світовий фінансовий простір. Метою Стратегії розвитку страхового ринку України є відродження первинної ролі страхування як суспільно-корисної функції захисту майнових інтересів громадян, суб'єктів економічної діяльності та держави на основі розбудови конкурентоспроможного, відкритого, платоспроможного, оснащеного найсучаснішими інфраструктурою, технологіями страхового ринку, з привабливим та широким асортиментом якісних страхових послуг та інструментів, гарантованим рівнем захисту прав споживачів та сучасними методами регулювання і нагляду із залученням інститутів саморегулювання[79].

Згідно з проектом, до 2018 р. регуляторні норми, що регулюють платоспроможність, будуть базуватися на моделі Solvency 1. Починаючи з 2018 року буде здійснений перехід на Solvency 2, які ЄС впроваджує в даний момент. Закон створить умови для розвитку та роботи страхових компаній. У ньому немає передумов до того, щоб на ринку залишилися винятково великі страховики, оскільки передбачені законопроектом вимоги до платоспроможності виписані з дотриманням принципу пропорційності. Чим більше компанія буде брати на себе ризиків, тим більше регуляторних норм до неї буде застосовуватися [76].

Основними цілями Solvency II є:

- покращення захисту прав споживачів, що забезпечить рівномірний і підвищений рівень захисту страхувальника на території ЄС;
- модернізація нагляду: процес нагляду змінить акцент з контролю за дотриманням законодавства і обсягами капіталу на оцінку ризиків страховиків, оцінку якості управління ризиками та оцінку системи управління компанією;
- поглиблення інтеграції на ринку ЄС через гармонізацію наглядових режимів;
- підвищення міжнародної конкурентоспроможності страхових компаній ЄС [77].

Загрозою для сучасного страхового ринку залишається відтік капіталу за кордон. Страхові компанії з іноземним капіталом фактично виконують функції страхових посередників, передаючи в перестраховання близько 90–95% ризиків материнської компанії, тим самим перенаправляючи фінансові потоки за кордон. Дана стратегія властива більше компаніям зі страхування життя, оскільки при ризиковому страхуванні разом з капіталом вивозяться ризики, а при страхуванні життя – 80-90 % довгострокового інвестиційного ресурсу і лише 10-20% ризиків [78].

Загрозою для страхового ринку України також стала нова система оподаткування. Планували перевести страховий ринок на загальну систему оподаткування, а в результаті отримали подвійний податок. За старою системою оподаткування страхових компаній передбачало відрахування до бюджету 3% від розміру доходу, отриманого від страхової діяльності. За новим законодавством, до цього податку додали ще й 18% податку з прибутку за ставками:

- 0% за договорами страхування від об'єкта оподаткування;
- 3% за договорами з страхування життя, добровільного медичного страхування та за договорами страхування недержавного пенсійного забезпечення.

Великою перевагою старої системи оподаткування було те, що вона була повністю прозорою, а недоліком було те, що навіть якщо страхова компанія працювала в збиток, вона все одно платила податок, а це ставило її в нерівні умови з фінансовими посередниками.

З новою системою оподаткування споживачі страхових продуктів можуть зіткнутися з банкрутством страхових компаній, збільшенням вартості страхових послуг, що, як наслідок, збільшить недовіру підприємств і населення до страхового ринку України. Отже, ми отримаємо незадоволеного споживача і негативне ставлення до страхування, а податкові надходження до бюджету не збільшаться [29].

Якщо уряд справді має бажання провести реформування оподаткування страхових компаній, то для того, щоб зберегти страховий ринок України від занепаду потрібно перевести страховиків на загальну систему оподаткування. Тобто, стягнення податку безпосередньо з корпоративного прибутку страхової компанії. Така система дозволить не тільки встановити єдиний підхід до оподаткування прибутку страховиків та інших суб'єктів господарювання, але й забезпечити ліквідацію фінансових схем із залученням страховиків. Це буде сприяти очищенню вітчизняного ринку від «псевдострахування», розвитку в Україні ринку класичного страхування і відповідатиме міжнародній практиці [30].

Впродовжостанніх років спостерігається поступове зростання показників страхового ринку, проте є проблеми, які заважають його розвитку, а саме:

- негативна історія страхування в пострадянський період;
- нестабільна політична ситуація в Україні;
- недовіра населення до страхових компаній;
- нестійкість національної валюти;
- високий рівень інфляції унаслідок чого здійснення довгострокових видів страхування у національній валюті є неможливим;
- відсутність надійних інвестиційних інструментів;
- відсутність вільних коштів у фізичних та юридичних осіб;
- низька страхова культура населення, страхових посередників і деяких страховиків;
- низький рівень капіталізації страхових компаній;
- відсутність гарантій збереження вкладених коштів;

- суперечливе страхове та податкове законодавство;
- відсутність економічної стабільності, сталого зростання виробництва, неплатоспроможність населення та дефіцит фінансових ресурсів.

Отже, розвиток страхового ринку України супроводжується численними проблемами економічного, нормативно-правового, організаційно-методологічного, інформаційно-аналітичного, кадрового і технологічного характеру.

Таким чином, страховий ринок України необхідно реформувати, враховуючи при цьому його теперішній стан, соціальне значення, а також притаманний цій галузі потужний інвестиційний потенціал. Саме тому, для подолання проблем страхового ринку України необхідно:

10. Впроваджувати європейські принципи регулювання страхової діяльності. Підписання угод з ЄС означає, що Україна зобов'язується впровадити в найближчій перспективі велику кількість документів, які стосуються нових стандартів платоспроможності.

11. Забезпечити правову основу для введення постійного контролю за фінансовою діяльністю і станом страхових компаній;

12. Зобов'язавти страховиків поступово впроваджувати і систему управління ризиками страхового портфелю відповідно до вимог Solvency II.

13. Підвищити рівень прозорості страхового ринку та страхових компаній, створити одну базу даних страховиків і реєстри незалежних посередників.

14. Оприлюднювати аудиторські висновки та фінансову інформацію страховиків, що стимулюватиме їх до отримання рейтингів фінансової стійкості.

15. Розвивати сучасну інфраструктуру страхового ринку, виробити єдині методичні принципи організації і здійснення страхового посередництва; визначити повний перелік вимог до страхових брокерів, страхових агентів.

16. Встановити вимоги до платоспроможності страхових компаній на основі оцінки ризиків та якості активів страховика.

17. Виробити механізми протидії порушенням термінів виплат страхового відшкодування та врегулювання ситуацій відмов від виплат, що підвищуватиме довіру населення до страхових компаній.

18. Продовжити реформування системи оподаткування страховиків з метою мінімізації шахрайських операцій з фінансовими ресурсами.

19. Створити систему гарантій виконання зобов'язань за договорами страхування, укладеними неплатоспроможними та збанкрутілими страховими організаціями;

Активізація фінансової діяльності страховиків забезпечить вирішення проблем: стимулювання залучення капіталу, збільшення обсягів довгострокового капіталу, регулювання потоків фінансових ресурсів, збільшення обсягів довгострокового капіталу, регулювання потоків фінансових ресурсів, збільшення рівня реінвестування прибутку, розширення можливостей капіталовкладень та інвестиційних можливостей страховиків [95].

Наведені заходи сприятимуть подоланню кризових тенденцій на страховому ринку України, значно поліпшать фінансовий стан страхових компаній, позитивно вплинуть на розвиток фінансового ринку в цілому.

Висновки до розділу 3

Проведений аналіз страхового ринку свідчить, що економічна криза, яка вплинула на всю економіку, позначилася і на сфері страхування. Відсутність цілеспрямованої державної політики, нестабільне фінансове середовище в країні, високий рівень недовіри населення до страхування – є головними проблемами на страховому ринку України.

Стан вітчизняного страхового ринку за такими показниками як обсяг зібраних страхових премій та виключно премій зі страхування життя, свідчить про відставання України від міжнародних стандартів.

Проявом глобалізації на страховому ринку є розповсюдження іноземного капіталу на національному страховому ринку. Вплив іноземного капіталу може мати як позитивні так і негативні наслідки як для вітчизняних страховиків, так і для економіки України. Україна також експортує свої страхові послуги, проте показник експорту є невисоким та уступає ступеню інтеграції страхових ринків багатьох країн.

Процес глобалізації страхового ринку сприяє можливості використання мережі Інтернет. Досвід зарубіжних країн вказує на потребу розвитку Інтернет-страхування в Україні. Позитивними тенденціями функціонування такої послуги в зарубіжних країнах є: зниження впливу людського фактору, створення можливості самообслуговування, покращення страхової культури, розширення території продажу страхових продуктів, зниження витрат на обслуговування клієнтів.

В Україні інститут страхових брокерів все ще знаходиться на етапі свого розвитку, про що свідчать його показники. Для активізації діяльності брокерів та покращення такої ситуації потрібно: по-перше, ввести обов'язкове страхування страхових брокерів, щоб підвищити довіру страхувальників, по-друге внести зміни в вітчизняне законодавство, щоб привести його у відповідність з європейськими стандартами.

Запозичення зарубіжного досвіду у сфері страхування має стати ефективним способом вирішення проблем на страховому ринку, які існують на сучасному етапі його розвитку, реформування та вдосконалення. Проте, сліпе запозичення зарубіжного досвіду створює суперечності в законодавстві, призводить до виникнення прогалин в регулювання правовідносин, знижує рівень ефективності державного управління. Поряд із запозиченням зарубіжного досвіду, необхідним та важливим є врахування національних традицій та тенденцій.

Отже, задля збільшення ефективності вітчизняного страхового ринку необхідним є вдосконалення механізму державного регулювання, приведення законодавства, що регулює страхову діяльність до світових стандартів, впровадження нових стандартів обслуговування у цій сфері та новітніх

технологій зі страхування. У зв'язку із збільшенням кількості ризиків необхідним є розширення видів страхування. Виконання вищезгаданого сприятиме підвищенню ефективної діяльності страхового ринку та економіки загалом.

ВИСНОВОК

Основні висновки дипломної роботи полягають в наступному:

1. На основі узагальнення методичних та теоретико-методологічних підходів було обґрунтовано визначення категорії «страховий ринок» - це система соціально-економічних відносин між суб'єктами ринку, які здійснюють операції купівлі-продажу страхових продуктів через укладання договорів страхування у процесі задоволення потреб у страховому захисті, який реалізується через страховий інтерес.

2. Для ефективного розвитку страхового ринку потрібна систематизація його функцій, тому запропоновано таку класифікацію функцій: ризикова, організаційна, соціальна, розподільча, превентивна, стабілізуюча, накопичувальна, заощаджувальна, компенсаційна та контролююча.

3. Досліджено структуру страхового ринку, виділено його учасників. До суб'єктів страхового ринку відносять: страхувальників, страховиків та страхових посередників. Вони в свою чергу поділяються на: прямих та непрямих посередників, нестрахових посередників.

4. Обґрунтовано, що на сучасному етапі розвитку державна політика стосовно розвитку страхового ринку України має бути комплексною та реалізовуватися на основі стратегічних цілей, які орієнтовані на удосконалення податкового регулювання та законодавчого забезпечення, розробку заходів щодо покращення інвестиційної діяльності страховиків, зміцнення фінансової безпеки ринку.

5. Результати аналізу показників розвитку страхового ринку за останні роки свідчать про проблеми його розвитку, а саме: недовіра населення до страхових компаній, нестабільна політична ситуація, падіння курсу національної валюти, суперечливе страхове та податкове законодавство, низький рівень капіталізації страховиків, високий рівень інфляції, відсутність економічної стабільності, дефіцит фінансових ресурсів, неплатоспроможність населення, нерозвиненість системи страхування життя.

6. Зазначено, що страхові посередники відіграють величезну роль на світовому страховому ринку, проте в Україні переважають прямі методи продажу страхових продуктів. Проведено аналіз діяльності страхових брокерів та зазначено про суттєву різницю між кількістю страхових компаній та кількістю брокерів, а саме на одного страхового брокера припадає більше семи страхових компаній. Така ситуація суперечить світовим стандартам, де на одного страховика припадає більше 10 брокерів.

7. Обґрунтовано, що найбільшим джерелом для здійснення страхових інвестицій є страхування життя, яке в Україні мало розвинуте. Це свідчить про необхідність розроблення стратегії для розвитку довгострокових видів страхування.

8. Досліджено, що концентрація іноземного капіталу на страховому ринку має як позитивні, так і негативні наслідки, що впливає на діяльність страховиків, страхувальників та на державу в цілому. Для держави наявність іноземних інвесторів свідчить про підвищення авторитету на світовому ринку, підвищення його капіталізації, розвиток ринкової інфраструктури. Для страховиків – впровадження нових стратегій розвитку, сучасних технологій страхування, нових страхових продуктів, ефективної системи ризик-менеджменту. Для страхувальників присутність іноземних інвесторів покращить якість страхових послуг та поступово знизить ціну на них.

9. Проаналізовано зарубіжний досвід багатьох країн світу. Запозичення цього досвіду має стати ефективним способом вирішення проблем на страховому ринку. Проте, сліпе запозичення досвіду зарубіжних країн створює суперечності в законодавстві, знижує рівень ефективності управління. Тому, поряд із запозиченням необхідним є врахування національних традицій.

10. Проведено аналіз Інтернет-страхування, яке використовують закордонні страхові компанії. Позитивними тенденціями функціонування такої послуги є: зниження впливу людського фактору, можливість самообслуговування, покращення страхової культури населення, розширення території продажу страхових продуктів, зниження витрат на самообслуговування клієнтів.

Станом на сьогодні вітчизняний страховий ринок зберігає великий потенціал зростання, він залишається цікавим міжнародним інвесторам. Проте відсутність ефективних законодавчих реформ гальмує процес розвитку ринку. Страхування почне ефективно розвиватися тоді, коли буде наявна нормативно-правова база, розроблена на основі міжнародних стандартів. Страховий ринок потрібно зробити максимально доступним та прозорим для населення. Сьогоднішня ситуація в країні зумовила виникнення тривожних тенденцій, тому потрібно підвищити рівень захищеності населення, підприємств від різних груп ризиків.

Підписання угоди про асоціацію з ЄС – це наймасштабніший проект за історію незалежності України. Економічна частина угоди в тій чи іншій мірі охоплює і страховий ринок. Відповідно починається поступове зближення вітчизняного законодавства з законодавством ЄС. Таким чином на страховому ринку очікується:

- Зростання частки перестраховиків Франції, Австрії, Швейцарії, Великобританії, Польщі, Іспанії;
- Відкриття в Україні більшої кількості філій європейських страхових компаній;
- Проведення медичної та пенсійної реформи;
- Перехід страховиків на загальну систему оподаткування;
- Підвищення рівня захисту прав споживачів страхових послуг;
- Підвищення вимог до формування статутного капіталу;
- Запровадження нових видів страхування (страхування відповідальності за якість продукції, послуг, товарів, інвестиційне страхування життя).

Внаслідок цього населення отримає доступ до страхових продуктів по справедливих цінах, оскільки зросте конкуренція.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Фурман В. М. Особливості та сутність страхового ринку / Фурман В. М. // Фінанси України. – 2005. №11. С. 126–131.
2. Словарь страховика. – М. :Экономика, 2000. – 322 с.
3. Александрова М. М. Страхування: навч. посіб. / М. М. Александрова. – К.: ЦУЛ, 2002. – 208 с.
4. Субачов І. І. Розвиток страхового ринку в Україні як фактору фінансової стабілізації економіки [Текст] / І.І. Субачов., В. Я Олійник // Фінанси України. – 2003. – № 5. – С. 12-18.
5. Мних М. В. Страхування в Україні в умовах глобальної економічної кризи / М. В. Мних // Фондовый рынок. – 2009. - №19. – С. 22-26.
6. Музика О. М. Стан та тенденції розвитку страхового ринку України / О. М. Музика [Текст] // Науковий вісник НЛТУ. – 2009. – № 19.2. – С. 246-255.
7. Сутність, функції та принципи страхування [Електронний ресурс] : Українська електронна бібліотека підручників. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/11200611/finansii/strahuvannya_strahoviy_rinok. – Назва з екрана.
8. Науково-методичні засади стратегічного розвитку страхового ринку України [Електронний ресурс]: Інституційний депозитарій УАБС НБУ. – Режимдоступу: http://www.dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/3468/1/Zhiravka_O.S.pdf.
9. Плиса В. Й. Страхування [Текст]: навчальний посібник / В. Й. Плиса. – 2-ге вид. – К. : Каравела, 2008. – 392 с. – ISBN 996-8019-50-4.
10. Про страхування [Електронний ресурс] : Закон України від 07.03.1996 р. №85/96-ВР [Зі змін. та доп.]. – Режим доступу <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=357-16>. – 18.09.2011. – Назва з екрану.
11. Журавка О. С. Економічний зміст понять, що характеризують страховий ринок та його структуру [Текст] / Журавка О. С. // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2009. – №3(6). – С. 208-212.

12. Вовчак О. Д. Страхування [Текст] : навчальний посібник / О. Д. Вовчак. – 2-ге вид., стер. – Львів : Новий світ-2000,2006. – 480 с. – ISBN 996-7827-53-4.
13. Страховий ринок та його структура [Електронний ресурс] : Українська електронна бібліотека підручників. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/17530607/finansi/strahoviy_rinok_yogo_struktura. – Назва з екрана.
14. Базилевич В. Д. Страхова справа [Текст] : монографія / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – 5-те вид. стер. – К. : Знання, 2006. – 351 с. - ISBN 996-346-124-1.
15. Горбач Л. М. Страхова справа : навч. посіб. / Л. М. Горбач. – 2-ге вид., випр. – К. : Кондор, 2003. – 252 с.
16. Журавка О. С. Теоритичні підходи до визначення сутності інфраструктури страхового ринку / Журавка О. С. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник тез доповідей XII Всеукраїнської науково-практичної конференції: у 2 х т. – Т. 2. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – С. 28–30.
17. Осадець С. С. Страхування: Підручник / С. С. Осадець. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.
18. Залетов О. М. Страхування UA; Навчальний посібник; За редакцією к.е.н. О.О. Слісаренко. – К.: Міжнародна агенція «Beezone»,2003.
19. Гвозденко А. А. Основы страхования: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 1999
20. Історія розвитку страхового ринку // Голос України. – 1996. - № 186-187.
21. Декрет Кабінету Міністрів України «Про страхування» // Україна-business. – 1993. - №47-49.
22. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 р. №85/86 ВР//Урядовий кур'єр. – 1996. – Квітень.
23. Новые страхи // Деловая неделя. – 1998. - № 1-2.
24. Якубенко К. Були здобутки і радощі, невдачі і розчарування // Україна-business. - №6. – 1996.
25. Програма розвитку страхового рынка появится до 01.07.1998 года // Финансовая консультация. – 1998. - №8.

26. Постанова Кабінету Міністрів України «Про створення Національної акціонерної страхової компанії Оранта» від 07.09.1993 р.

27. Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» від 4.10.2001 р. // Україна-business. – 2001. – Жовтень.

28. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» від 10.04.2008 р.

29. Forbes Україна. Податкові виклики для страховиків. – 09 лютого 2015 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua/ua/opinions/1387361-podatkovyi-vikliki-dlya-strahovikiv>.

30. Борсученко А.С. Податок на прибуток страховиків: Основні тенденції та шляхи вдосконалення / А.С. Борсученко // журнал «Управління ризиком», №5 – 2014 р. – 70 – 72 с.

31. Шолойко А. С. Страховий ринок України: підходи до його класифікації та періодизації / А. С. Шлойко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2014. – Вип. 200(3). – С. 94-102.

32. Фурман В. М. Страховий ринок в Україні: проблеми встановлення та стратегія розвитку: Автореф. дис. ... д-ра економічних наук: 08.04.01 / В. М. Фурман. – К., 2006. – 36 с.

33. Василенко А. В. Генезис державного регулювання страхового ринку України в контексті зарубіжного досвіду / А. В. Василенко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. - № 8. – С. 14-22.

34. Жабинець О.Й. Державне регулювання страхової діяльності у контексті глобалізації світового страхового простору / О.Й. Жабинець // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.10. – С. 187–194.

35. Соболев Р.Г. Сутність державного регулювання страхової діяльності в Україні / Р.Г. Соболев – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/>

36. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» №77-VIII від 28.12.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1621-18>

37. Козьменко О. В. Формування пріоритетів страхового ринку України у відповідності з програмами розвитку страхового ринку Solvency I та Solvency II / О. В. Козьменко, О. В. Меренкова // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Вип. 21. Ч. 2. – Черкаси, 2008. — С. 198-202. – (Серія “Економічні науки”).

38. Козьменко О. В. Порівняльна характеристика видів страхування в Україні, Росії, а також Франції та інших країнах ЄС / О. В. Козьменко, А. О. Бойко // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2009. – № 1 (42). – С. 53-59.

39. Фурман В. Державне регулювання страхового ринку як чинник його стратегічного розвитку / Фурман В. // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 3. – С. 114-126.

40. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : закон України від 12.07.2001 № 2664-III. – Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

41. Фурман В. Вплив державної політики і системи управління на діяльність страховиків в Україні / Фурман В // Економіст. – 2004. – № 10. – С. 44-46.

42. Положення «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» від 23 листопада 2011 р.

43. Офіційний сайт Моторно (транспортного) Бюро України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mtsbu.ua/ru/about_us/general/

44. Філонюк О.Ф. Державне регулювання страхової справи в контексті концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року [Текст]/ О.Ф. Філонюк// Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія «Економіка». – 2006. – Вип. 81-82. – С.47-51.

45. Мних М. В. Страхові компанії, їх роль та значення в системі ефективного забезпечення страхової діяльності / М. В. Мних //Економіка та держава. – 2007. – № 4 – С. 22-24.

46. Офіційний сайт Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>.

47. Про внесення змін до Закону України “Про страхування” [Електронний ресурс]: закон України від 04.10.2001 № 2745-III. – Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.

48. Положення про провадження діяльності страховими посередниками [Електронний ресурс] : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18.12.96 № 1523 – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua>

49. Резнікова В. Посередництво на страховому ринку України / В. Резнікова // Право України. – 2010. – № 4. – С. 275-282.

50. Ткаченко Н. В. Страхування : навч. посіб. / Н. В. Ткаченко. – К. : Ліра-К, 2007. – 376 с.

51. Шаповалова Л. Практичні аспекти агентської діяльності юридичної особи у сфері страхування / Л. Шаповалова // Страхова справа. – 2004. – № 3. – С. 58-61.

52. Положення про провадження діяльності страховими посередниками [Електронний ресурс] : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18.12.96 № 1523 – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua>

53. Журавка О. С. Діяльність страхових брокерів на страховому ринку України / Журавка О. С. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Вип. 28. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – С. 237-244.

54. Закон України від 07.03.1996 №85/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

55. Плиса В. Й. Інтеграція страхового ринку України у світовий страховий простір / Плиса В. Й. // Фінанси України. – 2002. – № 7. – С. 96-101.

56. Барановський О. І. Страховий ринок в Україні: стан, проблеми, перспективи (аналітична доповідь Центру Разумкова) / Барановський О. І. // Національна безпека і оборона. – 2003. – № 6. – С. 2-46.

57. Стратегічних інвесторів на всіх не вистачить // Страхова справа. – 2007. – № 2(26). – С. 36-59.

58. Ткаченко Н. В. Вплив іноземного капіталу на розвиток страхової системи України / Н. В. Ткаченко // Фінанси України. – 2007. – № 6. – С. 115-122.

59. Журавка О.С. Вплив іноземного капіталу на розвиток страхового ринку України [Електронний ресурс] / О.С. Журавка. – Режим доступу: http://www.lib.academy.sumy.ua/library/Article%4CZhuravka_2.pdf.
60. Рейтинг страхових компаній-2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.forbes.net.ua/business/1398567-rejting-strahovyh-kompanij-2015>.
61. Журавка О. С. Вплив іноземного капіталу на розвиток страхового ринку України / О. С. Журавка // Наука й економіка : науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. – 2008. – № 1 (9). – С.277-286.
62. Сташкевич Ю. А. Типи інвестиційних стратегій страховиків / Ю. А. Сташкевич // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 3. – С. 83-86.
63. Офіційна інтернет-сторінка Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>.
64. Портфельні інвестори «біжать по передку потягу», показуючи напрямок // Страхова справа. – 2006. – № 2(22). – С. 16-40.
65. Ткаченко Н. В. Вплив іноземного капіталу на розвиток страхової системи України / Н. В. Ткаченко // Фінанси України. – 2007. – № 6. – С. 115-122.
66. Мельник М. Проблема якості іноземного інвестування в контексті збереження та захисту економічних інтересів України / Мельник М. // Стратегічний розвиток регіону – економічне зростання та інтеграція : матеріали XV Міжнародної науково - практичної конференції. Ч. 1. – Чернівці, 2006. – С. 57-61.
67. Луцишин О.О., Проблеми і перспективи розвитку страхового ринку України / Луцишин О.О., Данильчук С.П. //Наука молода. – 2016. – №24. – С.81-87
68. Козоріз Г. Г. Пріоритетні напрями модернізації страхового ринку України в умовах глобальних викликів / Г.Г. Козоріз // Регіональна економіка. – 2013. – № 1. – С. 26-34.
69. Forinsurer. Підсумки діяльності страхових компаній за 9 місяців 2016 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://forinsurer.com/files/file00587.pdf>
70. Олександр Саусь. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://brit-mark.com/ua/press-centre/brit-mark-media/2015/ukrainskiy-strahovoy-rynok-itogi-2015-i-perspektivi-2016>

71. International Insurance Fact Book 2015. – International Insurance Institute – 2015. – 110 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iii.org/sites/default/files/docs/pdf/international_insurance_factbook_2015.pdf

72. Статистичний портал Statista, ВВП в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.statista.com/statistics/296140/ukraine-gross-domestic-product>

73. Insurers' tech!start up investment indicates growing importance of digital technology in the industry [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.out!law.com/en/articles/2016/january/insurers-tech-start-up-investment-indicates-growing-importance-of-digital!technology-in-the-industry-saysexpert>

74. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року (Постанова Правління Національного банку України від 18.06. 2015 року No 391)[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>

75. Ходько Р. М. Вітчизняне страхування рухається до світових стандартів / Р. М. Ходько // Галицькі контракти. – 2009. – № 2. – С. 21-24.

76. Українська федерація убезпечення. Стратегія розвитку страхового ринку України на 2011-2020 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ufu.org.ua/ua/about/activities/strategic_initiatives/5257.

77. Lloyds. What-is-Solvency-II // Lloyd's official web site. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lloyds.com/The-Market/Operating-at-Lloyds/Solvency-II/About/What-is-Solvency-II>.

78. Гладчук О.М. Фінансова безпека сучасного страхового ринку України / О.М. Гладчук // Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання. – 2014. – № 4.

79. Стратегія розвитку страхового ринку України на 2012-2021 роки [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Української федерації убезпечення. – Режим доступу: http://ufu.org.ua/ua/about/activities/strategic_initiatives/5257

80. Дьячкова Ю.М. Страховий ринок в умовах нестабільної економіки / Ю.М. Дьячкова // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2014. – №2 (33). – С.172-176.

81. Білик І.В. Особливості структури та інфраструктури страхових ринків України та Польщі // Теорія та практика фінансів: зарубіжний досвід // Світ фінансів,-1-(14), березень, 2008 р., С.168.
82. Сіренко І. Аналіз розвитку страхового ринку та оцінка його перспектив / І. Сіренко // Страхова справа. – 2009. - №3(35). – С.23-25.
83. Страхування: Підручник / за редакцією В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2008. – 1019с., С.925.
84. Рісзерд Рукала. Шляхи розвитку страхових ринків країн Східної Європи / Рукала Рісзерд // Страхова справа. – 2004. - №3. – С. 40-42.
85. Філонюк О.Ф. Залучення іноземних інвестицій на страховий ринок України / О.Ф. Філонюк. – Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,2007 р., №779, - с.96-100.
86. Звіти про основні показники розвитку страхового ринку України та світу за 2005 – 2010 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// dfp.org.ua](http://dfp.org.ua)
87. Структура експорту-імпорту за видами послуг у 2015 році / Державний комітет статистики України [Електроннийресурс]. – Режим доступу:http://www.ukr-stat.gov.ua/operativ/operativ2016/zd/str_eip_kv/str_eip_kv_u/str_eip2015_u.htm.
88. Зелетов А. Страховой рынок Украины 2013 р.: итоги и перспективы развития / А. Залетов // InsuranceTOP. – 2014.-№1(45). – С. 3-15.
89. Арутюнян Р.Р. Страховий ринок України в глобальному середовищі / Р.Р. Арутюнян, С.С. Арутюнян, О.В. Ітигіна // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013 р. – Вип. 2(49),ч.2. – С. 14-19.
90. Хавтур О.В. Формування та розвиток національного страхового ринку в умовах трансформаційних перетворень / О.В. Хавтур // Світ фінансів. – 2004 р. – Вип. 1. – С. 118 – 129.
91. Квасовський О. Р. Проблемні аспекти прямого оподаткування страхових компаній в Україні / О. Р. Квасовський, М. В. Стецько // Фінанси України. – 2011. - №1. – С. 52-63.
92. Кнейслер О. В. Прагматизм фінансової стійкості страховика / О. В. Кнейслер // Світ фінансів. – 2009. – № 4. – С. 191-197.

93. Лацик Г. М. Концептуалізація та пріоритети розвитку добровільного медичного страхування в Україні / Г. М. Лацик // Українська наука. – 2012. – Вип. 17. – С. 90-96.

94. Кулина Г. М. Сучасні тенденції розвитку страхування життя у світі / Г. М. Кулина // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – Тернопіль, 2014. – Том 15, № 2. – С. 64-70.

95. Налукова, Н. Фінансова діяльність страховика: концептуальні засади теорії і практики / Наталя Налукова, Марія Бадида // Світ фінансів. - 2015. - Вип. 2. - С. 105-117.

96. Кнейслер, О. В. Прагматизм функціонування перестрахових брокерів в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Кнейслер.